

ÚJ FORRÁS 2023.8

- Juhan Liiv: A zene (vers) 3
Tomas Tranströmer: Lassúdad zene (vers) 4
Jorge Louis Borges: Zenélő doboz (vers) 5
Dukay Barnabás: Cinóber (vers) 6
Julian Barnes: Sibelius csendje (esszé) 7
Anselina Polonszkaja: Sibelius szomorú keringője (vers) 12
Zászkaliczky Zsuzsanna: Tolnai Imre: Kékleni (esszé) 13
- Graham Swift: Gábor (próza) 18
- Bene Zoltán: Szép Heléna halála (próza) 25
Vörös István versei 33
Lokodi Imre: Mokány (próza) 38
Acsai Roland versei 47
Bódi Péter: Vespa crabro (próza) 49
Sajó László versei 54
Csányi István: Az a valami (próza) 59
- Deczki Sarolta: A neutrum költői misztériuma
(Nádas Péter: *Rémtörténetek*) 61
Nádas Sándor: A nyolcvanasok pavilonja
(*Nyerges András válogatott művei I–II–III.*) 69
Ágoston Enikő Anna: A magam súlytalan tenyészete
(Németh Gábor Dávid: *Lebegő arborétum*) 78
- Aleš Šteger: Neverend (próza) 82
Sergej Curanović: Az úszó (próza) 87

A borítón és a lapzárókon Tolnay Imre munkái
A Zene Világnapjáról (október 1.) megemlékező tematikus blokkot Szilágyi
Mihály állította össze.

E számunk szerzői:

Acsai Roland költő, író, fordító (Bp.), Ágoston Enikő Anna kritikus (Bp.), Barnes,
Julian angol író (London), Bene Zoltán író (Szeged), Borges, Jorge Luis argentin
költő, író (1899–1986), Bódi Péter író (Göd), Curanović, Sergej író (Ljubljana),
Csányi István író (Szolnok), Deczki Sarolta irodalomtörténész (Dunaújváros),
Dukay Barnabás zeneszerző (Bp.), Liiv, Juhan észt költő, író (1864–1913),
Lokodi Imre író (Szováta), Nádas Sándor kritikus (Bp.), Polonszkaja, Anszelina
orosz költő (Malahovka), Šteger, Aleš költő, író (Ljuljana), Szilágyi Mihály mű-
fordító (Bp.), Tranströmer, Tomas svéd költő, író (1931–2015), Vörös István
költő, író, fordító (Bp.), Zászkaliczky Zsuzsanna művészettörténész (Bp.)

Juhan Liiv 3

A ZENE

Létezik valahol az eredendő harmónia,
ott rejlik valahol az örök természetben.
Vajon a szédítő végtelenben,
a távoli csillagok keringésében,
a nap fennköltségében,
a kicsiny virágban, a fák susogásában,
az anyák bölcsődalában
vagy a könnyekben van?
Valahol létezik, halhatatlanság,
meg kell találni az eredendő harmóniát:
másképp hogyan tölthetné be
az ember lelkét
a zene?

Szilágyi Mihály fordítása

4 Tomas Tranströmer

LASSÚDAD ZENE

Az épület zárva. Az ablakon betűz a nap,
és felmelegíti az emberi sorsok
terhét viselő padok tetejét.

Ma kint vagyunk a hosszú, széles lejtőn. Sokan
sötét ruhában. Hunyt szemmel állhatsz a napon,
és úgy érezheted, lassan előrefúvatsz.

Ritkán jutok el a vízhez. De most itt vagyok,
köröttem szelíden domborodó sziklák.
Hullámokból lassan visszavonult kövek.

Szilágyi Mihály fordítása

Jorge Luis Borges 5

ZENÉLŐ DOBOZ

Japán zene. Ősi szerkezetből
láthatatlan méz vagy arany
pereg ismételve egy örök
és törékeny, titokzatos és tiszta
motívumot. Mindegyiknél félek,
hogy az utolsó lesz. Egy múltat
hoznak vissza. Mely szentélyből,
függőkertből, tengermelléki
virrasztásból, enyhe mélabúból,
eltűnt s meglelt alkonyból ér el
a messze jövőbe – hozzám?
Sose tudom meg. Nem számít.
E zenében önmagam vagyok,
az akarok lenni. Beleolvadok.

Szilágyi Mihály fordítása

Cinóber

persze köszönni maradt úton igyekvő
erők hullámzó áradása szétnyílt tó
míg vég van mi most volt jövő tán tér idő
fűzfalombharangbanmúlás felébredés
egyensúly kétkeze némán szóltalan szó
változik megmarad ereszt köt szívszakaszt
várja kis pillanat örökre maradt fönn
égjen gyertya máglya barlangi tűzárnyék
érezni semmit mindent átélni szél fűj
vigyék bárhová bármit érteni fagy hó
nevetve lélek benn kint szintűgy mosolycsontok
koppanás facsart íz kizárás öröm

dukay barnabás

Két híres elnémulás van a klasszikus zene történetében: Rossinié² és Sibeliusé. Rossinié, amely majdnem 40 évig tartott, elegáns, nagyvilági csend volt, és javarészt Párizshoz kötődött, ahol másodmagával kiöltötte a *tournedos Rossini*³ receptjét. Sibeliusé, amely majdnem 30 évig tartott, behatároltabb és öngyötrőbb volt, és míg Rossini – általa *Öregkori vétkék*⁴-nek nevezett darabjait megírva –, visszatért a zenéhez, Sibelius némasága végleges volt, nem komponált többé.

Julian Barnes 7

SIBELIUS¹ CSENDJE

Amikor úgy fél évszázada először találkoztam a zenéjével, hozzáillő északi látképek díszlettek a lemezborítón: havas tájak, fjordok, hatalmas fenyők fekete-fehér fotói. Látványuk beleívódott első ámulatomba; volt bennük valami hűvös, de bódító borongás, melyet a zenében is megtaláltam, és mindez egybecsengett lelkem késő kamaszkori nyugtalanságával. A zene viszont egész életemre velem maradt, és noha általában nem érdekel a zeneszerzők élete, Sibelius-szal kivételt tettem. Csodálom, ahogy egyszerre kópé és elkötelezett a magasztos eszmék iránt. Egyik angliai turnéja után (a műveit vezényelte) például így nyilatkozott: „Rengeteg barátom van itt, és persze – remélem – ellenségem is.” Egy rossz kritikát kapott ifjú kollégát e szavakkal vigasztalt: „Sose feledje: nincs a világon olyan város, ahol kritikusnak szobrot állítottak volna.” És utolsó, némaságban töltött időszakában (91 évet élt) egy napon ezt írta naplójába: „Vidulj fel, küszöbön áll a halál!” Ezért évek óta szerettem volna ellátogatni Sibelius – Helsinkitől 40 km-re északra, tavak, fenyvesek és óriásnyírfák vidékén álló – házához. Számomra mindig kettős jelentése volt alkotás és pusztítás, zene és csend helyszínéként.

A legtöbb művész házának volt előző és következő lakója. Némelyikben alig érezhető a művész jelenléte, másokban torzult a hely szelleme – gyűjteményes kiállítássá, kutató vagy oktató intézménnyé alakították át őket. A Sibelius-ház ama ritka helyek egyike, ahol semmi nem változott, minden Sibelius ottani életéről, munkásságáról szól. 1903-ban vásárolta meg a Tuusula-tó melletti Järvenpäähoz tartozó egyhektáros területet. Már volt arrafelé egy művészkolónia, de Sibelius legalább annyira izgatta az üres terület, mint a felette elhúzó hattyúk és vadludak.

1904-ben költözött be családjával a még nem teljesen kész házba, melyet felesége keresztneve után Ainolának (Aino-lak) nevezett el. Itt nevelték fel öt lányukat (egy hatodik csecsemőkorában meghalt). Itt komponálta legjelentősebb műveit, az 1905-ös *Hegedűverseny*-nyel kezdve utolsó öt szimfóniájáig, majd töltött el harminc évet anélkül, hogy egyetlen hangot leírt volna. Amikor 1957-ben véget ért várakozása a „küszöbön álló” halálra, az itteni

földbe temették el. Aino még 12 évet élt, férje kései szimfóniáinak lenyűgöző sorsszerűségét idéző közös sírjuk – melyet egy 2x2 m-es súlyos bronzlap fed – építész vejük, Aulis Blomstedt műve. Az öt lány (már mind benne volt a korban, amikor Aino 97 évesen meghalt) 1972-ben eladta a házat és berendezését a finn államnak, mely aztán 1974-ben emlékházként nyitotta meg.

A házat egy építész barátjuk, Lars Sonck tervezte (ingyen) „nemzeti romantikus” stílusban. Lényegében egy masszív kőalapra épült emeletes rönkvilla időjárásálló deszkaburkolattal. A telekre Aino mosókonyhás szaunát tervezett, virág- és zöldségágyásokat, gyümölcsfákat telepített – ez utóbbiak némelyike ma is megvan. A fő lakóhelyiségek vaskos fenyőgerendázatot és tipikusan skandináv, mázas téglával vagy cseréppel burkolt magas kályhát kaptak. Az épület a masszív időtállóság érzetét kelti.

Semmi nem változott (kivéve, hogy Sibelius kéziratai a Nemzeti Levéltárba kerültek), ma is érezhető Sibelius és zenéjének jelenléte. A zeneszerző fehér nyári öltönye ott lóg egy vállfán a dolgozószobában, széles karimájú szalmakalapja és sétatálcája egy asztalkán hever. Aztán ott van a nagy Steinway-zongora, melyet 50. születésnapjára kapott (bár fejben komponált, nem a billentyűknél), és egy polcon a *National Geographic* – neki utolsó – öt évfolyama is. Az orosz tölgyfából készült íróasztalon – melynél házasságkötése, 1892 óta dolgozott – az Aino készítette kottavonalzó látható, mellette egy üres Corona-szivardoboz és egy elegáns, áttetsző keretű Tiffany-fényképtartó Aino portréjával. Középen legnagyobb szimfóniája, a *Negyedik* hasonmás kézirata, kinyitva. Az otthonosság a konyhában is kézzelfogható: a falon egy Heath Robinson-féle almapucoló, melyet egyik amerikai utazásáról hozott. Egy karmos fogókkal és pengékkel ellátott fekete öntöttvas szerkezet, amely egy kar tekerésével meghámozza és felszeleteli az almát, a magházát pedig kimetszi. Ugyanarról az utazásáról egy Tiffany-gyémántot is hozott a feleségének, az almapucoló azonban inkább megragad az emlékezetben.

Körös-körül hírnevének emlékei: a hatalmas babérkoszorútól (már igencsak száraz) – melyet egyik jeles születésnapján kapott – a számos megemlékező ábrázolásig. Ahányszor „Finnország legnagyobb művésze” gipszkorongportrét nyomtak róla, kapott belőle egy tiszteletpéldányt, és a legtöbbjük házána a falaira került. A zseninek azonban együtt kellett élnie a családdal, ami nem volt mindig egyszerű. „Lelkünket megviseli az egymással való folyamatos érintkezés” – írta naplójába. És: „Építke magamnak egy stúdiót – egyet legalábbis. Itt vannak mellettem a gyerekek, és mindent tönkretesz a zajongásuk.” A stúdió azonban sosem épült meg, Sibelius inkább átköltözött az emeletre, és minden hangszeres játékot megtiltott otthonléte idejére. A gyerekeknek, hogy gyakorolni tudjanak, meg kellett várniuk, míg napi sétáját teszi.

A ház célszerű, kényelmes és egyáltalán nem fényűző. A látogató joggal gondolhatná, hogy csak egy nyaraló, melyet Sibelius arra használt, hogy kiszakadjon a nagyvárosból. A legkevésbé sem. Élete túlnyomó részében súlyos adósságai voltak. Kezdetben ifjonti tartozások bohó életvitele miatt: szerette az italt, néha napokra eltűnt (de mindig megtalálható volt „a pezsgőt és osztrigát kínáló legjobb étteremben”). És noha egész életében alkoholizált, amellet főúri ízlése volt – az említett fehér öltöny Párizsból jött, a cipőit és az ingeit Berlinben csináltatta –, Aino nem ezért tartott csirkéket, alakított ki veteményeskertet, ültetett gyümölcsfákat, és tanította maga a gyerekeiket. Ainola felépítésekor Sibelius hatalmas kölcsönt vett fel, melyet aztán több mint 20 évig nem tudott törleszteni.

De hiszen – hüledezhetnénk – világhírű komponista volt! A zenéjét mindenfelé játszották, őt mindenütt ünnepeleék. Nem utolsósorban Nagy-Britanniában: „eme sovinizmustól mentes földön” – mondta feltehetően csak a zenére értve. Constant Lambert⁵ egy 1934-es tanulmányában egyenesen „a Beethoven utáni legjelentősebb szimfóniaszerzőnek” nevezte. A Yale Egyetem 1914-ben a doktorává avatta. Hogyan nem tudta egy ilyen ember visszafizetni a tartozását? Hogy történhetett, hogy 1910-ben csak nagylelkű adományozók révén menekült meg a csődtől?

A válasz a történelemben és a furcsa szerzői jogi törvényekben rejlik. Amikor Sibelius komponálni kezdett Finnország a cári orosz birodalom része volt, és Oroszország nem csatlakozott a nemzetközi szerzői jogi egyezményhez. Ezért – a fellépti díjakat nem számítva (Sibelius gyakorta vezényelt) – bevételei a zeneműkiadóknak eladott kompozícióiból származtak, melyek tulajdonjogáról egyszer s mindenkorra lemondott. 1905-ben, például, a berlini Robert Lienauval⁶ „négy nagyobb műre” kötött szerződés összegének első részlete az Aino tervezte szauna következő évi felépítését fedezte. Finnország 1919-ben függetlenné vált Oroszországtól, de csak 1928-ban csatlakozott a Berni Szerzői Jogi Egyezményhez, amikor Sibelius már nem komponált többé.

És kétségtelen, hogy visszamenőleg nem igényelhető jogdíj azért, amit egy fix összegért végleg eladtál. Vegyük a legkirívóbb példát: Sibelius a *Kuolema*⁷ kísérőzenéjének részeként 1903-ban megírta a *Szomorú keringőt*. A következő évben két átíratot készített belőle, s egyösszegű szerződéssel – akkori jó áron – pénzzé tette őket. Csakhogy azóta a *Szomorú keringő* világhírű lett, és megannyi kottaértékesítése, előadása, felvétele, sugárzása után egy fityng sem jutott Sibeliusnak. Adományok, nemzeti gyűjtemények és egy időközben megítélt állami életjáradék révén maradt talpon. 1912-ben még az emigrálás gondolata is felvetődött benne, mire az állam megemelte

járadéka összegét, és a sajtó megkönnyebbülve röpítette szét a hírt: „Jean Sibelius Finnországban marad!” 1927-ben 62 éves korában került egyenesbe, és halálakor már igen gazdagnak számított.

Van valami hősies azokban az alkotókban, akik a némaságot
 10 választják, amikor könnyebb volna jövedelmező falatkákkal táplálni a lelkes közönséget. Sibelius évekig küzdött *Nyolcadik szimfóniájával*. Folyton a készütségi fokáról faggatták, karmesterek és koncertszervezők ízelítőért könyörögtek belőle. Mindig elhárította őket. Némelyek úgy vélték, hogy az évtizedek során, miközben dolgozott rajta, csupán egyetlen tételét fejezte be. Sibelius úgy nyilatkozott, hogy már többször is befejezte – bár talán csak fejben.

Mindenesetre valamikor az 1940-es évek elején a *Nyolcadik* vázlateit és egy sor egyéb, befejezetlen és (szerinte) nem kielégítő műve kéziratát egy ruháskosárba gyűjtötte, bevitte az ebédlőbe, s Aino segítségével nekifogott eltüntetni őket a kályhában. Egy idő után Aino nem bírta a látványt, és kiment a szobából, így később nem tudta megmondani, hogy mi semmisült meg. De arra emlékezett, hogy ezután a férje „nyugodtabb és derűtátóbb lett, harmonikus időszak következett”.

A helyi téglágetők készítette vaskos és rusztikus kályha fényes zöld mázat kapott (Sibelius színeknek érzekelte az egyes hangnemeket: az F-dúr zöld volt, a D-dúr sárga). Hogy lássam, pontosan hol lett hamuvá a sok kiadatlan zene, lehajoltam kinyitni a kis acélajtót. De le volt csavarozva, és mint kiderült, nem kegyeletből, hanem mert Aino özvegysége alatt villanyfűtésűvé alakították át a kályhát.

Elektromosság táplálta azt a politúros diófadobozba zárt rádiós lemezjátszót is, melyet az 1950-es évek elején a Philips vezérigazgatója ajánlékozott Sibeliusnak. A cég utolsó ilyenfajta sorozatának egyik darabja volt, és általa jutott el a zene a 30 évre elnémult komponistához Berlinből, Londonból, Párizsból és New York-ból. Vagy mindössze 40 km távolságból: Sibelius a halálos ágyán feküdt, amikor 1957. szeptember 20-án épp az *Ötödik szimfóniáját* játszotta a Helsinkii Szimfonikus Zenekar Malcolm Sargent⁸ vezényletével. A koncertet, természetesen, közvetítette a Finn Rádió, és Aino később felidézte: remélve, hogy a férje eszméletre tér zenéje hallatán, kísértést érzett bekapcsolni a készüléket, de végül úgy döntött, mégse teszi.

Utolsó évében Sibelius ezt a bejegyzést tette naplójába: „Mindig a hatyúkon jár az eszem; magasztosságot kölcsönöznek az életnek. Furcsa, hogy a világon semmi – sem a képzőművészetben, sem az irodalomban, sem a zenében – nem hat rám olyan erősen, mint az itteni hatyúk, darvak és vadludak. Az ő ismétlődő megjelenésük és távozásuk.”

Aki ma kiáll Aniola telkére, nagyobb valószínűséggel hallja a közeli út forgalmának zaját, mint az elhúzó vadmadarak rikoltását és gágogását.

A hely mégis őrzi varázsát, itt egymásba fonódik magas művészet és köznapi élet, zenei hírnév és almapucoló, ihletett hangok és végső csend.

Fordította és jegyzetekkel ellátta
Szilágyi Mihály

11

¹ Sibelius, Jean (1865–1957) finn zeneszerző. Határvidéki svéd családban született, a Johan nevet kapta. Otthon Jannénak becézték, amit még tanulmányai idején a francia Jean alakra változtatott. *Finlandia* című szimfonikus költeménye, melyet az orosz cári elnyomás ellen írt (és emiatt sokáig csak alternatív címekkel adhattak elő), a finnek második nemzeti himnuszává lett. A *Kalevala* mellett több finn legendát megzenésített. Egyéni felépítésű, introspektív szimfóniái különleges értékei a világ zeneirodalmának.

² Rossini, Gioachino (1792–1868) olasz zeneszerző, fő művei révén – *Olasz nő Algírban*, *A sevillei borbély*, *Hamupipóke*, *A tolvaj szarka*, *Semiramis*, *Tell Vilmos* – az opera műfajának kiemelkedő komponistája.

³ tournedos Rossini: bélszínjava libamájjal

⁴ *Őregkori vétkes* (*Péchés de vieillesse*) Rossini önironikusan e gyűjtőnéven emlegetett 165 rövid kompozíciója. 1857–68 között Párizsban keletkeztek, posztumusz összkiadásuk 14 kötetbe rendezte őket.

⁵ Constant Lambert (1905–1951) brit zeneszerző, karmester és író. A Royal Ballet Co. alapítója és zeneigazgatója.

⁶ Robert Lienau (1838–1920) jelentős német zeneműkiadó, többek között Berg, Bruckner, Godowsky és Sibelius kompozícióit publikálta.

⁷ *Kuolema* [finn: halál]: Arvid Järnefelt színműve, melyhez Sibelius 4 tételből álló kísérőzenét írt. Ezek egyike a *Szomorú keringő* (*Valse triste*), mely máig a legismertebb műve. Sibelius a drámaíró hűgát vette feleségül.

⁸ Malcolm Sargent (1895–1967) nemzetközileg elismert angol karmester, orgonista és zeneszerző. A Londoni Filharmonikusok egyik alapítója, jelentős angol zenekarok vezetője.

Új Forrás 2023/8 – Julian Barnes: Sibelius csendje

12 Anszelina Polonszkaja

SIBELIUS SZOMORÚ KERINGŐJE¹

Ha
tudná
Sibelius,
milyen bús keringő
a földre hulló almáké,
mintha minden hegedű elégett volna,
csak dobok maradtak.

Dobverők ütése,
csizmaléptek döngése,
ismerős dalok visszhangja –
e föld mint adottság.

Tiszta vizet
öntünk a pohárba,
és megrészegülünk,
de nem találunk benne
se bátorságot, se vigaszt.

Augusztus, én hónapom, augusztus,
számkivetettségre nyíló ablakszárnyak –
két legmagasabb hang;
az egyik el-, a másik megbocsát.

Szilágyi Mihály fordítása

¹ Jean Sibelius (1865–1957) finn zeneszerző *Valse triste* (Szomorú keringő) című kompozíciója nyomán. (Ld. <https://www.youtube.com/watch?v=76QsWwBAXpk> és <https://www.youtube.com/watch?v=rASdBw6RM08>)

Prológus

Kezdetben teremtette Isten az eget és a földet. A föld még kietlen és pusztá volt, a mélység fölött sötétség volt, de Isten Lelke lebegett a vizek fölött. Akkor ezt mondta Isten: Legyen világosság! És lett világosság. Látta Isten, hogy a világosság jó, elválasztotta tehát Isten a világosságot a sötétségtől. És elnevezte Isten a világosságot nappalnak, a sötétséget pedig éjszakának nevezte el. Így lett este, és lett reggel: első nap. Azután ezt mondta Isten: Legyen boltozat a vizek között, hogy elválassza egymástól a vizeket! Megalkotta tehát Isten a boltozatot, és elválasztotta a boltozat alatt levő vizeket a boltozat felett levő vizektől. [...] Ezután elnevezte Isten a boltozatot *kék* égnek. Így lett este, és lett reggel: második nap. Azután ezt mondta Isten: Gyűljenek össze az ég alatt levő vizek egy helyre, hogy láthatóvá válják a szárazföld! [...] Azután elnevezte Isten a szárazföldet földnek, az összegyűlt vizeket pedig *kék* tengernek nevezte el. És látta Isten, hogy ez jó. Azután Isten úgy döntött, hogy benépesíti a szárazföldet, a vizeket és az eget. A föld mélyébe elrejtette a kobaltot, a türkizt és a lapis lazulit. Majd megalkotta az árpabogarat és a havasi cincért, a kék nünükét és a tengeri doktorhalat. Elbíbelődött az erdei pinty és a kék cinege fejteollain és a pávatollak árnyalatain, reptette a kék vércsét a klematisz indái fölött, és hatalmas réteket hintett tele fürtös gyöngyikével, törpejácinttal, kígyószisszel, kék iringóval és katánggal, búzavirággal és szarkalábbal – gondosan ügyelve arra, hogy egy kis *kék* minden évszakra jusson. Ha más nem, hát néhány kökénybogyó. És látta Isten, hogy a *kék* jó. És lett este és lett reggel. És ez a többi még mind kapni fog egy azúrkék árnyalatot, nézett a Teremtő szánakozva mindenre, ami zöld, okker, vörös vagy barna. Ami kő, föld és sár. A *kék* mélysége és magassága egyszer mindent átjár majd. És látta Isten, hogy az *örökkék* is jó, és lett este, és lett reggel – a mai nap.

Zsoltár

„A mélységből kiáltok, Uram, hozzád, Uram, halld meg a szavam! Füled figyeljen fel könyörgő szavamra! Ha számontartod a vétkeket, ki állhat meg akkor, színed előtt, Uram? Ám nálad bocsánatot nyer a vétek, hogy féljenek téged. Remélek az Úrban, benne remél lelkem, és bízom a szavában. Lelkem várja az Urat, jobban, mint az ór a hajnalt, várja Izrael az Urat. Mert az Úrnál az irgalom és bőséges nála a megváltás. [...]” (Zsolt, 130)

De profundis – a mélységből könyörgök: ezt énekli Jan Dismas Zelenka impulzív, áradó harmóniáival a kórus a kiállítás videóinstallációját aláfestve vagy megszentelve. A megmosatás és a bűnbánat – a képsor és a szöveg – összefüggéseit itt minden bizonnyal nem kell taglalnunk.

14 Amikor az 1679-ben, egy kicsiny cseh városkában született szerző a Lukás nevet Dismasra cserélte, nyilván tudatosan döntött emellett, hogy névválasztásával végleg Krisztus keresztje mellé áll. János és Dismas voltak utolsó tanúi Jézus szavainak – mindennek a végén. János, a régtől fogva szeretett tanítvány, akire anyját bízta és Dismas, a jobb lator. Ő az egyetlen szereplő az evangéliumban, akinek maga Jézus ígéri meg az üdvösséget: „még ma velem leszel a paradicsomban”. A hagyományos, mindvégig hűséges, Jézus-követő János és az utolsó esélyes eszmélő Dismas ketőssége vajon tudatos döntés volt-e a mestertől? Vajon a zenei stílusát jellemző *stylus mixtus*, *stile misto* bármi kapcsolatban volt-e választásával?

Tolnay Imre művei között állva felsejlik némi összekapcsolódás a cseh mesterrel, és nemcsak a videó és a zene egybehangolódo ritmusa, hanem a „kevert stílus” okán is. Zelenka ugyanis egy adott zenei egységen belül egyszerűen alkalmaz *stile antico* és *stile moderno* eszközöket. Sőt a kontemplatív, elmélyedő és a magasztos, eksztatikus hangvétel – és ezek sűrű váltakozása – egyaránt jellemzi műveit.

Napnyugta előtt

A minap estefelé Imre ezzel a címmel osztott meg két fotót facebook-profiljában. Nem elsősorban a burjánzó zöldben is felragyogó *kék* kapucni miatt hatottak rám a képek. Figyelmemet a már-már szigorúan párhuzamos, karcsú nyárfák sokasága ragadta meg, amelyek – tükröződve – tökéletesen kötik össze, fűzik egybe az égi és a földi vizet, és teremtenek már-már mennyei harmóniát. Miközben a kidőlt törzs és az uszadékok az enyészetet foglalják bele az újjáéledő, bátran tavaszi világba: „Megérik a fényt a gyökerek.” (Pilinszky János)

Mi kék?

„Igyekeztem szomorúságom fölött mindig egy darabka *kék* eget tartani. Megmaradtam embernek, szigetnek, csodálkozóknak, reménykedőnek, győzelemre törőnek, gondolkodónak.” – vallja Latinovits Zoltán.

Olcsó fogás lenne a kék szimbolikájára nagyobb hangsúlyt helyezni, de nem hagyhatjuk tovább szó nélkül, hogy a kék a judaizmusban a tökéletesség színe, a kereszténységben a mennyei hatalomé, Szűz Máriáé és a hűségé. Számos kultúrában pedig a tisztaságé, a megtisztulásé: ahogy az ég

kéjkjétől felragyog a föld sara, ahogy a tengerek végtelen kékje alig elválasztható az égboltétól, ahogy Babits örökkék égről, József Attila az ég vizében oldott kékítőről beszél, vagy Weöres Sándor látja mindent előntő kék vonásnak, hogy mi is lesz meghalni.

15

Kérdések és válaszok

Míg a kiállítás címe, *Kékleni* és a falakon látható művek párbeszéde nyilvánvaló vizuális harmóniát hoz létre, érdemes néhány mondat erejéig különbséget tennünk a műfajukban sem egységes képek között.

A vegyes technikával készült festmények erősen kötődnek Tolnay korábbi műveihez, amelyekben a különféle matériák – homok, cement, kavics, talált tárgyak – alkotnak rusztikus felületeket. A vastag rétegek alól előtűnő, emberi civilizációra utaló nyomok, fragmentumok nem az emberi jelenlétre, hanem az ember távozására, „nemjelenlétére” mutatnak. Nyomokat keresünk. Mintha a víz és a szárazföld találkozásában a múlt elmosódása történe meg lassan. Vagy a jövőé? Nem tudom nem ideidézni Pilinszky örök Négyesorosát, amelyben a különböző dolgok egymás mellé rendelése teremti meg a feszültséget, a tragédia előérzetét.

*Alvó szegek a jéghideg homokban.
Plakátmagányban ázó éjjelek.
Égve hagytad a folyosón a villanyt.
Ma ontják véremet.*

Milyen tragédiát, milyen véget sejtetnek Tolnay festményei? A képek markáns textúrájában hogyan épülnek egymásra a látvány, a jelenség és a jelentés rétegei? A festék felhordása, a durva faktúra irányai, a toccsanást, az áramlást, a dagály hullámain megidéző vonalak rendkívüli dinamizmust adnak a műveknek. A dinamika ereje szétfeszíti a keretek szigorú négyszögeit. Vajon a kék áradása elmossa a még épp meglévőt, vagy előmossa mindazt, ami rejtve van? Hozza vagy viszi a hordalékot – személyes életünk, kapcsolataink, emberi felelősségünk, hivatásunk hordalékait? Megvetettük-e lábunkat biztosan a parton?

Kiszolgáltatottságunk, kiettségünk az időnek és a testi elmúlásnak arra készlet, hogy jeleket hagyjunk. Az egyensúlytalanság, az egyensúlyvesztés állapotát a fotóalapú munkák segítenek helyre billenteni. Tolnay Imre évtizedek óta készít fotókat. Sokat meg is mutat a honlapján vagy a közösségi médiában. Kiválaszt és rögzít: helyeket, helyszíneket, váratlan látványokat és különös pillanatokat. Olyan benyomásokat, amelyek töredékességükben

is a lényegből hordoznak valamit. Málló vakolatú házfal, egy csigalépcső árnyéka, vasrácsok, ajtók. Megint: a civilizáció jelei, az emberi tevékenység nyomai – arcok, emberek, látható tettek nélkül. Fotóin sokszor pusztulást, leromlást látunk, rezignált „szubjektív nyomrögzítés” (Révész Emese: 16 Fügőleges együttállások, Új Művészet, 2022. okt.) történik. A cél talán nem a pusztulás fájdalomának, de szépségének megmutatása, sőt maga a megmentés, a megmenekítés a végső pusztulástól, amelyre a rögzítés pillanata által van is esély.

Amikor egy festő ecsettel, krétával belenyúl a fotóba – a valóság elkapott pillanatának lenyomatába –, nem javítani kíván a képen vagy megmásítani az igazságot. A fotó ekkor talált tárgyként kezd működni, talált felületként, amelyet a festészet eszközeivel egyszerűen tovább gondol, manipulál – új lehetőségeket megmutatva, új képet, más képet alkotva.

A *Természet és geometria* sorozat Eckhardt mestert hívja elő: „Az én szemem Isten szeme, egy szem, egy látás, egy megismerés, egy szeretet.” Azaz előbb meg kell találni és meg kell ismerni, meg kell szeretni (?), mielőtt az új-játeremtő dologhoz lát. Tolnay biztos szemmel talál rá és kitért lélekkel ismeri meg azokat a természet-idézeteket, táj-fragmentumokat, amelyekhez egyfajta rend- vagy rendszerteremtési szándékkal nyúl. Ez ugyan megint ember nélküli világ. A beavatkozás, a nyomhagyás is tulajdonképpen fikció, a beavatkozó viszont valóságos. És láthatatlan. Alázatos. Úgy hagy jelet, hogy az csak a papíron létezik. A felülírt printek ártéri erdőrészeleiben a természet és a geometria találkozik. A monokróm, szürkeárnyalatos fotók kék vonalakkal kiegészítve, hangsúlyozva feleltetik egymásnak a naturalizmust és az absztrakciót, az organikus és a geometrikus, a szerves és a szervetlent, a teremtett világot és az emberi rációt. Miközben megmutatja az egyikben rejlő másikat, harmóniát teremt és megpróbálja feloldani a feszültséget a teljes és a töredékes között. A kétségek nem zárványok, inkább valamely lírai, paradox térkonstrukció építőelemei, személyes térismeret lenyomatai.

Epilógus: az út

Tolnay Imre számára, hasonlóan a keletiek művészetfelfogásához, az alkotás út, „ahol keresés és rátalálás azonos szerepet kap, terv és kivitelezés között fontos szerepe van a véletlennek és a megézésnek. Minden műalkotása nyitott mű, [...] nála a redukció nem egyszerűsítő összevonás, hanem olyan sűrítmény, ami asszociációkra készíteti a szemlélőt, rákényszerít a mű továbbgondolására.” (Gaál József, *ÉS*, 2002. július 5.)

Az immanens és a transzcendens határán vagy metszésében kizökkent a komfortzónánkból, és kontemplációra hív, amely saját töredékességünk rekonstrukciójához is vezethet.

Mind úton vagyunk. Lehajtott fejjel, az utat figyelve is belenézhethünk a lábunk előtt, a vizek színén tükröződő ég kékjébe. Panteista hittel vagy humanista érdeklődéssel, transzcendens vágygal vagy szakrális igénnyel – végére is a megtisztulás ígérétevel.

17

(Pannonhalma, 2023. április 21.)

– Ő itt Gábor – mondta apám emelkedett, kissé remegő hangon.

Ez 1957 elején történt. Még eleven volt a világháború emléke – az olyanokban is, mint én, aki már utána született. A legtöbb háznál ott díszlett

18 Graham Swift

GÁBOR

volt a háború, mert legendái elhomályosították a többi fegyveres viszályt. Túl fiatal voltam ahhoz, hogy tudjak Koreáról. Aztán Szezeről és Magyarországról is.

– Gábor, ő Mrs. Everett – folytatta apám, lassan tagolva. – Roger anyukája. Ő pedig Roger.

Gábor nyurga, sötét hajú fiú volt. Viseltes fekete dzseki, sötététkék pólóing, szürke rövidnadrág és térdzokni meg fekete cipő volt rajta. Csak a zakó és a kezében tartott vézna hátizsák látszott olyannak, mintha a sajátja lenne. Sápadt, szögletes arca volt, egyenes fekvésű barna szemekkel, vastag szájjal. Felső ajka fölött halvány körív, bajuszkezdemény feketéllett, amin csodálkoztam, mert egykorú volt velem.

– Helló – mondta anyám. Mosolyogva lecövekelt az ajtónyílásban, mint aki nem tudja eldönteni, melyik helyénvalóbb ilyen esetben – egy anyai ölelés vagy a szívélyes udvariasság. Más melegséggel készült: pléddel, levessel.

Apa és az újonnan érkezett a küszöbön rekedt.

– Helló, Gábor – mondtam. És eszembe jutott egy alkalmas és illendő felnőtt szokás, a kézfogás. Előrenyúltam és megfogtam a jövevény csuklóját. Gábor sápadt arcára kissé lazacszínűre váltott, és először szólalt meg. Valami érthetlent mondott. Anya és apa sugárzott a jóindulattól.

Gábor menekült volt, Budapestről.

Javarészt Apa műve volt, hogy hozzánk kerüljön. Ahogy most látom, Gábor az eszményi fogadott gyermek volt, akire mindig is vágyott; a válasz vigasztalan, panaszos, gyötrelmes imáira. Apa gyalogsági tiszt volt a háborúban. Megjárta Észak-Afrikát, Normandiát, részt vett a koncentrációs táborok felszabadításában. A szeme láttára halt meg majd' minden barátja. Tapasztalatai azt az érzést keltették benne, hogy az élet valójában szenvedés, melytől megedzve olyan megértő és erős lett, hogy bátorító vigaszt tud nyújtani. A béke csupán törékeny látszat volt neki. Nem volt elégedett egysíkú hajókár-biztosítási munkájával, a jegyrendszer utáni népjóléti juttatásokkal. Apaként sem volt elégedett. Visszatekintve olyan volt, mint aki komoran, legörbedő szájjal várja, figyel, mikor ér engem fájdalom, szomorúság, hogy

rájöjjenek, az élet nem az a napfényes játszótér, aminek gondoltam, hogy végre – szeretettel, persze – megoszthassa velem minden, számomra hasznos tapasztalatát, bánatát és erejét, s a két tenyerével oltalmazzon.

Bizonyára megbántottam. Miközben ő nyomasztó háborús emlékeivel viaskodott, én katonásdit játszva hős voltam, a tenyerén hor- 19
dott a sors.

Apa figyelte az újságokat. Sorscapásokról és katasztrófákról értesülve előregondolkodott. Amikor híret vette a magyarok felkelésének, majd leverésének, és hogy az idemenekített, velem egykorú magyar árváknak befogadó családokat keresnek, új értelmet talált az életének.

Én zokon vettem Gábor érkezését. Noha nem volt örökbefogadott – a hivatalos megfogalmazás szerint „próbaidőre” került hozzánk –, féltékeny voltam rá mint pótgyerekre, aki engem helyettesíthet. Kisebb háború, egy előre nem látott „Anglia Magyarország ellen” bontakozhatott volna ki ebből, de rögtön az elején rájöttem, hogy – a szüleimmel ellentétben – könnyen kijövök Gáborral, és az ebből eredő büszkeség visszafogta neheztelésemet. Amellett Gábornak megvolt az a vonzereje, hogy tapasztalatai – mint apámnak – valós véráldozatokból és csatákból származtak, ám ezek frissek, nem múltbéliek voltak, ráadásul egy velem egykorú fiú élte át őket. Reméltem, hogy – apámmal ellentétben – beavat ezekben, élvezetesebbé téve háborús játékaimat.

Ha így lesz, csillapítani fogja apám iránti másik ellenérzésemet. Nem értettem, hogy tapasztalt veterán létére, miért nem vesz részt, vagy leli örömét legalább nézőként kitalált ütközeteimben. Kezdem halvérűnek tartani, és – ami ennél is komolyabb – kételkedni múltja hitelességében. Szerettem volna meglátni apámban mozihőseim jellemvonásait, de nem sikerült. Hiányzott belőle azok napszítta keménysége, laza magabiztossága. Ő sápatag arcú volt, szinte papos. Felmerült bennem a gyanú, hogy háborús élményei (melyekről csak hallomásból és alig valamit tudtam) kitalációk.

Az első lecke, melyet angol illetanból megtanítottam Gábornak, az volt, hogyan kell löni a németeket. Visszagondolva, nagyon gyorsan felfogta, mit kell tennie. Pedig amellett, hogy alig egy-két szót tudott angolul, történelmi bökkenője is volt a dolognak. Fogalmam sem volt Magyarország szerepéről (nem tudtam, hogy együttműködött a náccikkal) a II. világháborúban, melyet én Anglia és Németország párviadalának hittem. Ennek ellenére, mikor eloszlott golyószóróink és kézigránátjaink füstje, és közöltem, hogy bátor felderítéssel újabb járőrt, tankot iktattunk ki, Gábor bizalommal, szélesen mosolyogva és diadalmasan nézett rám.

– Jó – mondta ilyenkor magyarul.

Apámat elborzasztotta, hogy Gábor milyen önfelelt buzgalommal veti bele magát a játékaimba. Nem értette, hogy egy fiú, aki már látott igazi erőszakot, akinek (amennyire tudtuk) brutálisan meggyilkolták a szüleit,

20 hogyan képes akkora lelkesedéssel részt venni a képzelgéseimben.

Apámban áttörhetetlen gát magasodott a valóság és az elvárásai között, üvegfalként kirekesztve őt, akár egy akváriumi halat. De nem ez volt az egyetlen, ami elkésérette. Láta, hogyan néz rám Gábor; hogy megtérve kertvégi hadjáratunkból, Gábor lelkesen, parancsnokaként követ; hogy e sokat szenvedett gyerek és öközötte kezdettől fogva nem tud kialakulni a remélt vonzalom. Gyakran tűnődtem, mit kezdhettek egymással az első napon, miután apám „beszerző útja” végén átvette Gábort, mint egy pakkot. Elképzeltem, ahogy szótlanul ülnek egymással szemben a külvároson átdöcögő vonaton. Két elveszett lélek.

– Gábor – szólalt meg apa olyan hangon, mikor vacsora után rágyújtott, mint aki fontos dolgot készül bejelenteni vagy megkérdezni.

– Igen – mondta Gábor magyarul.

Apám Gáborra nézett, ajka megnyílt, de valami, a szófűzésnél nagyobb nehézség megbénította a nyelvét.

– Semmi.

– Igen? – kérdezte Gábor immár angolul, majd elpirult, és tekintetével az enyémet kereste.

Később, amikor már kicsit jobban tudott angolul, megkérdeztem tőle, hogy kedveli-e apámat. Zavaros, érthetetlen választ adott, de a hanghordozásából megértettem, hogy fél tőle.

– Mesélj valamit a saját szüleidről! – kértem. Gábor arca megrándult, ajka megremegett, szeme elhomályosult. Két napig még a Messerschmittek légvédelmi ágyúzásának lehetősége sem tudta mosolyra bírni.

Gábor az én általános iskolámba jött tanulni. Külön nyelvóráit kivéve, szinte elválaszthatatlanok voltunk. Intelligens fiú volt, és másfél év múltán feltűnően jobban tudott angolul. Szomorú arckifejezése, mellyel az osztályban ült, minden tanárt levett a lábáról. Egyedül én tudtam, hogy nem volt igazán szomorú. Szoros kapcsolatomban Gáborral sajátos rangot adott nekem angol barátaim között. Gábor időnként magyarul mormolt valamit, mert tudta, hogy ez különlegessé teszi; engem pedig még különlegesebbé tett, hogy kapásból lefordítottam ezeket. Újonnan épült, klinkertéglás, pázsitzegélyes, aranyesőbokros, királynőfényképes, Nemzetközösség-térképes, katicabogár-preparátumos iskolánkban nagyon kevés dolog zavarta meg életünket. Csak a majdani záróvizsga rémíztett minket, mint egy előtünk álló szakadék.

A nyári szünetben Gábor és én sötétedésig játszottunk. A kertünk végében kisebb elhanyagolt telkek, mögöttük cserjékkel tarkított mezők húzódtak lejtősen, egészen egy útig. Ezek korlátlan mozgásteret kínáltak a hadviselés minden fajtájához. Átmásztunk a kertvégi kerítésen, túlmerészkedtünk a (még magántulajdonban lévő) telkek rozszant lugasain és zöldségesládáin, ki a magas fűbe (később bérházak épültek a helyére). Egy ponton szárnyas bomba ütötte méretes kráter tátongott, tele régi festékdobozokkal és kidobott babakocsikkal. Belemásztunk, és azt játszottuk, hogy felrobbanunk, és minden szörnyű halálunk után csodásan felépülünk. A vadszeder és a földi repkény alatt (felnöve elveszítjük e talajmenti látószöveget) mindenféle furcsaságok és felfedezések vártak ránk: lyukak, facsonkok, rozsdás szerszámok, porcelándarabok és egyéb törmelékek. Határtalanul kitágították képzeletünket.

Elég néhány benyomás felidézni azokat az időket. Anyám riadt „Roger, Gábor!” kiáltozása szürkületkor a kerítés felé jövet, mintha ő tévedt volna el. Gábor zihálása, miközben a növényzetben kúszva az ellenség mesterlövészeit keressük. Magyar nyelvű megmukkanásai, mintha volnának kódszavaink. Apám, amint megpróbálja visszafojtani dühét és csalódottságát, amiért sikerült hazalopódnunk a hátsó ajtón. Ahogy rosszállón végignéz izzadt testünkön, felvonja szemöldökét, mintha megrontottam volna Gábort. Eközben kerüli Gábor tekintetét, és nem mer rám szólni vagy hozzám nyúlni, mert Gábor is jelen van, de ha nem lenne ott, akkor se merne velem szemben erőszakhoz folyamodni.

Apa nem akarta elhinni, hogy Gábor boldog.

Azon a nyáron, melyen félve vártam záróvizsgám eredményét, Gábor pedig a maga sorsát eldöntő bizonyítványt (neki nem kellett írásbeliznie, mert „különleges esetnek” minősítették), történt valami, ami elvonta figyelmünket a szokásos harci játékainktól. Messzire kijártunk a mezőre és az úthoz vezető lejtőre, hogy onnan – a bokrok és magas fű rejtekéből – az elhaladó autókat géppuskázzuk. Szép idő volt akkor júliusban. Egy nap megláttuk a motorbiciklit, egy öreg, BSA márkájút (képzelt távcsövünkkel jól látszott rajta az ellenség jele). Az út szélén feküdt egy galagonyabokor mellett. Aztán ott volt a férfi és a lány, felfelé jövet a vízmosáson – beszélgetve felénk tartó alakjuk hol felbukkant, hol eltűnt a hajladozó fűben, ahogy az úszóké a hullámok között. A férfi fogta a lány kezét, nehogy az megcsússzon a mészköveken. A lány, mielőtt felült a nyeregbe, a lába közé húzta rakott szoknyáját.

Másnap is feltűnt a motorkerékpár, ugyanabban az időben, úgy öt óra körül a meleg délutánban. Másnap néma egyetértésben visszatértünk a figyelőpontunkra, ahol az autók kilövése helyett a férfi és a lány figyelése

kötött le minket. A negyedik nap páfrányok mögé rejtőztünk a pár szokott útvonala mellett, ahonnan a levelek mögül egyik irányban az út egy szakaszára, a vízmosás tetejére lehetett látni; a másikban, szemmagasságban, a fűszálak lengedező kalászára. A fű közt fűzikek rózsaszín fürtjei virítottak. Hal-
22 lottuk jönni, majd leállni a motort, aztán megjelent a pár a vízmosás tetején. A lány vászonszoknyát és piros blúzt viselt. A férfi pólót, izzadásgölgöttekkel a hónaljánál. A leshelyüinktől néhány méterre mentek el, és valamivel odébb letelepedtek a fűben. Egy ideig csak a fejük búbját láttuk, amennyire a hosszú fűszálak mozgása engedte. Nehezen kivehető, izgatott hangok hallatszottak a méhek és legyek zümmögése, a szellő susogása közben.

– Mi az? Mit csinálnak? – suttogta Gábor magyarul. Valamiért nem jött angol szó a nyelvére.

Némi csönd után láttuk, ahogy a lány, háttal nekünk, felül. A vállá meztelen volt. Mondott valamit, és nevetett. Fejét hátravetve megrázta sötét haját, és arcát a napra emelte. Aztán, mintha megszólítottunk volna, hirtelen megfordult, spontán ránk mosolygott, és elénk tárt két rózsás bimbójú fehér halmot.

Hazafelé észrevettem, hogy Gábor sírással küszködik. Némán és hősi-
esen visszafojtja könnyeit.

Történetesen aznap volt a szüleim házassági évfordulója, mely alkalom minden évben aprólékos, érzelgős figyelmet kapott. Apa hazafelé jövet megvette anyám kedvenc édes fehérborát. Anyám borskérges steaket vagy narancsos kacsasültet készített, majd felvette túlldíszes nyakú muszlin ruháját. Megvacsoráztak. Étkezés után viszonzásul apám mosogatott, felöltve anyám fodros kötényét. Ha enyhe volt az este, kiültek a ház elé, mint valami gyarmati stílusú nyitott verandára. Apám kihozta a francia konyakot. Anyám, hogy kihallatszon a nyitott ablakon, feltette Nat King Cole „A szerelem káprázatos dolog” című lemezét.

Azelőtt, miután korán megvacsoráztattak, és aludni küldtek, messziről néztem e szertartást, de most – talán Gábor kedvéért – megengedték, hogy csatlakozzunk. Némán kortyoltuk félpohárnyi édes borunkat, némán figyeltük a szüleimet. Gondolatban még mindig a páfrányok között lapultunk tágra nyílt szemekkel.

– Roger mamája és én – magyarázta apa Gábornak –, tizenöt éve kel-
tünk egybe. Házassági évfordulónk van – mondta tagoltan, hogy Gábor meg-
tanulhassa ezt a kifejezést.

Gáborra néztem. Lehajtott fejjel az abroszt nézte. Száraz volt a szeme, de láttam, hogy bármelyik pillanatban könnybe lábadhat.

Anyá és apa a steakjüket ették. Evőeszközeik szakszerűen döftek és szeleteltek.

– Csodás – mondta apám a második falat után. – Remek.

Anyám behunyt szemmel kötelességtudóan mosolyra húzta ajkait. Észrevettem, hogy buggyos ruhája ellenére elég lapos a mellkasa.

Gábor elkapta a tekintetemet. Valamely bánata, valamely emléke, melyet nem ismerhettünk, többé nem volt elfojtható. Apa látta, 23 ahogy összenézünk, és heves érdeklődéssel fordult Gábor felé. Azon az estén először láttam élénkséget a szemében. El tudtam képzelni róla, hogy a következő pillanatban félretolja steakje maradékát, elutasító pillantást vet az asztal közepén álló borospalackra és rózsacsokorra, megfogja Gábor kezét, és így szól: – Igen, persze. Ez mind csak cifraság.

De nem így lett. Határozottan éreztem – ha másért nem, dacból apával –, hogy Gábor nem fogja elsírni magát. Volt valami az aznap délutáni élményünkben, amire csak az egyik lehetséges reakció volt a sírás. Gábor ismét lehajtotta a fejét, de én, mint aki bele akar látni, le se vettem szemem a fekete üstökérről, és ő időnként rám villantotta tekintetét. Feszült, várakozásteli csend telepedett ránk. A szüleim folytatták az evést, úgy járt az álluk és a könyökük, mintha dróton mozgatnák. Hirtelen úgy láttam őket, ahogy Gábor láthatta, mintha nem is a szüleim volnának. Ahányszor Gábor felnézett, elkaptam a tekintetét. Azt kívántam, ne homályosodjon el, és gondolataimat olvasva, kövesse pillantásomat, melyet hol apám petyhüdt arcára, hol anyám vékony nyakára vettem.

Gábor az ablak előtt ült. Háta mögött az esti fényvel, ahogy előre hajtotta fejét, erősen látszott zsenge bajusza.

Végül, mint a fiúknak a templomban, akiknek valami ellenállhatatlanul mulatságos, kibuggyant belőlünk a nevetés.

Megtudtam, hogy egy új gimibe nyertem felvételt, és Gábort – valami ügyintézési baki folytán – egy hasonló, de másik középiskolába irányították, és a különóráiról is gondoskodtak. Végleges elhelyezése – a döntés arról, hogy a családunk tagja lesz-e vagy sem – „felülvizsgálat alatt állt”. Szeptemberig volt időnk úgy tenni, mintha szabadok volnánk. Kerestük a motorbiciklis párt. A férfi és a lány nem bukkant fel újra. A német sereg utolsó maradékainak veresége és megsemmisülése valahogy nem kárpótolt minket ezért. Viszont továbbtanulóként újabb engedményeket kaptunk. Apa, akinek még zordabb lett az arckifejezése (néha nem tudtam eldönteni, örülne vagy bánkódna, ha Gábor apjává tenné a gyámhatóság), azt javasolta, töltsék a szünetből egy-két napot azzal, hogy megmutatom Gábornak London nevezetességeit. Egyszer családirag körbevittük már Gábort Londonban. Színleg, kötelességszerűen érdeklődve, szégyenlősen lépkedett a szüleim mögött. Tudtam, valamikor az volt apám álma, amit most feladott: hogy felnőtt

tudását, tapasztalatait átadva, ő mutatja meg London épületeit, emlékműveit Gábornak, aki fényes, meleg tekintettel fog felnézni rá, mint újdonsült apjára.

Vonattal vittem el Gábort a London Bridge-ig. Ismertem az utat
24 abból az időből, amikor apám vitt engem, úgyhogy magabiztos útikalauz voltam. Élveztük a dolgot. Utaztunk a metrón, az emeletes buszok felső részében. A belvárosban és a Szent Pál katedrális környékén fűzikéket vírtottak a bombatalálatok törmelékei között. A Towernél fagyit vettünk, és lefényképeztük egymást a Trafalgar téren. A Mallnál láttuk a lovasgárdistákat. Olyanok voltak, mint az ólomkatonák. Nem sokkal azelőtt értünk haza, hogy apám megjött a munkából. Amikor elégedett ábrázatunkat látva megkérdezte, milyen volt a nagyváros, Gábor, azzal a feszülten komoly arckifejezéssel, mellyel az angoljára szokott koncentrálni, így felelt: – Nekem tetszik London. Van sok történelem benne.

Szilágyi Mihály fordítása

A bika feje emberemlékezet óta a homlokzatból türemkedett elő, üres tekintete bávatagon meredt a semmiből föltűnő aprócska gépkocsira, amelynek sötétszürke füstje beborította a Szabadkai sugárutat. Egy csapat rongyos móravárosi gyerek izgatottan, ujjal mutogatott a zajos kis DKW-ra.

– Dampkraftwagen, de hívták úgy is, hogy Des Knaben Wunsch – tudálékoskodott egy rosszul öltözött, kórosan sovány fiatalember.

– Gőz-gépkocsi és fiúk öröme – bólogatott a társa, egy nem kevésbé kopott ruhát viselő férfi. – De ezt már nem gőz hajtja... És nem is az a motor, amelyikről beszélsz.

- Viszont még DKW – erősködött csont és bőr barátja.
- DKW-nak DKW – hagyta rá amaz a vállát vonogatva.
- Szóval már legalább hatéves – bölcsködött a cingár.
- Van az már tíz is, elhíheted – pontosított a másik.

A móravárosi kölykök néma tisztelettel hallgatták őket, s közben mindannyian, gyerekek és felnőttek egyaránt csillogó szemmel bámultak a tovatűnő autó után. – A homlokzati bikafej tekintete azonban ugyanolyan üres és bávatag maradt, amilyennek mindig is ismerték a Szabadkai sugárút járókelői.

– Táguljatok innen! – A félszemű Májér hentes tornyosult az üzlete ajtajában, pontosan a bika feje alatt, a kezében bárd, a köténye véres.

– Táguljatok innen! – ismételte meg, mire a gyerekek nyihogva, a nyelvüket kiöltve szaladtak el a Nemes takács utca torkolata irányába, a két autórájongó fiatalember viszont úgy tett, mintha a fölszólítás rájuk nem vonatkozna, csak éppen abban a pillanatban jutott volna az eszükbe, hogy valamiféle halaszthatatlan dolguk akadt, amiatt indulnak el a belváros felé.

– No, azért – morogta maga elé Májér hentes elégedetten, visszalépett a boltjába, behúzta maga mögött az ajtót.

Odabenn ketten falatoztak, Májér úrnál ugyanis mindig lehetett frissen sültöt rizses meg véres hurkát enni, nemkülönben kolbászt és oldalast, s mivel dél felé járt az idő, egyesek éltek is a lehetőséggel. Az egyesek jelen esetben két embert jelentett. Egyikük, egy idősebb, gondosan borotvált, öszsenőtt szemöldökű úr már végzett a maga porciójával, s a Délmagyarországot bújta épp. Májér úr mindig ügyelt arra, hogy az újság legfrissebb száma a vendégek rendelkezésére álljon.

Bene Zoltán 25

SZÉP HELÉNA HALÁLA

részlet egy készülő regényből

– A legszebb nyaralás egy 14 napos hajóút a Norddeutscher Lloyd luxushajóival Norvégiába és Svédországba, Anglia körül vagy a Földközi-tengeren – kukkantott ki izgatottan az újságja mögül az összenőtt szemöldök tulajdonosa, amikor Májér úr visszatért a pultja mögé –, leköthető Neu
26 Ernőnél, a Norddeutscher Lloyd képviselőjénél. De akár Csehszlovákiában is lehet nyaralni: olcsó árak, 50-66%-os vasúti kedvezmény, nyolc napos kárpáti túra vagy három napos prágai út, ahogy kívánja.

– Csehszlovákia – rázta a fejét Májér úr, az arca egészen eltorzult. – Mi az, hogy Csehszlovákia? – de nem folytatta tovább a zsörtölést, talán eszébe jutott, hogy régen szakított már az Ébredőkkel, s jöllehet továbbra is hazafinak vallotta magát, kerülte az erőteljesebb megnyilvánulásokat.

A másik hurkaevő, egy csapott vállú, borzas hajú fiatalember az érdeklődés legcsekélyebb jele nélkül, mereven maga elé bámulva rágott, mintha el sem jutottak volna a tudatáig a kitűnő ajánlatok. Figyelmét látszólag az kötötte le, hogy fölszámolja az előtte, zsírpapíron heverő véres hurka maradványait. A tenyere erősen izzadt, a homlokán is gyöngyözött a verejték, ritkás bajuszkájának szárait vörösesre festette a hurka leve.

– A Perpedes segítene magán – csukta össze a hírlapot az öreg, s fordult a fiatalember felé. – A Gergely patikus készíti, a Kossuth Lajos sugárút és a nagykörút sarkán kapható, kitűnő izzadásgátló készítmény.

A megszólított fölemelte a fejét, abba hagyta a rágást, hűmmögött valamit. Az orra hegyéről egy verejtékcsopp a zakója gallérjára hullott.

– Maga is a Blau Ignácnál vásárolja az öltönyeit? – szegezte neki a kérdést az öreg.

– Nem.

– A Kelemen utcán találja az üzletét, jó szívvel ajánlom. Olcsó és minőséges.

A fiatalember betömte a szájába a maradék hurkát, szorgosan rágott, majd nyelt, ádámcsutkája föl s alá ugrált a nyakán. Megtörölte a kezét a zsírpapírba, megigazította hátrafésült haját, megvizsgálta a körmeit, aztán hirtelen, mint akit darázs csípett meg, fölugrott, fejébe csapta a kalapját, kurtán biccentett az öregember, aztán Májér úr felé.

– Pár hét és megvakulok – jelentette ki. – Minek mennék én hajóútra vagy Csehszlovákiába? Úgyse látok lassan semmit! Ajánlom magamat!

– Fiatalság, bolondság – húzta mosolyra a száját az öreg, és jelzett a hentesnek, hogy még egy frissen kisült oldalast is elfogyasztana, amennyiben lehetséges.

Májér úr megtapogatta a szemkötőjét. Lassan húsz év telt el azóta, hogy elvesztette a bal szemét. Néha álmodott azzal az estével. 1919 márciusának vége felé jártak, a Jatata, azaz az Angyal-ház kovácsoltvas kapujában történt. Ő befelé tartott, hogy kipróbálja az egyik népszerű kisasszonyt,

a Vörös Macát, akiről ódákat zengtek Szeged kurvapecérei; egy francia gyarat katona meg kifelé igyekezett. Amikor a hentes jobbra lépett, az észak-afrikainak tűnő fickó is jobbra tért, amikor balra, amaz is balra topogott.

– Mint majom a köszörűkövön, úgy pattogunk itt, bassza meg – fakadt ki Májér úr, mire az arabnak tetsző franciának elsötétül az ár-
rázata, és paprikavörösre váltó arccal lihegte:

– Adhhab 'iilaa aljahimi, kafir!

– A kurva anyádat! – sziszegte vissza a hentes, mert bár nem értette, mit vágott a fejéhez az afrikai, abban biztos volt, hogy nem jókívánságokkal halmozta el. A szavak pillanatok alatt ordítózásba torkolltak, az ordítózás verekedésbe. Májér úr később nem is emlékezett másra, csak arra, ahogy Albert, a Jatata portása, akár egy párdúc, beleveti magát a küzdelembe, s egy pillanat alatt hátracsavarja a kezét az arabképűnek, akiről később kiderült, hogy a marokkói szpáhih egyike. Mikor Albert közbeavatkozott, Májér úr már a földön fetrengett, s úgy nyüszített, akár egy kutya, a kezét a szemére szorította.

– Megvakított ez az állat! – nyögte, miközben próbált talpra állni, ám minduntalan visszazogott.

Az Igaz Gerő nevű rendőrnnyomozó is jelen volt éppen – akit nem sokkal később gyilkosságért kivégeztek –, és az Albert vasmarkában vergődő katonához fordult.

– Qu'est-il arrivé? – kérdezte rossz franciasággal.

– Cet homme a dit que je suis un singe – felelte hasonlóképpen gyöngye kiejtéssel az arabképű.

– Majomnak nevezte, azért ugrott neki – fordított Igaz Gerő Albertnek.

– Nohiszen – biggyesztette le az alsó ajkát a portás, és a szpáhi veséjébe térdelt.

– Albert! – kiáltott rá szigorúan a nyomozó, aztán tovább faggatta a katonát.

– Êtes-vous un spahi?

– Oui.

– Rester calme! Je suis un policier – mutatta föl a jelvényét. A szpáhi megvonta a vállát.

– Albert, menj, telefonálj a rendőrségre! – utasította a portást a nyomozó, s közben előhúzta a fegyverét. – És orvost is hívjanak!

Albert teljes erőből gyomorszájon vágta, aztán elengedte a szpáhit, aki menten összegörnyedt, és a fogát csikorgatta. Májér úr eközben még mindig a szemét fogva jajgatott.

– Kellett ez magának, Májér úr? – kérdezte Igaz nyomozó félhangosan.

– A kutyaúrstenit ennek a kurva világnak!

A szpáhi időközben kiegyenesedett, gyűlölködve nézte a szenvedő hentest és a nyomozót. Igaz ráfogta a pisztolyát.

– Rester calme, ne bouge pas! Je suis un policier – mondta.

28 Az arab nem mozdult, nekítámaszkodott a kapunak. Széles övéből tőr nyele kandikált elő.

– Couteau – mutatott a detektív a szúrószerszámra. – Jette-le!

A szpáhi kihúzta az övéből, és a detektív lába elé dobta a szép, míves jatagánt.

– Paix! – Igaz Gerő szája egészen kiszáradt. – Paix! – A hentes felé fordult. – Nyugodjon meg maga is, Májer úr, úton van a segítség!

– A szemem, bassza meg, a szemem... – nyöszörögte Májer.

– Azt baszhatja már – érkezett vissza Albert. – Telefonáltam. Mindenki jön.

Az orvos ért oda először. Megvizsgálta a földön ülve mind hangosabban panaszkodó hentest, megállapította, hogy mindkét szeme súlyosan megsérült, a szpáhi egy-egy hüvelykujját nyomta a jobb és a bal szemüregébe, s ha Albert nem lép közbe, minden bizonnyal ki is pattintotta volna a szeméit a helyükről, így azonban talán menthetőek.

– A jobb legalábbis – morfondírozott a doktor. – A balért nem kezeskedem...

Kisvártatva odaértek a betegszállítók, szinte egyszerre a csendőrséggel és a francia katonai rendőrséggel. Májer urat hordágyon vitték el, a bal szemét ki kellett operálni, s attól fogva egy, a kalózkóra emlékeztető fekete szemkötővel fedte le üresen tátongó szemgödkrét. A szívében soha nem múló gyűlölet élt a franciák és az arabok iránt. De nem ezért lépett be az Ébredő Magyarok közé. És nem is azért hagyta el őket, mert megengesztelődött akár Gallia, akár Észak-Afrika iránt.

A nő meztelenül állt a szoba közepén, rövid szipkából Cleopatra szivarkát szívott, a füst kékesen bodorgott körülötte. A festő sietősen, reszketeg kézzel rajzolt. A füléből meredező szőrpamacsok vibráltak az igyekezettől. A vázlatfüzet szinte önálló életre kelt a keze alatt.

– Ezt a palotát bő harminc évvel ezelőtt a Délmagyarországi Magyar Közművelődési Egyesület építtette – motyogta –, gyönyörű, népies-szecessziós stílusban. Azt mondják, nincs összhangban a Hősök Kapujával, azért kellett levernü a díszeket és hamuszürkére fösteni az egész épületet.

A nő merengve bámult a semmibe, aligha hallotta a festő dünyyögését.

– Ön gyönyörű, Ilonka! – szakadt ki férfiből.

– Ne bolondozzon, Jenőke – kacagott a modellje kacéran, ahogy a filmeken látta. – Az arcomat nem főstheti majd rá arra a képre, amit kiállít – tette hozzá. – Nem ismerhetnek rám idegenek!

A festő fejében megfordult, hogy talán azért így is akadnak majd, akik ráismernek. Ki tudja, Ilonka milyen szabados életet élt korábban? El tudta képzelni, hogy nagyon is sokat és sokakkal töltötte kedvét. Látni vélte a testén a férfikezek lenyomatait, s ott, ahol a nyelvükkel érintették azt a selymes bőrt, mintha csillogást vélt volna fölfedezni: pontosan úgy, ahogyan a csiga-mászta lapulevélen. Ettől enyhe émelygés fogta le, de uralkodott magán. Ahogy falta a szemével a nő buja idomait, úgy érezte, kár elpocsékolni ezt a pompás testet egyetlen férfira, még ha az olyan nemes példány is, mint ifjabb Balog, az orvosnő vőlegénye. S mi van, ha nem is csak Balog érintheti...? Nem lehet, hogy mások is, még most is? Meglehet, a szabados élet nem csak a múlt... A festő érezte, ahogy pezsdül a vére.

– Ön gyönyörű, Ilonka! – préselte ki elfehéredő ajkai közül.

– Ne bolondozzon, Jenőke – kacagott ismét kacéran a nő, megint csak úgy, ahogyan a filmeken látta. Így leplezte a zavarát. Úgy tapasztalta, a szerepjátszás erre mindig alkalmasnak bizonyul.

A festő közben megdorgálta önmagát. Ugyan honnan veszi, hogy Ilonka csapodár volt valaha is? És hogyan lehet oly botoran bátor, hogy föltételezni merészezi, hogy netán még ma is az? Legszívesebben pofon vágta volna magát. Vagy kihívja párbajra... Ettől az ötlettől azonban a harag újabb hulláma öntötte el – szentimentális hülye, az vagyok, igen, mérgeződött.

– Azon viszont, amelyikkel a vőlegényemet lepem meg, az én arcom legyen ám!

A festő azonnal megennyhült, amint Ilonka kellemes altját ismét meghallotta.

– Úgy lesz, Ilonka, hiszen ebben egyeztünk meg! – bizonygatta buzgón.

A finom borzszőr-ecset mozdulatai nyomán kezdett alakot öltetni a nő test. A modell közben eltűnődött azon a délutánon, amelyen a Holt-Marosra ment fürdeni Palival, az unokatestvérével. 1926 júliusa volt, az iskolákban nyári szünet, s Ilonka mint a Szent Erzsébet Leánygimnázium V. évfolyamának évfolyamelső diákja azt kérhette a szüleitől, amit csak óhajtott. Ő pedig fürdőzni óhajtott. Tizenöt éves volt, a teste egy éve állandó változásban, szinte hétről hétre érezte, hogy egyre vonzóbb, mind jobban meresztik a szemüket a férfiak, ha megpillantják, némelyik még izzad és szuszog is, ha a közelébe kerül. Pali két évvel volt idősebb nála, Budapesten élt, két hétre érkezett a szegedi rokonokhoz, nyaralni. A Holt-Maros partján senki sem járt, a nap úgy tűzött, mintha a pokol tornácára tévedtek volna, kizárólag a víz hűsíthette

le őket, csakhogy az sem hozott enyhét, mert amint belémerítkeztek, Pali keze Ilonka csípőjére tévedt, s alig pár perc múlva a lány azon kapta magát, erősen markolja azt a tagot, amelyet a barátnőivel több alkalommal megidéztek már szavakkal, ám amelyet még egyik iskolatársa sem tapintott a maga hús-vér valójában. Márpedig hús és vér bőséggel lüktetett a víz alatt, Ilonka tenyerében, s közben érezte, ahogyan a lába között matatnak ügyetlen ujjak, hallotta a sóhajokat, csak azt nem tudta, az ő torakából törnek-e elő, vagy a fiúból... – Végül egy csónak föltűnése vetett véget a véresen komoly játéknak, s a két fiatal úgy szaladt ki a partra, mintha mi sem történt volna, és soha többé nem hozták szóba az esetet, bár Ilonka a maga részéről többször is álmodott róla. Úgy képzelte, Pali nemkülönben.

- Mára befejeztük – zökkenette ki az emlékeiből a festő hangja.
- Mit gondol, Jenőke, hányszor kell még jönnöm? – érdeklődött Ilonka.

A mester eltűnődött.

– Úgy hiszem, még két alkalomra lesz szükségem – bökte ki végül.

Mielőtt az orvosnő távozott, megállapodtak abban, mikor lesz eme két alkalom közül az első.

Öt perccel később Ilonka átvágott a Gizella téren, szapora léptekkel sietett a szemészeti klinika irányába, ahol percek múlva kezdődik az ügyeleti ideje. Mindig mosolyt csalt az arcára, ha arra gondolt, ő bizony nem más, mint Dr. Vincze Ilona, szemklinikai orvosnő. És mindössze huszonhét évesen! Az anyja ebben a korban már négy gyermeket szült, s legfeljebb a hitközség jótékonyági összejövetelei során tett olyasmit, amit nem a család miatt kellett cselekednie – bár a férje, Ilonka apja egyre ferdébb szemmel nézte azt is, hogy eljár a Margit utcai hitközségi székházba.

– Nem kell hivalkogni azzal, hogy izraelita vagy – jegyezte meg egyszer Vincze Ákos.

– Te talán azért jársz misére, hogy azzal hivalkoddj, katolikus vagy? – vágott vissza az asszony.

Vincze Ákos erre csak mérgesen ráncolta a homlokát.

– Jól tudod, miért mondom, amit mondok! – szuszogta.

– Te csak ne félt engem! – enyhült meg a felesége.

Ilonkát, jóllehet az izraelita törvények értelmében zsidónak számított, az apja után megkeresztelték, így a numerus clausus hatálya alól is sikerült okosan kikerülnie, ezért juthatott be az egyetemre. A legkiválóbb orvostanhallgatók között tartották számon a szegedi klinikákon, akiből az egyik legkitűnőbb szemorvos vált. A szülei módfelett büszkék voltak rá.

– Az én apám, a te nagyapád – mondta neki egyszer az apja fátyolos szemmel – még a földet túrta Alsótanyán, s én magam is paraszt maradtam volna, ha nem figyel föl rám a plébános úr, és nem könyörög addig az apámnak,

míg nem hagyja, hogy kijáram a polgári iskolát. Később arra is rávette, ne neheztse meg, hogy elszegődjek patikusnak...

– A másik nagyapád meg rőfös zsidó volt – vette át a szót az anyja. – De annak is kutyaütő, igen hamar koldusbotra is jutott.

– No, én meg szemorvosnő vagyok – nevetett Ilonka –, és úgy vélem, nem is rossz. 31

Néhány pillanatnyi hallgatás után szerényen hozzátette:

– Bár mindig van hová fejlődni!

A klinika portása mélyen meghajolt a doktornő előtt, leginkább azért, mert így senkinek sem tűnhetett föl, ahogy a lábát gusztálja, miközben határozott, gyors léptekkel szalad föl a lépcsőn átöltözni, majd elfoglalni a helyét az ügyeleti szobában, ahol néhány óra múlva éppen a halántékát masszírozta, amikor a vőlegénye betoppant.

– Szemklinikai orvos – szavalta a férfi, ahogy becsukta maga mögött az ajtót. – Pedig a tehetségedtől akár máris lehetnél főorvos. Szerintem.

Ilona elmosolyodott, s közben behunyt szemmel várta, hogy átölelje az a két erős kar, amely olyan messzire tudja hajítani a gerelyt, mint senki más keskeny e házában.

– Én elégedett vagyok, kedvesem – búgta.

– Ugyan, fiam, ne szerénykedj, ennél sokkal többre vagy hivatott.

Ilona földézte magában az előző napi előadását.

– Említettem már, hogy tegnap ismét én tartottam az órát a prof helyett?

Ezúttal arról beszélt, hogy egy Májér nevű hentes mindkét szemét kiverte valami francia gyarmati katona még '19-ben, a megszállás idején. A rendőrség a verekedés okaként a szerelemfélést jelölte meg, ám a professzor úgy emlékezett, Májér majomnak nevezte a szeneválit, azért akaszkodtak össze.

– A hentes az Ébredők tagja volt – jegyezte meg a professzor. – Három órán keresztül operáltam a bal szemét. Abban az időben még orvosként dolgoztam. Mégis meg tudtam menteni. A jobbot ugyan nem lehetett, de a balt sikerült. Úgy egy hónap múlva Májér úr egy fél disznóval állított be a lakásomra, s mikor közöltem vele, hogy nem fogadhatom el, mert zsidó vagyok, csak hápogott, mint a kacska. Úgy értesültem, később kilépett az Ébredők közül. Nyilván meghasonlott miattam. Mindenesetre azóta is kedvezményt kínál, valahányszor összefutunk. Persze, nem fogadom el, az üzletében sem jártam még soha.

Ilona az esetnek ezt az orvosi szempontból lényegtelen háttérét nem osztotta meg a medikusokkal, magáról a műtétről viszont annál részletesebben referált.

- El tudom képzelni, milyen áhítattal figyeltek!
- Hát persze, hogy...!
- Még ha nem is föltétlenül a szavaidra, kedvesem!

32 Ilona elpirult. A férfi ilyenkor különösen bájosnak találta. Mohón meg is csókolta nyomban, mielőtt elbúcsúzott.

– Nehogy rossz néven vegyék – szabadkozott –, hogy bejárok hozzád.
Ilona örült, hogy a férfi ilyen figyelmes, hálásan szorította meg a kezét, búcsúzásképpen. Még hosszú órák álltak előtte. Egyelőre úgy tűnt, nem csupán hosszúak, de unalmasak is.

ELLENSÉGEK ÉS BARÁTOK

Csak arról mondhatod, hogy ellensége vagy,
aki ellen hajlandó és hajlamos lennél
csinálni is valamit.

Rosszat mondani. Megakadályozni.

Ármány, intrika az ismertetőjegy.

Ha ilyesmit nem teszel, nincs benned
gyűlölet, nem vagy ellensége senkinek.

Ha pedig gyűlölet nincs benned,
legfeljebb téged lát ellenségnek más.

Vannak, akiken fürtökben lógnak
az ellenségek, jóformán ők tartják
egyben őket.

De főlölesleges irigykedni rájuk.

Maguk is megkeserednek,
fejükben zavar támad, szívükben
zavar lakik, lelkükben zavar vet
hullámokat.

A gyűlölet sem elég,
kell harag, düh, irigység, önzés,
kevélység, butaság, sunyiság,
némi ész, idő, kisztílúség,
törtetés, hatalomvágy vagy hatalom,

alkalom vagy alkalomvágy,

jóság vagy jóságvágy,
romlottság vagy romláskéesség.
Bárki befolyásosabb ellenség lehet,
mint amilyen befolyásos barát.

34 ISTVÁN

Nem vagyok István. Ennyire
azért nem egyszerű a helyzet.

Gyerekkoromban azt, hogy I. István,
úgy értettem, mintha ő viselte volna
elsőként ezt a nevet.
Mért találnak ki valakinek egy új nevet? –
töprengtem.

Hogy jön létre valami, ami addig
nem volt. Az élet keletkezéséről szóló
munkák csak a lényegre nem
adtak választ, hogyan jött létre az én,
a világ tudata.

Már akkor is szerettem tudattal bírni.
De hogy Istvánnak hívják? Na nem!

Persze vannak előnyei az Istvánságnak,
a kínos becenevek mögé menekvés.
Pista talán, Pityu biztos nem.
Pityunak az apámat szólították
Bakonymérőn.

Viszont nagyon hasonlít az Isten szóra.
Magyarul más Istvánnak lenni,
mint németül Stefannak, angolul Stevenek.
Más nyelveken ez egy normális név,
itt feladat.

NEM ELLENÜNK IRÁNYUL

35

A végtelen szomorúság
rosszabb vagy a véges? A baj
belsejében egy még nagyobb
baj ül, abban egy még nagyobb.
Egymásba rakott dobozok,
oroszbabák, 37-es cipőbe bújtatott
45-ös láb. Híd alatt átsuhanó
tengerjáró hajó. Rákosztályra telepített
szülőszoba. Prométheuszt
gyerekkora óta követték a keselyűk.
A végtelen szomorúság
rosszabb vagy a véges?
A világ vége van közelebb
vagy a kezdete? Egy hajszálrepedés
a renden, és a pohár eltörik
mosogatás közben. A nagy
szilánk vért akar látni.
Rátekert konyharuha,
rohanás az orvoshoz.
Nemakarás kerül a levegőbe,
mint az azbesztpor. Kudarcszag.
Sikertörés. Tényleg halandók
vagyunk? Mivel ment az idő
születésünk előtt? A nemlét
nem ellenünk irányult. Még
a Nap se, a Föld se volt, hogy lehetett
volna kitalálni, hogy mi nem vagyunk?

A SÜKETSÉG FILOZÓFIÁJA

36

*„Mit irigyelhetnék a bénáktól, a süketektől,
a félkegyelműektől és a féleszűektől?”*

Hamvas Béla az ateistákról *A bor filozófiájában*

Mit irigyelhetnél a bénáktól,
a süketektől, a félkegyelműektől
és a féleszűektől?
A bénáktól a mozgás utáni vágyat.
A süketektől,
amit csak ők hallanak.
A félkegyelműektől
legalább azt a fél kegyelmet.
És a féleszűektől
a butaság megváltó horizontját.

Magamra nézek,
megérezem Hamvas irigységét.
Az egyik fülem föllázadt,
ha félkegyelmű nem is vagyok,
de félsüket. Hamvas ennél a fülemnél
fog meg, kirángat az *út* közepére,
nem irigyellek, mondja, de közben
látja, hogy sántítok is,
tapintatlan volt,
visszavonná, félig megkegyelmezett,
irigyelni kezdi a tőle kapott
félkegyelműségemet, elvgyorodom,
mint egy féleszű.

Éjjel hó esett,
az *utat* is belepte.
Pórázra fogjuk irigységünket,
és sétálni visszük az ateizmus szoborparkjába.
Nem akarnak beengedni.
Ide kutyának tilos!
Kikötjük őket a kerítéshez,
amilyen csúnya korcsok,
úgyse vinné el őket senki.

Hamar körbejárunk,
a park unalmas és nem tanulságos.
Mire kiérünk, a két kutyának lába kelt.
Ki irigyelte meg még az irigységet is?
A hit hiánya nem hagy úrt maga után.

Hamvas a jó fülemnél fogva
kiállít ugyanoda, ahol az utat sejtí,
az én utamat.
Hagyjuk ezt a javítóintézeti tempót,
mondom neki.

HAMVAS BÉLA BOKODON

Miért jobb könyvtárosnak lenni,
mint egy erőmű hűtőtava mellett
üldögeálni? Miféle gondolatok, elvek
nem működnek, ha a luxus csak ennyi,

mért baj, hogyha raktárosként kezelnek,
s én raktárként tekintek a világra?
A koron kívüliségből csinállok elvet,
de ezt is büntetik, megjön a számla,

a mindennapokból kimaradhatok.
A műtó partján nyílnak olyan távlatok,
ami már-már hasonlít a bölcsességhez,

a kölcsönös bizalmatlanság felzokog:
Nem látjátok, hogy veletek vagyok?
Mégis a magány, ami összevérez.

Mondják, Kazimir visszatért a Tinók fennsíkjára. Többnyire malacok heréin, áfonyán, vízen él. Látták belehasalni a Könnyek forrásába, és inni a kövekről, holott Kazimir nem méltó arra, egyáltalán nem lenne szabad neki inni a kö-

vekről. Ami elfogadhatatlan: ahogy a mokányok szokták, kifordított kézzel töröli a száját, és szembenéz az emberekkel. Aki Sztálin akart lenni, az ne nézzen szembe az emberekkel.

38 Lokodi Imre

MOKÁNY

Mondják:

- Beállít az asszonyokhoz.
- Kifed.

Elsősorban a mokány szénégetők és métervágók kezdték híresztelni, hogy Kazimir itt van a régi csapásokon. Ha pedig így van, akkor a hajdani félelem az esti vagy hajnali ködökkel fellopózik a tanyákra, megkeresi a rönkházak közötti réseket, beoson a lakásokba. Kéretlenül beállít a Ferdinánd királyhoz címzett panzióba, szépen elvegyül. Nem is elvegyül, hanem ott lóg a vendéglő valamelyik kitömött madarának csőrében, mert a félelem lógni szokott a levegőben, mint akasztott ember a Gurulya-hágó átláthatatlan sűrűjében.

Mondják:

- Somonyika is ott lógott, amíg leszakadt.
- Mert kötélszakadásig, nyakoldódásig kopogtatták koponyáját az ég madarai.

Leginkább a kitömött siketfajd szemében látszik a riadtság; lehet, egyszerűen úgy maradt a madár tekintete, de Bartolomeu atya nem zárna ki, hogy hamis gyöngyöt ültettek be a hajdani madártömők. A Ferdinánd fogadó egyetlen mormotája viszont egészen természetesen viselkedik, érthető hát szemében a valódi rettegés, mert a hajdani nagy vadászatok idején a mokányok hátizsákszám hordták le a völgybe a sziklásokban kivégzett mormotákat, jó pénz adtak érte a Borsabánya felől közelítő prémések. Vitték utolsó darabig. A kitömött mormota régi, valakiktől szétvert, katonai terepszínű sátorvászonnal letakart zongorán porosodik tátott szájjal, csorbán, úgy nézem, az idő régóta rászítal valamit. Amikor Teuca néni kiveri belőle a port, a mormota tincsével hullatja a szőrét. Teuca néni kidülledő szemmel, tüdejében tele levegővel

fújja, köpködi magáról az állatka selyem puha szőrszárait. Áfrim bácsi pedig kineveti nagy szájjal, s mond valami prémmel kapcsolatos baromságot: gyérül a mormota, mint a fehérnép valaga.

Áfrim bácsival iszunk egy Unikumot, mindig Áfrim bácsival iszunk Unikumot itt fenn a Ferdinándban. Nem is értem, miért mind ferdinándozunk, amikor a panziónak szép története van. Lehetne a panzió neve például Szép Ilmus. Régi a történet, de még most is beszélnek, hogy Szép Ilmus itt a panzióban hozta világra a kölykeit. Hogy mormotakölyköket hozott az alomba, mert úgy tudta a havas népe, hogy egy egész hegyivadász-dandár rájárt a szép leányra.

Megállapítottuk Áfrim bácsival, hogy a félelem csakis az irtásokon jöhet fel a mokányok tanyáira, szélesen megkerülve a métervágókat és szénegetőket, mert kézügyükben van szakállas horog, rönkölő csákány, hosszú nyelű balta, arról nem beszélve, hogy feszt motorfűrész-turrogatnak, fél kézzel hasítják ketté gerincük mentén a nyüzött bivalyokat, nyersen falják fel a velőt. Félő, ha nem vigyáznak, egyszer majd lenyesik az eget is. Elképesztő kezük van. Bízunk abban, hogy az eget nem nyesik le, mert Bartolomeu atya az anatóliai Szent Bazil kápolnában értünk imádkozik. Azt is imádkozza, amit a kánon szerint nem kellene, amiről a metropolita valahogy nem vesz tudomást: szentéletű Teofán szerzetes litániáját nem akarja bevonnai az imádságos rendekbe, pedig itt van köztünk Teofán emléke, példája, lelkesége, vagy hogy mondjam.

Mindenesetre tegnap is látták Kazimirt besurranni Theodora nénihez.

Mondják:

- Belenéz a lábcsokba.
- Úgy harapja ki megint a malacok golyóit.

Áfrim bácsi gyanítja, most nem lábost kifödögetni ment, mert úgy emlékszik, Kazimir adósa maradt Theodora néninek legalább egy malacheréssel. Jó keze volt, akárcsak a hajdani Gaál Andornak, a hegyvonulatokon túlról idevetődött magyar lódoktornak, aki nem csak a csikóellésnél bajba került kancákon segített, hanem malacokat herélt, borjakat húzott el, birkát nyüzött, mérgezett szemet szedett majorság begyéből, majd megtisztítva szerre mind, visszavarrta közönséges cérnával.

Ami igaz, igaz, Kazimirnak aranykeze volt, ami a mokányokra egyáltalán nem jellemző. Nem jellemző, mert a mokányok nem bíbelődnek, csakis erős fogást

kívánó munkára vállalkoznak. Elsősorban szénégetés és méterfavágás jön szóba, aztán a kőhasogatás, hegyvidéki szénacsínálás, ami azért sokkal keményebb munka itt fenn a Tinók fennsíkján, mint a lágyabbra szelídített, az égtől levattázott völgyekben.

40

Bartolomeu atya mostanában sejtelmesen, vagy egyenesen vészjós-lóan kezdte hangoztatni, testvéreim, nézzetek más munka után, mert az Isten valamiért ki óhajtja takarni lombokba bújtatott arcotokat. Aki ért a szóból, tudja, miről beszél a pápa meglehetősen márványhangon, hűvösen. Áfrim bácsi szerint arról beszél, hogy itt vannak a fakitermelő holdingok, a Schveinhoferek, vagy amit akartok, egyre feljebb nyírják a hegyek tarkóit. Áfrim bácsi úgy véli, végül semmiféle megélhetés nem marad, legfeljebb külszíni fejtéseknél vagy kaolinbányáknál alkalmazzák a mokányokat. Ezekről is beszélnie kellene Bartolomeu atyának, de csak suttogva mondja Áfrim bácsi, mert ha a szánkon ilyesmit hangosan szólunk ki, felér egy lázítással, aminek általában beláthatatlan következménye van.

Nem értem, miért nem a mokányok építették meg az egyiptomi piramisokat, ha már a Babel tornyáról valamiért lemaradtak, pedig az atya is megmondta anatóliai Szent Bazil kápolna cintermében barkaszenteléskor, ha úgy adódik, hogy a mokányok fognak hozzá Babel tornyának megépítéséhez, nem kérdés, hogy ma is mutogatnák a világ valahányadik csodáját. Hogyan is kételkedhetnénk a pápa szavaiban, ha ilyesmiket mond anatóliai Szent Bazil kápolna cintermében. Azt is mondta, amikor elődje, Zeno atya sírkövét avattuk, legyen türelemmel, még egy kicsi, és bizonyítást nyer, hogy a Megváltó ereiben, ha nem is száz, legalább ötven százalékban mokány vér csörgedezett, amiről a randa és szemét kommunisták miatt eddig méltatlanul keveset beszélhattünk. Bartolomeu atyának már csak azt kell kiderítenie, hogy a mokányok melyik ószövetségi néppel keveredtek.

Mondom, olyan kezük van ezeknek az embereknek, hogy valami félelmetes. Mintha gázolajtól dagadna, kékesen üt az ér. Bivalyszívű, félelmetes erejű emberek. Gyakran jönnek fel a Ferdinándba, általában csoportosan. Azt hinném, hogy gazdabálba jönnek, számtalan népbetegség szemléltetése lenne itt a cél, de nem. Ilyenkor nem jut az ember eszébe valamiféle népbetegség, sőt semmilyen népbetegséggel nem foglalkoznak. Leginkább menyegzőre jönnek fel. Elnézem, egyenként nettó másfél mázsát simán megütő asszonyok fészkelődnek lágyultan. Aranynyakláncokkal a nyakukban, kifejezetten vékony, sudár férjekkel. Szembetűnő a mokány ember szikársága. Nem tudom, miért van így, nem hiszem a szóbeszédet.

Mondják:

- Azért erősen szálkásan szikár a mokány ember, mert a kőszáli kecske húsát messzi alföldi, bőven adagolt erős paprikával, és ugyancsak jól megszórt őrlött áfonyagyökérrel fogyasztja.
- Hozzá kizárólag rozsdás, enyhén bőfögtető, szúrós forrásvizet iszik. 41

Jól ellennének ezek az asszonyok a multságban, de nincsenek jól el, mert szemből komor és szúrósan szálkás tekintetek nyomják agyon a szabadság legelemibb ösztöneit. Nincs félrenézés, csak félrenéző gondolat sunnyog az asszonyok fejében. A férfiak jeleznek, jó, ha az asszony visszafogja magát és nem kurjongat, vagy ha muszáj kurjongatni, hadd kezdje más.

Ki merné állítani, hogy a lehetetlen állapotra nincs megoldás. Az a megoldás, hogy a férfiak tánkra kérik az asszonyokat, a kurjongatásnak vége van, mert elég az a fehérnépnek, ha vállán súlyos, nyomtatórúd-szerű férfikarok nyugszanak. Hasadt, bőrkeményedéses ujjbegyek lógnak a semmibe. Fent a kaszálókon ezek a férfiak elevenre hasadt ujjbegyekkel csípnék lágy kenyérbelet, konzervált olajos heringet tunkolnak, előbb kézfejjel száját törölnék, aztán isznak a patakba hajolva. A panzióban szomorú szemek néznek lefelé, igyekeznek elkapni az asszonyok fényesen világító tekintetét, hogyan is kurjongatni ilyen körülmények között. Nem tudom, mi van, amikor a férfiúi bánatnak nyoma se kéne legyen. Mondjam, hogy suták, esetlenek ezek a férfiak, csak a benzingóz oldja fel őket a havason, a Gurulya-hágón túli nyergekben, ha dől a fa, vagy ha kaszálnak, és fogy a rét.

A múltkor is tömzsi, rengő húsú, mezítlábas asszony járta veszettül és dagadt bokával, talpa jól tapadt a Ferdinánd műmárványán, husáng-vékony, toronymagas férfi nézte az asszony nyitott kebleit, súlyos szintiszta fehérség, amit szénacsinálásig nem fogott meg a nap, ilyesmire gondolhatott a toronymagas férfi, Kazimir. Nem baj, majd megfogja, eközben Teofil zöld fűvet táncoltatott a szájában, láttam, amikor a terasz betonrepedéséből szakította ki.

Nem tudjuk, mit higgyünk. Kár, hogy Bartolomeu atya nem beszél a Szent Kristóf alagútnál a hegy gyomrába beszaladó vonatokról, az elsuhanó, leponyvázott vagonokról. Nem mondaná, mit szállítanak. Hírlik, de egyáltalán nem hiszem, és Áfrim bácsi sem tartja valószínűnek, hogy a NATO-szerelvényeket nyel el a masszív Gurulya, és hogy a vonatok rakétavédelmi traverzeket, sőt készen legyártott elfogórakétákat szállítanak, és az a néhány terepszínű vászonruhát viselő, közönséges Kalasnyikovokkal gyakorlatozó

hegyivadász katona mindössze álcázza a szikla barlangrendszerébe telepített stratégiai forgalmat. Ilyenkor a terepszínű hegyivadász katonák elmennek az esztenákra, felszólítják a mokány juhászokat, tereljenek másfelé. Azok

kénytelenek a nyájaikat elhajtani a távoli, tiszta időben is alig sejlő
42 Gutin kétségtelenül kövérebb legelői felé, a Suhárd patak mentén.

A szénégetők és métervágók pedig szabadnapot kapnak, indulnak a völgybe hátizsáknyi, szennytől megkérgesedett inggel, gatyával, a kapcákat felterítik, és száradni hagyják a füstölgő boksákon.

Mondják:

- Jól jön nekik a szabadnap, sípol a tüdejük, mint a deszkát hasító gőzfűrész.
- Mert vastagokat és feketéket köpnek tüdőről.

Áfrim bácsi úgy gondolja, nem jó, ha a mokányokat valamilyen szándékból félretájékoztatják ilyen meg olyan nátós mesékkel. Szerinte erősen kétséges, hogy a Gurulya-szikla barlangrendszere, mint természetes véderő, elegendő lenne megállítani a hágókon, vagy hágók felett majdan átözönlő ellenséges csapatokat. Áfrim bácsi egy fél Unikum mellett, hogy úgy mondjam, nagyon is tudja relativizálni a barlangrendszer stratégiai fontosságát, hozzátéve, ha a Gurulya egyáltalán rejteget ilyen barlangrendszert. Másrészt, meséli, volt már ilyen, a második gépesített ukrán hadosztály úgyjött át a Kárpátok keleti hágóin, mint kés a vajban, hiába üzenté meg von Buchner vezérőrnagy Berlinnek, hogy itt aztán szál ruszki sem, Hitler máris küldheti neki különgéppel az altábornagyi kitüntetését. Ami igaz, igaz, Áfrim bácsi sokszor hangoztatja, a másodikkal elmentében az első nagy háború idején tartósan befészkeltek magukat Erich von Falkenhayn katonái. Azonban eszük ágában sem volt a barlangrendszer viszonylagos biztonságot nyújtó falai között elszállásolni magukat, inkább napnyugta táján kijártak a tanyákra, megsimogatták a már biztosan özvegyen maradt mokány menyecskéket, adtak nekik bécsi csokoládét, hintettek borzos hajakra illatos kölnvizet. Ezt látván az özvegyesre nagy esélyekkel számító fehérnép se kérette magát, úgyhogy erre a kategóriára is rendesen rájárt az osztrák, a porosz vagy mi. Áfrim bácsi szerint nagyon későn takarodtak el, akkor kísérté el őket egy új hatalmi különítmény, amikor meglett a versailles-i béke, és meglett jó néhány szóke, feltűnően szeplős fiúgyermek.

Mondják:

- Kazimir egy ilyen szeplős fiúgyermeknek született.
- Kutyaalomba való a szerencsétlen.

Még azt is mondták a csecsemőlátogatásból távozó asszonyok, le se kellett köpni, mert senki sem akar megigézni egy ilyen rút patkányfiút.

Hozsudov tábornok gépesített ukrán hadosztályáról Bartolomeu atya megint csak nem beszél, pedig elsősorban neki kellene beszélnie, mert szent életű Teofán szerzetes története szorosan kapcsolódik a Vörös Hadsereg átvonulásához. Ha rá gondolok, mármint a szerzetesre, mindjárt a nyelvemre jön a litánia: Könyörögj érettünk, szentéletű Teofán szerzetes, aki könnyeiddel patakot árasztottál a Gurulya-hágó keresztjénél. A szerzetes csakugyan patakot árasztott könnyeivel, a Könnyek patakát, amikor látta Pléhkrisztust szitává lőni méregerős bukovinai pálinkától holtrészeg szovjet katonáktól. Azóta búcsújáró hely lett, jönnek közléről és messziről. Nemhogy a görögkatolikusok és ortodoxok nem sajnálják a fáradtságot, hanem Nyugat felől elzarándokolnak szép számban Róma-hívők és protestánsok, labilis idegzetű neoprotestánsok és uniterek. Ilyenkor a pópák a patak vizében gazdagon mártott bazsalikomcsokorral Kelet felé spriccelnek, úgyhogy a zarándokok vizéből az otthon maradó testvérek is kapnak jelképesen.

Új Forrás 2023/8 – Lokodi Imre: Mokány

A szent vizet pedig addig hordják Szent Bazil felszentelt vértanú napján, amíg nem jelent meg a tiltásról írott hatalmi rendelkezés a fakápolna ajtaján, pedig volt, aki szeme érintésével látását nyerte vissza, állítólag annál is jobban hatott a meddő asszonyokra, akik még szent életű Teofán élteben kisurrantak a kereszthez. Minden tiltás ellenére kisurrantak a csodához. Általában Kazimir várakozott ott ilyenkor.

Az ifjú Kazimirra úgy emlékeznek, mint aki sűrűn nyitogatta a völgy vörös olajjal lekent hirdetővitrinjének ajtaját, amikor pártlapot, propagandát ragasztott. Ő nyitogatta, zárta a vitrint gondosan lakattal, tisztogatta pókhálótól, sőt madárijesztőt is készített, pedig egyáltalán nem állt jól, nem beszélve arról, hogy nincs az a közönséges veréb, ami betojna egy ordináre madárijesztőtől. A kóbor ebek már csak olyanok, hogy mindig a vitrin mellett emelik fel a hátsó lábukat, figyelmen kívül hagyva a vitrinből kinéző Josif Visszarionovicsot. Ilyenkor Kazimir elszégyellte magát, vörösén, leforrázva nézte az eget, talán káromkodott, majd első indulatában felkapott egy követ, ilyenkor a szégyentelen eb vinnyogva tűnt el a kerítések alatt. Mindenesetre a pókok is megtették a magukét, keresztül-kasul szótték a zárt teret, olyannyira sűrűn, hogy a Népek Atyja talán már ki sem látott a vitrinből, noha azért volt oda téve, hogy kilásson. A sok pókháló láttán fellépett kollektív szégyenérzet arra készítette a mokány embereket, hogy arra járva elfordítsák a fejüket. A legordinárebb mégiscsak a légy, ami olyan sűrűn pötytyözte tele nyáridőn a vitrin üvegét, hogy a hivatalos közeg megkérdezte Kazimirt, az Elvtársnak olyan szeplősnek kell lennie? Ment Kazimir megint csak leforrázva, nagyot köpött a vitrin ablakára, aztán

a könyökével tisztította meg az üveget, ám híre kelt a mokányok között, hogy Kazimir szembeköpte Sztálin elvtársat.

Mondták:

- 44 – Né, milyen düllelt lett Sztálin Jóska szeme!
– Azért, mert az elvtárs bázedovos.

Sztálin szembeköpése akkor történt, amikor Ozog, a vándorfényképész sűrűn járta a tanyákat, és szerre minden házhoz beköszönt. Mondta Kazimir a meszternek, neki kellene egy fénykép. Kazimir ajánlatán kapva kapott a fényképész, úgy nézett szét, mint aki máris keresi a legmegfelelőbb háttérrel. Elhozhattam volna Afrikát magammal, ha így tudom, mondta Ozog. A Niagarával tilos a fényképeződés, fogta halkabba, bár mindenki legszívesebben amerikai háttérbe látna magát bele. Ozog a nagy kopott, vászonra festett egzotikus hátterekre gondolt, amit többletdíjas kérésre házhoz szállított a vállán, és nagy rutinnal hátterezett. Áfrim bácsi úgy tudta, a festett tájkép egyáltalán nem Afrikáról készült, nem is a Niagara vízeséséről, hanem egyszerűen szarvasos, pálmafás, patakos népi giccs, amit Ozog garasokért vásárolt meg egy tönkrement síkvidéki népszínháztól.

A felvételen Kazimir maga elé bámult, talán vörösebb volt, mint amilyen lenni szokott, csak a fekete-fehér fényképen az ilyesmi egyáltalán nem látszik. Elvitte, beragasztotta a képet a hirdetővitrinbe, szépen Sztálin elvtárs mellé. Ekkor híresztelték el, hogy né, Kazimir Viszarionovics akar lenni.

Mondják:

- Kazimir a fényképen azon töpreng, ki adta fel, hogy szembeköpte Sztálint.
– Szembeköpte, de csak a légszartól akarta megtisztítani.

Másnap hajnalban fekete autóval jöttek Kazimirért. Bőrcsizmát húzok, mondta Kazimir, amikor meglepődve látta, hogy kicsattan az ajtó, és nem mormoták matattak a ház előtt. Az jó, ha van bőrcsizmád, húzd fel okvetlen, mondta Kornél alhadnagy. Kazimirt megkötözve vitték bele a sűrű reggeli ködbe, mert olyan sűrű a köd erre tájt, hogy bele kell vinni azt, aki nem akar.

A fénykép még jó darabig ott maradt a táblán, ettől kezdve nem nézte meg senki.

Kazimir akkor ájult el, amikor Kornél alhadnagy harmadszorra ütött. Azt mondta a tisztnak, Kazimir, lelkem, Sztálin elvtársat nem köpjük szembe. Értette? Kazimir nem értette, inkább eldőlt a székkal, elájult, vödör vizért küldtek egy mokányt.

45

Holnap a saját bőrcsizmáddal rúgom le a vesédet, mondta Kornél.

Nem rágós a malac golyója, inkább mondta, mint kérdezte Theodora néni. Kevés a hagyma benne, felelte Kazimir. Úgy tunkolta az égett zsírt, mint ahogy a mokány férfiak a konzervált olajos heringet szokták a kaszálón. A malac heréje tepsiben percegett, karikákba vágva. Ha nem tudnánk, hogy herélt Kazimir, azt gondolnánk, havasi keserűgomba volt terítve túró nélkül, úgy sebtében összevágva. Theodora néni elnézte, hogy Kazimir most is úgy falja a malac golyóit, mint régebben falta. Azt is megállapította, úgy herél az agglegény, ahogy régebben herélni szokott. Fogja a malacot, megmetszi ahol kell, vagyis ad két ügyes kis nyisszenést, emeli is a szájához az egész visító malacot, ügyesen kiharapja a heréit. Köp egyet jobbra, köp egyet balra, a sebeket meglocsolja kis szesszel, ereszti is, menjen. A szeme ilyenkor vérmeseket villan, ősi ösztönből talán. Olyan eres a Kazimir szeme, mint a malac heréje, de a malac golyóit rózsaszínűre mossa Theodora néni. Azt mondja, megmosva akár nyersen is falható, természetesen bőséges pergelt hagymával.

Új Forrás 2023/8 – Lokodi Imre: Mokány

Még van egy adósságom, mondta Kazimir.

Tudd le minél hamarabb, biztatta Theodora néni, a mokányoknál így szokás.

Vagy csak pár évtizedet késtem, szólt vissza Kazimir.

Theodora néni nem tudta, mit beszél az agglegény. Az pedig indult. Éppen jókor, mert a köd felszállt, anatóliai Szent Bazil kápolnájának bádofgedéses tornya kék-lila átmenetben játszott, pedig még messzi a fagy, tán az Urálon is túl még. A völgy felé lejtett, meglehetősen merészen.

A mokányok rönkházaitól teljesen elütő kockaházban okádott Kornél nyugalmazott rendőrtiszt. Egy kopott tábori ágyon ült, bádoglavor fölé hajolva hányt.

Vért köpök, mondta Kazimirnak. A tüdőrákom, kopogtatta szikár mellét Kornél.

Megfojtalak, mondta Kazimir.

46

Mert lerúgtam a vesédet a saját csizmáddal, kérdezte Kornél elfúló hangon.

Azért, mert lerúgtad, felelte Kazimir.

Kornél a párnája alá nyúlt volna, ha idejében nem ragadja meg Kazimir. Revolver lapult a párna alatt, ki tudja, mióta.

Tudtad, Kornél, ott kel ütni, ahol fáj, mert te is a mokány nép szar fia vagy, mondta Kazimir, és erősen szorított. Acélszijas marka kékes vonulatokat domborított a másik halántékán.

Keletre tartsd a pofád, úgy dögölj meg, sziszegte Kazimir a fuldokló rendőrtiszt fülébe.

A rendőrtiszt feladta, az ágyon elterülve, hátradobott kezekkel találtak rá másnap reggel a szomszédok. Üveges szemekkel nézte a mennyezetet, hiába erőltették, nem tudták lecsukni. Olyan düledt, mondták, mint a Sztálin Jóskáé.

Bartolomeu atya mondta a sír szájánál, az Úr megbocsát azoknak, akik feltartott kézzel, a végakaratnak megadva magukat távoznak az örökkévalóságba.

Kazimir járt ösvényén ekkor kapaszkodott fel a köd. A Ferdinándban hallottuk, hogy a sírásók jó szuflával supákolják lapátjukkal a mokányok temetőjétől távolabbi sírhantot. Ott, ahol csak kutyát, kétfejű borjút, akasztott embert vagy Jehova tanúját szabad eltemetni.

CSÍZIÓ-VILLANELLA

Eltűntek a kertből a mókusok,
varjú szájából pottyant a dió,
és a futófény is csak ballagott.

Sötétek voltak még a hajnalok,
egyre nagyobb lett az infláció,
s eltűntek a kertből a mókusok.

Jöttünk ketten hazafelé gyalog,
a nyakamban ült tizenkét kiló,
és a futófény meg csak ballagott.

Johanna elnézte a patakot,
nézte a szeme, a két kicsi tó,
s eltűntek a kertből a mókusok.

Így múltak el a félsötét napok,
este meg ment a televízió,
és a futófény is csak ballagott.

Van, ami gyarapszik, és van, ami fogy,
és nem érthető meg a csízió.
Eltűntek a kertből a mókusok,
és a futófény is csak ballagott.

48 ÉSZAKI FÉNY-VILLANELLA

Láttam az északi fényt Budapesten,
az éjféli napot egy délelőtt,
és megtaláltam, amit nem kerestem.

Néha megálltam, szinte elveszetten,
és néztem az évet, az elmenőt,
s láttam az északi fényt Budapesten.

Húsz éve már, hogy budapesti lettem,
és eddig nem voltam gyáva, se hős,
de megtaláltam, amit nem kerestem.

Elvesztettek és megtaláltak engem,
és az éveim száma egyre nőtt,
s láttam az északi fényt Budapesten.

Megláthattam magam a gyerekemben,
néztem a mozdulatát, mi ismerős,
s megtaláltam, amit nem kerestem.

Talán nem tűnt el pillanatunk egy sem,
megmaradt minden, mint a meggybefőtt.
Láttam az északi fényt Budapesten,
és megtaláltam azt, amit kerestem.

Fogmosás közben végig az ajtót nézem, nincs-e ott valaki. Tudom, hogy nincs, de ha odanézek, és úgy tudom, hogy nincs, úgy még biztosabb, hogy nincs ott senki. Gargalizálok, köpök, de még közben is képes vagyok odalesni az ajtóra, hogy folyamatosan

Bódi Péter 49

VESPA CRABRO

meggyőződjek róla, tényleg egyedül vagyok-e vagy sem, hiába tudom, hogy igen. Hideg vízzel mosom az arcom. Szedd össze magad, mondom magamban magamnak, ha nagyon felmegy a pulzusod, nem fogsz tudni elaludni. Lassan, finomakat lépve megindulok az előszoba felé, itt még csempe van, de már a nyikorgó parkettára készülök. Kilépek a fürdőszobából, hatalmas terpeszben, hogy minél kevesebb legyen a fennmaradó táv, de közben az ajtófélfába markolok, hogy óvatos legyen a landolás. A talpam alatti padlóburkolat keményfalapjai néhány milliméternyit távolodnak egymástól, mire a precíz illesztékek a környező négyzetmétereken kissé odébb csúsznak – a nyikorgás olyan éles, hogy szinte érzem a dobhártyám remegését. További két lépés, de mikor már az ajtónál vagyok, fél lábon állok, mint minden este, hogy megspóroljam az utolsó nyikorgást. Nem csuktam kilincstre az ajtót, előrelátó voltam, és Réka sem ment ki a mosdóba az elmúlt órákban, így a zár hangos kattánása nélkül nyitok be a hálószobába. Az ajtópántokat néhány hete már preventív jelleggel beolajoztam, Réka hiába nem kelt fel rá soha, ez mintha mindig csak csoda lett volna. Bent már padlószőnyeg fogad, a veszély jelentős része elmúlt.

Ránézek a barátnőmre, mintha alvás közben lenne a legszebb. Összekuporodva, a párnájába kapaszkodva szuszog, és közben olyan fejet vág, mintha valami sokösszetevős egyenlet megoldásán gondolkodna, mint mindig, mikor már néhány órája alszik. Egy tompa kislámpa fénye világítja be a szobát, pont az ágyunk mellett, illetve nem is ágy ez, egy raklapokra helyezett kétszemélyes matrac. Leveszem a pólóm, és közben mintha hallanám a nyaki ütőerem pulzálásának higgadását, most már nyugalom van, csak be kell dőlnöm az ágyba úgy, hogy Réka arra se keljen fel, és megvagyok. Mióta elhatároztam, hogy esténként megnézek néhány részt az *X aktákból*, mindig így megyek aludni. Szembenézek a gyermekkorom egyik legmeghatározóbb traumájával – a sorozattal, ami azóta is kísért –, a hatás kedvéért annyira betépvé, hogy valósnak érzem a félelmet, majd belopódom a barátnőm mellé, és átalszom a délelőttöt. Elvégre nyár van. Már a negyedik évad vége felé járok. Az utolsó részben, amit láttam, halálos vírust terjesztő darazsak támadnak meg egy iskolát, agyament őrület az egész, és nem vagyok egy nagy geek, de az *X aktákat* mindig is végig akartam nézni, és... ekkor hirtelen, a semmiből meghallok egy zümmögést. Az adrenalinszintem egyből megugrik,

hiába tudom, hogy nem egy gyilkos darázs az. Ilyen már fordult elő velem sokszor – pláne betépve –, hogy valami hangot másnak interpretálok, mint ami, de ez most tényleg olyan volt, mint egy zümmögés. Onnan tudom, hogy valójában nem az volt, hogy mintha nem is egy zümmögés lett volna, 50 hanem egyszerre több, de úgy, hogy ugyanúgy zümmögtek, ugyanazzal erővel, ugyanannyi ideig, szóval sokkal erősebb volt, mint egy egyszereű, magányos darázs. De akkor mi lehetett az? Mozdulatlanul állok, most még a szőnyegen való mocorgás is hangzavarnak tűnne, egyedül a nyaki ütőerem ismét erősödő pulzálását hallom. Aztán megint jön a zümmögés.

Az ágy felől jön.

Réka felől.

Illetve, nem is.

Az én helyem felől.

A lámpa felől.

Megint zümmög.

Amikor meglátom, egyből érzem, hogy az álmoság egyik pillanatról a másikra egyszerűen eltűnik a szervezetemből, egy izzadságcsepp indul meg a homlokomon, egy másik a mellkasomon, a bőröm alatt mintha körbejárna a borzongás, az izmaim megfeszülnek, és én készen állok. Megmarkolom a pólóm, farkasszemet nézek a lódarázssal – a kislámpa búrájának peremén matat valamit, mintha csak otthon volna. Egy rohadt lódarázs, nem hiszem el. Hatalmas, hogy cseszné meg, és nem merek megmozdulni, mert mi van, ha elindul felém, és én nem látom majd, mikor átér a szoba felém eső részébe, ahová már alig ér el a kislámpa fénye. Egyszerűen nem tudom, mit csináljak, talán a pólóval lecsaphatom, de nem merek a közelébe menni, mert mintha valahol hallottam volna, hogy halálos lehet a csípése.

Halálos.

Rékára kapom a tekintetem. Ugyanúgy, ugyanolyan ártatlanul alszik, nem tudja, milyen veszély leselkedik ránk.

Percekig állok így. Az a rohadék meg csak matat. Réka biztonságban van, általában abban a pózban kel fel reggelente, amiben este elaludt, a lódarázs pedig csak azzal a rohadt lámpaburával van elfoglalva. Végig kell gondolnom, mit csináljak. Egy harcként fogom fel a helyzetet. Először is, pszichológiai fölénybe kell kerülnem: emlékeztetnem kell magamat arra, hogy én vagyok az okosabb, az erősebb, a nagyobb. Ez csak egy bogár. Vagy rovar. Mindegy, a lényeg, hogy én olyan vagyok neki, mint nekem Godzilla vagy King Kong, egy óriás hozzá képest, és tudom, hogy ő jobban fél nálam, hiába billegteti magát olyan hetykén a lámpaburán.

Le kell csapni és kész.

Rendben, már nem félek.

A pszichológiai fölény biztosítása mellett stratégiára is szükségem lesz a biztos sikerhez. A lódarázzsal szemezve hátrálok néhány lépést, finoman csúszva a szőnyegen, hogy ne keltsek feltűnést, majd óvatosan leülök Réka íróasztalához. Egy pillanatra a bukóra nyitott ablakra kapom a tekintetem, és egyből észreveszem a szakadást a szúnyoghálón. Már 51 rég meg kellett volna csinálnom, meg is ígértem Rékának, erre most tessék, nem is szúnyogok jöttek be, hanem egy hüvelykujj nagyságú darázs. Többször is körbenézek, de semmit sem látok, ami tökéletes fegyver lehetne. Réka táskájával mégsem csaphatok oda, a különböző rovarirtó spray-k a konyhában vannak, és el sem tudom képzelni, hogy kimenjek most oda, ezzel magára hagyva Rékát a lódarázzsal, miközben szétnyitok a kinti parkettát – esélytelen. És különben is, mit csinállok, ha mire visszajövök, már nem lesz ott ez a dög? Nem, belülről kell megoldanom a problémát. Hátradőlök, a hátam érdes felület éri. Törülköző. Rékéé. Tökéletes lesz: pont olyan az anyaga, hogy a súlya végett még oda lehet vele vágni, ráadásul irányítva, de közben mégsem lesz feltétlenül olyan hangos, mintha valami masszívabbal csapnék oda. Valahogy azt kell ugyanis elérnem, hogy a lódarázs elrepüljön a lámpaburáról, de ne messzire, csak, mondjuk, a falra, ahol én majd jól odakenek neki. Rendben, tehát, ahogy egy harcban is, megvan a pszichológiai fölényem és a stratégiám, de még hiányzik valami, valami, amivel általában kezdenem kéne a felkészülést, ha nem lenne ennyire váratlan a helyzet: ki kell ismernem az ellenségemet. Miközben fél szemmel a lódarazsat nézem, felhajtom Réka laptopját, majd rákereksek erre a dögre – elsősorban az érdekel, halálos-e a csípése. Több cikket is elolvasok a témában, az egyik olyan komoly, hogy végig *európai lódarázsként* hivatkozik betolakodónkra, meg a latin nevén, *vespa crabro*, és sajnos a gyanúm beigazolódni látszik: ennek a rohadéknak tényleg lehet halálos a csípése. De csak akkor, ha minden mérget kinyom magából, ami ritka, viszont, ha netán allergiás rá az ember – amit így előre nem lehet tudni –, akkor tényleg bele lehet halni már egy csípésbe is. De nem baj, én vagyok Godzilla, Godzillának pedig nem a csípése halálos, hanem úgy ahogy van, az egész tömege, nekem van vagy hetvenöt kilóm, neki meg csak egy rohadt fullánkja – végzek vele. És különben is. Az is lehet, hogy hím, azoknak meg nincs is fullánkjuk, csak harapni tudnak, ami megint nem az igazi, de azt már meg lehet úszni átvészeltető sérüléssel is.

Oké.

Ennyit rólad, te rohadék.

Felálllok, nagylevegő, előre lépek egyet, majd rámarkolok a törülközőre, de a szemem már nem veszem le a betolakodóról. Hallom, ahogy az ízelt lábak a lámpaburán lépkednek és ahogy a törülköző érdes anyaga a szék

háttámláján végigcsúszik, majd nekiütődik a karfának. Aprókat lépek, a felsőtestem merev, bármelyik pillanatban megindíthatom a csapást, már a mozgásmintát is elképzelttem: csípőből fordulás, karral lendítés, gyors visszarántás, mint a fiúöltözőben.

52 Egyszer csak megint zümmög egyet.

És felszáll, elhagyja a lámpaburát, először, mióta beléptem a szobába. Mozdulatlanul állok, részben a félelem miatt, részben azért, hogy jobban lássak. Minden sejtemmel koncentrálok, hogy szem elől ne tévesszem ezt a hatalmas dögöt, de az csak zümmög, zümmög, elképesztően hangosan. Ehhez képest a nyikorgás egy halk sóhajtás, de Réka továbbra is ugyanolyan mozdulatlan. Gyorsan féltérde ereszkedem, és odakúszok Réka mellé, a lábához, hogy ha ez az utolsó dög megindulna felém, felénk, fedezékként rávethessem magam a barátnőmre, vagy elkergethessem a lódarazsat, vagy hogy csak magamra terelem a figyelmét ennek a szemétnek, mert nincs az az Isten, hogy megtámadja Rékát, azt nem engedhetem. A sarokban repked, a falnak ütődik mindhárom irányban, mintha részeg lenne. Ekkor hirtelen beugrik, hogy én eddig tulajdonképpen pont erre vártam, a lámpán mégse csaphatom le. Azonnal felállok, rálépek a matracra, majd a sarok felé csapok. A dög egyszerűen csak kikerüli a törülközőt, még hangosabban zümmög, öszszevissza cikázik a levegőben, de nem érzem a mozgásán a félelmet, mintha csak szórakozna velem. Sőt: aztán le is száll, megpihen a fal és a plafon között húzódó stukkó kiálló felületén. Nem jó, túl közel van. Így könnyen kikerülhet a látómezőmből, és lendületet sem tudok venni, úgyhogy hátra lépek, le az ágyról, és újabb ütésre készítem a törülközőt, magam mögött tartva a támadó karomat, míg a másikat elől hagyom fedezékként, de közben rájövök, hogy az egész felsőtestem meztelen – ha esetleg visszatámadna, lényegében védtelen vagyok. Lehajolok, magamhoz húzom a takaróm, majd felállok, és beterítem a felsőtestem a virágmintás anyaggal, mint egy poncsóval, majd felveszem az előző, egyszerre védekező és támadó pozíciót. Ekkor észreveszem, hogy ahogy a takaróm magam felé húztam, a párnám is jött vele együtt. Az is kellhet. Felkapom, magam elé tartom, mint egy pajzsot, és harmadjára is felveszem a most már szinte kikezdzhetetlen támadó pozíciót.

Most elkaplak.

Most megvagy, te rohadt dög.

De mintha tudná, egyből ismét zümmögni kezd.

Ide-oda cikázik a levegőben, majd kényelmesen visszaereszkedik a lámpaburára, mintha csak kibérelte volna. Oké, tehát, először is...

– Te meg mit csinálsz? – kérdi Réka, félig nyitott szemmel, még mindig szuszogva.

– Réka, ne mozdulj!

– Mozdul a halál, gyere már aludni.

A párnával a lámpa felé bökök.

– Csak óvatosan. Lódarázs. Nagyon fájdalmas a csípése. De ne félj, mindjárt elkapom.

Réka csak hümmög egyet, lemondóan, majd az egyik párnájába fúrja a fejét, miközben én mozdulatlanul állok, farkasszemet nézve ezzel a döggel. Be kell bizonyítanom Rékának, hogy biztonságban van mellettem. De hiába szoltam neki, most mégis mocorogni kezd. Felül, ránéz a darázsra, mintha csak egy légy lenne.

– Réka! – súgom félhangosan, de rám sem néz. Egyszerűen csak megfogja a legnagyobb párnáját, lesuhintja vele a darazsat a lámpabura éléről, majd még mielőtt a dög magához térhetne, Réka odahajol mellé. Úgy hajtja össze a párnát, hogy ne nyomja agyon a darazsat, majd újabb nyögés kíséretében feláll, egyik kezével kinyitja az ablakot, a másikkal kilendíti rajta a párnát, a sarkánál fogva. Miután becsukta az ablakot, Réka bevágja a párnát a sarokba, a szennyes mellé, majd anélkül, hogy ismét rám nézne, visszazuhan az ágyba, és magára húzza a takarót. Néhány másodperccel később már hallok is, hogy a légvétele megváltozik, újra szuszogni kezd. Már is elaludt.

Én meg még mindig a kikezdehetetlen támadó pozícióban állok.

Új Forrás 2023/8 – Bodó Péter: Vespa crabro

54 Sajó László

CSINSZKA MEGLÁTOGATJA ADYT „A DISZNÓFEJŰ NAGYÚR” SZANATÓRIUMBAN

Nem mondanak már semmit, érzem
Itt megölnék, de nem hagyom.
Csak fekszem, nem kérdezek én sem.
Bor? Konyak? Tölts, szomjan halok,
Itt megölnék, de nem hagyom.

Halálra kínoznak, tükrözték
Tüdőm, gyomrom, vastagbelem,
Kicsi lány, olyan jó, hogy jöttél,
Te vagy tükröm, mondd meg nekem,
Itt nem szól hozzám senki sem.

Nem is kell, köpök az egészre,
Az élet még bennem zihál,
Az egész világ köpőcsésze,
A halál belülről zabál,
Mozdulatlan aktomra vár.

Látom, megijedtél, kicsinszka.
Húsom, az élet már rohad,
Nézek élő halottaimra,
Csak koponyát, csontvázakat
Látok, nem magam, másokat.

Csinszka, kislány, nem jól, elvagyok,
Nem rendesen, de ver szívem,
Eszem, iszom, most bort, konyakot,
Ülök dús ürülékeimen,
Aranyszaron, vagyok, szívem.

Engem egy pillanat megölhet,
Élve, holtan se találsz rám,
Jó, hogy jöttél, ne gyere többet,
Senki sincs, kit itt találnál,
Csak fejem nyomát a párnán.

55

ADY SÉTÁJA A „JÓ CSÖND-HERCEG” SZANATÓRIUMBAN

Napsütésben járom a kertet,
Visznek, két oldalt támogat
Csinszka és Jó Csönd-herceg,
Az ősz megölt és rám rohad,
Napsütésben járom a kertet.

Köd-gubában jön a November
Mögöttem, sűrű a bozót,
Csinszka és Jó Csönd-herceg
Hozzám egy árva szót se szól,
Köd-gubában jön a November.

Tán megérem még a decembert,
Sétálhatok velük, megint,
Csinszka és Jó Csönd-herceg
Félnek, hogy most halok meg itt,
Tán megérem még a decembert.

Züm-züm, levelek elröppennek,
Pillanatok, fel a varjak,
Csinszka és Jó Csönd-herceg,
Nem szabad, most belehaljak,
Züm-züm, levelek elröppennek.

Őszi, kihalt, kísértetes kert,
Vagyok még élő kísértet,
Csinszka és Jó Csönd-herceg,
Hogy meghalok, nem beszélnek,
Őszi, kihalt, kísértetes kert.

56 Halál, Te vagy az Istenem, te,
Most, e pillanatban élek,
Csinszka és Jó Csönd-herceg
Nem tudják, nincs mitől félnem,
Halál, Te vagy az Istenem, te.

Előtted, most, vagyok, e percben,
Illatok, ízek – megállnak
Csinszka és Jó Csönd-herceg –,
Édes élet nyála számban,
Előtted, most, vagyok, e percben.

Születésnapján életemnek,
Tudom, utolsó ősze ez,
Csinszka és Jó Csönd-herceg,
Az avarban féreg neszez,
Születésnapján életemnek.

Megyek, halálba, egyre beljebb,
Az életéden ősze jut,
Csinszka, én, Jó Csönd-herceg,
A nyál a számban összefut,
Megyek, halálba, egyre beljebb.

Nem hívom Istent, ő hív engem,
Nem lehetek. Nincs utánam.
Csinszka sincs, Jó Csönd-herceg
Csak, s November köd-gubában.
Nem hívom Istent, ő hív engem.

1918. november 22.

KONFLIS-ÚT AZ ÉJSZAKÁBA

57

Döcög velem egy ócska konflis,
Felöltöztem szépen, szeliden,
Többé nem jövök vissza ide,
Döcög velem egy ócska konflis.

Hat liter bor, egy üveg konyak,
Cigaretta száznegyven darab,
Fél gramm veronál, napi adag,
Hat liter bor, egy üveg konyak.

Nem Svájc, Liget Szanatórium,
Spanyolnátha, tüdőgyulladás,
Harmadlagos vérhaj, magas láz,
Nem Svájc, Liget Szanatórium,

Itt két hétig tart a szenvedés,
Vagyok türelmes, híres beteg,
Csak annyit mondok, *jaj*, csendesen,
Itt két hétig tart a szenvedés.

Te sem tudtad megfordítani,
Negyven fok láz, szívborogatás,
Hörgök fehéren, ez a halál,
Te sem tudtad megfordítani.

Innen többé már nem kelek föl,
Hiába riaszt orvost nővér,
Megreped a tág főverőér,
Innen többé már nem kelek föl.

Van még az életemből pár perc,
Nem imádkoztam, hát Ő sem szól,
Csendben halok negyed kilenckor,
Van még az életemből pár perc.

58 Nem hívom Istent, senkit, várok
Sem mire. Kámforinjekció,
Álmomban halok meg, ennyi volt,
Nem hívom Isten, senkit, várok.

Mint teám, a testem is kihűl,
Vihetnek, vihetik reggelim,
Nem ébreszt harsona, koffein,
Mint teám, a testem is kihűl.

Halálhírem hozzák a lapok,
Utolsó fényképem, felkötött
Állal, sötétszürke öltönyöm,
Halálhírem hozzák a lapok.

Dízsírhely, hintó, négy ló húzta
Koporsóban senki, halott sincs,
Döcög velem egy ócska konflis,
Dízsírhely, hintó, négy ló húzta.

Döcög velem egy ócska konflis,
Utánam mintha jajszó szállna,
Félig mély csönd és félig lárma,
Döcög velem egy ócska konflis.

Budapest, 1919. január 29.

(A szövegekben Ady-idézetek, -parafrazisok.)

Még itt vagy kisfiam. Aludj csak nyugodtan, holnap nincs miért korán kelni. Jön a végtelenség. Itt vagy, és még nagyon sokáig itt leszel. Vár a nyár; a víz; az erdő, s tudod, ha minden jól alakul megyünk nyaralni júliusban. Elhajózunk Badacsonyba, felmászunk a Kisfaludy-házig, palacsintát eszünk, ott ülünk majd mind. Együtt leszünk, anyu; az öcséd; te és persze én is.

Csányi István 59

AZ A VALAMI

Még messze van az a valami, fiam. De egyszer itt lesz, és akkor nem leszek már veled, s bizony alakulhat úgy, hogy egyedül érzed magad, s tudni fogod, nem lehet még egyszer nyár. Úgy kezdődik majd, mint egy lehetőség. Tavasznak tűnik először.

De most aludj! Holnap még itt folytatódik minden. Felöltözöl a fotelre dobott ruháidba, s kímész focizni a többiekkel. Meleg lesz és bogárzsongás. Az a valami még messze van, fiam. Aludj nyugodtan.

Úgy ébredsz majd, hogy izzad a tarkód. Kellemes lesz ráeszmélni a friss reggelre. Mielőtt felkelsz lustálkodni fogsz. Halk, kedves zajok jönnek eléd. Tudod, anyu tesz-vesz, zörög-csattog minden szombat délelőtt a konyhában.

Kimész néha a temetőbe mamával, mikor majd hidegebbre fordul az idő. Nézed a merev köveket. Öröközöldek fanyar levegőjével burkol a hűvös szél, s elgondolod, milyen hideg lehet a föld odalent. Elgondolod, de még nem szorul össze a torkod emiatt. Krizantémokkal teli sárga vödört fogsz, és a sírok előtt aprólékos kézmozdulattal kiemelsz egyet-egyét közülük. Göröngyös földúton indultok haza, Papa viszi a zacskóba csavart kikapát. Hátral kullog. Sötétlenek majd a távolabbi sírok a sápadt, alkonyi derengésben. Jó lesz ha zaérni kiolvadó kézzel. Mamáéknál akkor még nem lesz hideg.

Aludj csak, fiam! Tudom, hogy félsz, hisz holnap iskola, s talán felelni is fogsz. A tanár majd szürke köpenyben sétál előtted, s borzas szemöldöke alól rád sandít szúrós, sötét szemével. Megkönnyebbülsz, mikor a tanulószoba után tompult homlokkal végre az alkonyi udvar párájában lépdelsz. Otthon tejbegríz vár és játékkatona, az ajtó előtt kutya. Rád néz, csendesen szűkül, s te megszimogatod. Lefekszik, majd lefekszel te is.

Most tavasz van. Az alkony sárgásan bong a sok cserebogártól, s ti estéről-estére hangosan dobáljátok a kinyúlt pulóvert, míg minden kis skatulya meg

nem telik rovartetemmel. És nem akarsz majd hazamenni. Hiába sötétedik be, nem veszel róla tudomást. Már az iskolában erre gondolsz, s boldog vagy. Aludj még nyugodtan, hisz nem láthatod az összeroskadt tyúkfólat, az udvart, hová most a bogarakkal beszaladsz.

60

Egyszer, később, én majd felállok ebből a fotelből, és eltűnök. Te keresni fogsz sokszor, szólítasz, bejössz a szobába, de én nem kerülök elő. Mögé bújok valaminek, melyet már nem lehet onnan elmozdítani többé. Betonná változnak a fogason lógó ruhák. Fekete szemű macska ugrik a kerítésre, és beroskad a tyúkfól. Előtte összeomlik a ház, a veranda, a folyópartot benövi a gaz, a víz iszapszínűvé változik, s az a valami nagyon csendesen, alig észrevehetően, nyúlósan és sötéten megpihen ott egészen belül, kitéphetetlenül a szívedben.

Ironikus játék bizonyára a regény címéül egy populáris műfajt választani, mely a wikipédia szerint: „Rémtörténet, az idegeket végsőkéig csigázó olvasmány, regény, film”, vagy thriller. A gótikus rémtörténet jó 250 éve keletkezett Nagy-Britanniában, első darabja Horace Walpole 1764-ben megjelent regénye, *Az otrantói várkastély*, melyet számos más könyv követett. Burjánzó vadromantika, természetfölötti machinációk, baljóslatú hangulat, sötét

környezet, romlott bűnök jellemzik ezeket a történeteket, melyek éppen nem a magas irodalom regiszteréhez tartoznak, hanem a ponyvához.

Vagyis a Nobel-díj várományosaként is számon tartott Nádas Péter legutóbbi nagy regénye egy, a ponyva regiszteréhez tartozó műfajként aposztrofálja magát. Ebben elsősorban fricskát gyaníthatunk, a „magas” irodalomban is a legmagasabb polcra sorolt életművel és a vele kapcsolatos elvárásokkal szembeni szubverzív gesztust. Másrészt, ha nem a műfaji kódok felől értelmezzük a címet, akkor olyan történetekről van szó, melyek borzalmasak, embert próbálók, az emberi lélek mélységeibe világítanak bele – márpedig ez egyáltalán nem idegen Nádasról. S ehelyt máris a *Párhuzamos történetekre* gondolhatunk, az abban feltároló infernóra, az „anus mundira”. Az asszociáció már csak azért is indokolt, mert a két cím valamelyest össze is cseng egymással.

De nemcsak a címet tekintve, hanem tematikailag és poétikailag is van kontinuitás a két nagyregény között (a *PT* mintegy háromszorosa a *Rémtörténeteknek*, noha ez sem rövidke), sőt, az olvasónak helyenként akár a *Világító részletek* is eszébe juthat, leginkább annak a nagypolgári környezetnek a leírásánál, amelyben Teréz szolgált. A falusi cselédlányt oktatják, hogyan kell öltözni, viselkedni, milyen pohárból isszák a fehérbort, a pezsgőt, „milyen villa kell desszertnek, milyen kés a halnak” (125) – ez a kétkötetes memoár nevezetes nagymosás-jelenetét idézi fel.

A kritikák többsége rámutatott, hogy a *Rémtörténetek* valamikor a Kádár-kor hatvanas-hetvenes éveiben, falusi környezetben játszódik, egy szigeten a Dunán, és a faluban Kisoroszi gyanítható. Vagyis többé-kevésbé mind a helyszín, mind pedig a regényidő azonosítható, mégis mintha elemelődnének a reáliáktól, és valami térben és időben magára záruló kronotoposzt mutatna fel, mint ahogyan Borbély Szilárd *Nincstelene*je is, melyet a kritika is rendre megidéz. Ami annál is inkább indokoltabb, mert a Nádas-regényben is előfordul a mondat: „Ezt mink itten tragacsnak nevezzük.” (153), melynek

Deczki Sarolta 61

A NEUTRUM KÖLTŐI MISZTÉRIUMA

Nádas Péter: *Rémtörténetek*

valamelyik grammatikai variánsa a Borbély-könyvben is többször előfordul: „mi úgy mondjuk”.

Vagyis olyan közösségről van szó mindkét esetben, melynek saját nyelve van, és ez a nyelv mások számára nehezen érthető. Ennek a közösségnek a nyelvét, hangját a narrátor tolmácsolja az olvasónak, aki néha egyes szám első személyben szólal meg, majd átadja a hangot valamelyik szereplőnek, aki egyes szám első személyben beszél, őt pedig esetleg egy többes szám első személyű elbeszélő váltja. Olyan is van, mintha a narrátorral beszélgetne valaki, vagy nélküle beszélgetnének mások: „Úgy mondom, hogy eredetileg. Ne mondd már, hiszen...” (456). Több szólam, perspektíva, kavarodik egymásban, melyek által szinte minden feltárul, ami a faluról és annak lakóiról, a köztük levő viszonylatokról tudható.

A *Párhuzamos történetek*hez hasonlóan ez a regény is viszonylag nagy szereplőgárdával dolgozik, melyben a társadalom számos rétege képviselteti magát. Férfiak, nők, fiatalok, idősebbek, tanultak, értelmi fogyatékosok, parasztok, polgárok, szegények, tehetősek, és ahogyan haladunk a történetben, kiderül, hogy mindenkinek van valamilyen defektje. Ez azonban Nádasnál nem újdonság, hiszen az ő elbeszélői perspektívája, szenvtelensége minden embert a maga pőre mivoltában mutat meg, illúzióktól és öncsalásoktól mentesen – többek között ebben is rejlik páratlan tehetsége. Ebben azonban semmiféle morális megfontolás nem játszik szerepet, Nádas antropológiája mentes ezektől. Őt nem a morális tanulság foglalkoztatja, ez egészen egyszerűen banális az ő perspektívájából. Hanem a fenomenológia nyelvén – maga a dolog, maga az ember. Minden előzetes értelmezéstől, előítéllettől függetlenül.

Ahogy Nietzsche írja *A nem-morálisan felfogott igazságról és hazugságról* című szövegében, nyelvünket és gondolkodásunkat átszövik, preformálják a morális előítéletek, és ezek alapján ítélünk meg bármit jónak vagy rossznak. „Mi is tehát az igazság? Metaforák, metonímiák, antropomorfizmusok át- meg átrendeződő serege, azaz röviden: emberi viszonylatok összessége, melyeket valaha poetikusan és retorikusan felfokoztak, felékesítettek és átvitt értelemmel ruháztak föl, s amelyek utóbb a hosszú használat folytán szilárdnak, kanonikusnak és kötelezőnek tűntek föl egy-egy nép előtt: az igazságok illúziók, amelyekről elfelejtettük, hogy illúziók, metaforák, amelyek megkopván elveszítették érzéki erejüket, képüket veszített pénzermék, amelyek immár egyszerű fémek csupán, s nem csengő pénzdarabok.”¹

Amikor nyelvet használunk, már metaforákon keresztül értelmezünk, a paradoxon azonban az, hogy a közlést mégis csak a nyelv használatán keresztül lehet megoldani, kiváltképp az irodalomban. Ezért olyan egyedülállóan kemény és szenvtelen Nádas Péter nyelve, mert a nyelv adta lehetőségeket teljesen kihasználva akarja a közlést a mondhatóság határáig vinni.

A maguk pőreségében, minden részvét és együttérzés nélkül felmutatni az embereket, s rajtuk keresztül az emberi minőséget, a *condition humaine*-t általában.

Hiszen a szereplői között lehetnének akár olyanok is, akiket akár meg is tudna kedvelni az olvasó. Az özvegy Fabiusnével könnyű lenne együtt érezni, a fiával pedig még annál is inkább. Piroska pedig szinte már szimpatikus az olvasónak, az elbeszélőnek az ő esetében mintha különösen gondot jelentene, hogyan írja le őt úgy, hogy mégis gyanúperrel legyünk iránta. Pedig nem rosszabb jellem, mint bárki, random átlagember, mégsem tudunk vele azonosulni. S ha jobban belegondolunk, Rózával, Terézzel vagy akár még Bolog Imrével és a Törpikével is együtt tudnánk érezni, de az elbeszélő nem engedi. Pedig nyomorult, szerencsétlen emberek, akik nemcsak a maguk hibájából olyanok, amilyenek. Kényszereknek engedelmesskednek, és esélyük sem volt egy jobb, boldogabb életre.

Azonban – ahogyan több elemző is szóvá tette – többek között ez az a pont, ahol a regény eltér a szegénységirodalomnak nevezett korpusz darabjaitól, melyek részvéttel, együttérzéssel mutatják be a társadalom peremére sodródott embereket, sőt, felelősségre, szolidaritásra hívnak fel, és a képviselőiség ethosza sem idegen tőlük. A *Rém-történetek* elbeszélője azonban gondoskodik arról, hogy még véletlenül se érezzünk szánalmat, részvétet, hanem egy hűvös megfigyelő optikáján keresztül nézzük ezt a mikrovilágot.

A történet Róza és Teréz kapálós, jó százoldalas nagyjelenetével indul, melyet a háromkötetes nagyregény majd' másfélszáz oldalas szeretkezési jelentével szoktak párhuzamba állítani. Ha ez a párhuzam tudatos, akkor alighanem ebben is ironikus gesztust gyaníthatunk; ahogyan a két ember egybeolvadása, az egyik legnagyobb misztérium *pendantjává* a két zsémbes öregasszony paraszti munkája válik. S ahogyan a *PT*-ben, ezúttal is feltárul egy teljes világ a nagyjelenetben, noha két teljesen más világ.

Mindkét öregasszony kiszolgáltatott, szerencsétlen sorsú. Róza értelmi fogyatékos, az egész falu szexuális prédája. Teréz pedig magányos, egykoron „megesett” lány, aki a szégyen elől Budapestre menekült, cseléd lett egy nagypolgári családnál. Teréz egyfolytában szapulja Rózát, akit alkalmi munkákra szokott megfogadni napszámba, de kiderül, mégis rá van utalva: „nagyon tartott tőle, hogy elveszítheti a Rózát. Elveszíti az eszméletét. Neki ez a Róza volt az egyetlen napszámosa.” (44) De nemcsak őt szapulja, hanem az egész világot; egyfolytában káromkodik, trágárul beszél, „mocskos szájú” (416). Ez sem újdonság Nádas poétikájában, de itt mintha ez is odáig lenne hajtva, hogy inkább karikatúrának hat, mintsem szubverzióknak.

Sőt, egy idő után inkább farsztóvá, erőltetetté válik a női nemi szervről való beszéd, melyet hol punikának, hol punkának mondanak, de mintha az egész falu kényszeresen erről beszélné. „Azt azonban soha nem mondták volna ki, hogy bárki feje kinek a punájában férne el, és mér lenne neki olyan
64 veres a punája, és mi köze az átokhoz és a sok simogatáshoz a verességnek, és akkor miként jön ki a holdvilágnál kár a csukott ajtón a házából, amikor már úgy felforrósította a punáját, hogy ordít a vörös ördög kifelé belőle.” (52) Mintha mindenkit csak az érdekelne, mi történik más nők nemi szerve körül, mintha mindenki erre lenne fixálódva. Nem is maga a szexuális aktus vagy a vágy a lényeges, hanem maga a testrész, melytől mintha nem tudnának elszakadni a beszélők, mintha minden gondolatuk ekörül forogna.

Hasonlóan diszfunkcionálissá válik a sok „anyád valagát”, „anyja úriszenit” is, és egyre inkább az a benyomása támad az olvasónak, hogy nem így beszélnek az emberek. Kétségtelen, káromkodnak vidéken, mint a záporosó, de ebben a mennyiségben ez inkább stilizációnak tűnik. Az elbeszélő ráadásul gyakorta elemelkedik attól a nyelvi közegtől, mely a falura jellemző. Miközben például Teréz kárálását „hallgatjuk” kapálás közben, ezt mondja: „Pacsirták süllyedtek és emelkedtek a Róza tekintetében, lelkét fölemelték az ég és a föld közé.” (24) Vagy máshol: „A szennyesláda tetején rajongva a lángholó szerelmét bevallja.” (229) Továbbá számos olyan megfigyelés, leírás, szólam van, melyek a falu paraszti, tanulatlan világánál jóval nagyobb fokú nyelvi kompetenciáról árulkodnak, és az olvasónak az lehet a benyomása olykor, hogy ez a dikció a *Párhuzamos történeteket* idézi. Miközben – ahogyan fentebb írtuk – a narrátor a falu világához tartozóként hivatkozik magára. De szemlátomást nem az, hanem egy, az emberi lélek rezdüléseit végtelenül érzékenyen és avatottan értő szemlélő, aki előtt nem maradnak senkinek sem titkai, és olykor magyarázattal is szolgál az egyes szereplők viselkedésére, továbbá tisztában van vonásaik és ellenszenveik természetével.

Az egyik legérdekesebb ebből a szempontból Mírák Piroska személye és kapcsolatai a körülötte levő férfiakkal. A fiatal nő mágnesként vonzza a férfiakat, és „saját generációja legendájának számított a többiek körében. Amióta egyszer Badacsonytomajban hanyatt fekvé hevert a bikinijében a parton, és egy napégette, olajtól csillogó fiatalabb férfi, a helyi szépfíú [...] azt susogta a fülébe, de szívesen elszórakozna vele, akkor hirtelen felült és azt ordította teljes hangerővel, én úrilány vagyok és nem baszok.” (203) Egyébként átlagon felüli műveltségű, a kriminológus Sármány Júlia legkedvesebb tanítványa, akire irigykednek a többiek, de az események közben kénytelen belátni, hogy ő nem alkalmas erre a pályára. Ami átlagon felüli önreflexivitásra utal, s arra a képességre, hogy folyamatosan monitorozza magát.

A Törpike fiával, Bolog Imrével egészen felkavaró kapcsolatba kerül. Taszítja is, vonzza is az óriás termetű, bivalyerejű, kegyetlen természetű fiú,

akinek az apja vélhetően Höss méhéész. „Azt meg nem tudhatta a szerencsétlen, hogy őt nem a pajtasoron, nem a szérún, nem a kazalban, nem a nagy családi ágyban, csak úgy hátul, a budinál, a vizelet és a sok betöppedt szar fujtós illatában csinálták.” (188) Piroska pszichológiai tudását teszteli rajta, és kénytelen belátni, hogy tévedett a fiatalembert illetően, aminek végzetes következményei lehetnek. Imre egész viselkedésére a magyarázat: „Piroskának a kapcsolat egyoldalú mélységéről és szomorú örületéről azonban nem lehetett semmiféle tudomása. Nem vette észre, hogy egy ilyen nyomorult Imre hetek óta, valójában hónapok óta, évek óta ácsingózik. A maga ferde módján követi őt, és amikor csak teheti, mindenünnen les rá.” (200)

A regény emlékezetes jelenete, amikor Bolog Imre Piroska szeme láttára egy kiskutyát hajigál a Dunába. A lány a parton napozik, látótávolságban, a fiú pedig provokálni akarja. „Piroskának az volt a legijesztőbb ebben a semmiből kikelt rémregényben, ami most aztán egész felelősségével ténylegesen rászakadt, hogy legalább tíz perce neki hajítja be. Miatta teszi a kutyával, nem tévedett.” (199) A lányt végtelenül felzaklatja a kutya szenvedése és a fiú érthetetlen, ámbar magyarázható cselekedete, és „így esett meg, hogy a két ember élete ettől a pillanattól kezdve ne legyen többé elválasztható.” (200). Jellegzetesen nádas szövegkezelés ez: egy esemény leírásához olyan kommentárt illeszt, mely azt anélkül értelmezi át sorsfordító jelentőségűvé, hogy erre részletes magyarázatot kapnánk. Az elliptikus szerkezet azt érzékelteti, hogy nincs is racionális magyarázat, hiszen itt sorseseeményekről van szó, arról, hogy valami minden elvárást keresztezve, minden előzmény nélkül egyszer csak megtörténik az emberrel, és radikális változást hoz számára.

A lány „erotikus egérfogóban” érzi magát a fiú cselekedetének láttán, mert úgy gondolja, hogy ha bármit is reagál, akkor az további erőszakhoz vezet. A Törpike fia az ő figyelmét akarta felkelteni a barbár és embertelen viselkedésével, hogy „szóljon hozzá az angyal le az égből” (202), a lány pedig tőle tíz méterre rettegett a kutya életéért. Majd, amikor már nem bírta tovább, felállt, ahogyan volt, bikiniben, s megkérdezte a fiú nevét. Aki megmondta neki, de közben ismét bevágta a kutyát a vízbe, ráadásul Piroska fején keresztül, aki bement a vízbe kimenteni az állatot. Meztelennek érzi magát fürdőruhában a fiú előtt, szégyelli magát és dühös, amiért az arra kényszerítette, hogy így mutakozzon előtte. S ebben a pillanatban azt is tudja, hogy szakmailag is tévúton jár. „Olyan indulatait nem tudta féken tartani, amelyekről eddig nem volt tudomása. Mit vár tőle a nagy tudós Sármány Júlia, amikor ő az első éles bevetésén csődöt mond.” (224)

A két embernek feloldódik az akarata, a személyisége mindabban, ami történik köztük. Nem egyes szám első személyű aktorok, hanem érzések,

indulatok, történések közegévé válnak. A német nyelv képes az imperszonáliák segítségével grammatikailag is kifejezni azt, amikor valami megtörténik, és ennek nincs konkrét alanya, tárgya, csupán egy esemény fennállását, megtörténését regisztrálja, mint az „es gibt” (adódik), „es ereignet sich” (megtörténik). Martin Heidegger a „neutrum költői misztériumának” nevezi ezt az eseményt, tiszta aktusnak, mely „ontológiailag különbözik a dolgoktól, éppúgy szubjektum- mint objektumnélküli”, vagy „dinamikus fakticitás”. Ez történik Piroskával, amikor ismét találkozik Imrével a révátkelőnél: „Hogy ő nem akarta. Jó, nem ő akarta, de akkor ki ő. Ki akarta. Ki élvezte, ha ő nem akarta. Ki az, aki élvezte.” (225–226) S akkor megérzi, vagyis a tudás biztonságával érzi meg, hogy ez az ember gyilkolni fog. Az elbeszélő elliptikus mondatai ezt a regisztret idézik és tartják fenn. A személytelen megtörténést, melynek sorseseemény-jellege van.

A Piroskához kötődő másik férfi pedig nem más, mint Fabiusné rokkant gyermeke, Misike. Akinek csak egyetlen szervét hagyott épen a gyermekbénulás, ez pedig a nemi szerve, amitől meg is rettent az évi felülvizsgálatot végző orvos, hogy mi lesz ebből. Piroskával a templomban találkozik abban az évben először, a lány megérzi Misike jelenlétét; „megérezte a nyaka, a háta, mintegy vitatkozott kicsit felőle önmagában, ahogy váratlanul eszébe ötlött a Misike.” (376) A két ember között van valami egészen különleges, nem racionalizálható kapcsolat, ennek köszönhetően érti meg Piroska az anyja mellett egyedül a fiú beszédét. A lány maga sem érti, „ugyan miként lehetne szerelmes egy súlyosan korlátozott gyereke, és ugyanakkor milyen szerelembe eshet egy potenciális vagy már gyakorló bűnözővel.” (380) De mindkét férfi iránt valamilyen zsigeri vonzalmat érez, valamit, ami akaratán és elhatározásán túl történik meg vele, a „neutrum költői misztériumában”.

Minden magyarázatot és előzményt nélkülöz, amikor a regény vége felé Hamza tanító elmesél Tölösy lelkésznek egy történetet. Történt, hogy a tanítóhoz beállít egy hetedikes lány, aki Bogdányból ment gyalog el hozzá télvíz idején, mert azt állítja, hogy szerelmes a férfibá. Akinek esze ágában sincs kihasználni a kínáló lehetőséget, bár a lány nagyon erőszakos. Teljesen irracionális jelenet, ahogyan az átfagyott lány egyre hisztérikusabbá válik, trágáru beszél, kikérezkedik a kerti budira, és onnan ordít, hogy vattára van szüksége, mert „bemenstruált”. A tanító nagy nehezen kituszkolta a lányt a révhez, ezzel zárul a történet, majd folytatódik a beszélgetés, melynek során felidézik, hogy valamelyik régebbi eszmecseréjük alkalmával Tölösy egy „világrengető felismerést” tett, melyre már nem emlékszik. Hamza biztatja: „Timaioszt is elővettük, Kerényit is elővettük, lapozd már föl, arról talán eszünkbe jut.” (464). Ezzel a szürreális történettel és ezzel a mondattal végződik a regény. Nem kerekedik le, nem fonódnak össze a szálak, hanem a záró

beszélgetés maga is mintha a széttartást volna hivatott demonstrálni, anyyira szervesen illeszkedik az előzményekhez.

De éppen ebben a látszólagos szerveslenségben rejlik Nádas realizmusának egyik fő vonása: mint ahogyan az emberek a maguk pőreségében érdeklők, a világ is a maga pusztában jelenlétében, fakticitásában, mindenféle narratív megalkotottság, rend nélkül. Hiszen a mindennapi életben sem narratív rendben követik egymást az események, hanem többnyire kaotikusan. Nádas lemond a detektív-narrátor szerepéről, aki egy kerek, tényekre és bizonyítékokra épülő történetet akar összerakni, ehelyett az az esetlegesség érdeklő, ahogyan egymással kapcsolatba kerülnek emberek, ahogyan egy adott helyszínen bizonyos események megtörténnek.

Ennek az elvnek azonban mégis ellentmond az, ahogyan a regény vége felé valóságos haláltánc játszódik le, négy szereplő is meghal gyors egymásutánban, Teréz, Róza, Misike és Bolog Imre. Van néhány közös motívum, ami ezeket összeköti, például a már emlegetett, többször felbukkanó halálmadár, mely előrevetíti a regény vége felé bekövetkező tragédiasorozatot. Mely egyébként kicsit szürreálisnak, abszurdnak tűnik, mintha egy Shakespeare-királydrámát olvasnánk, melyben minden második oldalon meghal valaki. Ez a halál-torlódás mintha éppen az esetlegesség elvét vonná kétségbe, de olyan szürreális módon, hogy ebben is alighanem fricskát, ironiát gyaníthatunk, mintha a történet átcsapna melodrámaiba, ponyván árult rémregénybe.

Misike és Róza a Dunába ölték magukat, Teréz szélütést kapott, a Törpike fia darázsszúrás miatt halt meg. A narrátor pár oldalon tárgyilagosan el is intézi a négy egymást követő halálesetet, majd gyorsan átvált Hamza tanító történetébe. Ebben ismét csak a neutrum költői misztériumát gyaníthatjuk, mely minden drámaiságot kiiktat, és az események megtörténés-jellegét mutatja fel. Ez a semleges, szentelen nyelv eltávolító effektusként működik, az események, emberek minden nyelvi-fogalmi megközelítés előtti fakticitása érdeklő.

Számos kritikus Nádas Péter utolsó nagyszabású regényeként értékeli a *Rémtörténeteket*. Fenntartásokkal ugyan, de csatlakozom véleményükhöz. A regényben első olvasásra zavarók a már emlegetett trágárságok, hiteltelenek, stilizáltak tűnnek. Második olvasásra azonban egyre nagyobb örömet jelentenek a jellegzetes nádasai mondatok, az elliptikus szerkezet, mely sűrítve és az értelmezőt megdolgoztatva kísérletezik egy mikrovilág felmutatásával. Az olvasó aktivitásra serkentése márpedig azért is jó stratégia, mert ezáltal ő maga is bevonódik a regény terébe, maga is szemlélővé válik,

sőt, érzékelővé, ahogyan megpróbálja elképzelni a különböző testi és lelki minőségeket. Nádas szövegei hatást gyakorolnak az olvasóra, megtörténnek vele. (*Jelenkor, Bp., 2022*)

68 ¹Friedrich NIETZSCHE, *A nem-morálisan felfogott igazságról és hazugságról*, ford. TATÁR Sándor, Athenaeum, 1992/3, 7.

A közelmúltban megjelent Nyerges András válogatott műveinek első három kötete.

A fenti mondat egyszerű, hétköznapi kijelentésnek látszik, afféle adatközlésnek, holott nem az. Nagyon nem. Hanem sokkal inkább valahol a hihető és a hihetetlen határán lavírozó, csodálkozó és álmélkodó, örvendező és irigykedő mondat ez, amellyel népmeséket illene kezdeni, nem komoly folyóiratba szánt recenziót.

Nem mintha Nyerges András életműve nem érdemelne meg egy ünnepi, válogatott sorozatot. Csak hát... Egyfelől jól tudjuk, hogy manapság az érdemeknek egyre kevesebb közük van az eredményekhez. Ráadásul az olvasói (és kiadói) szokások az utóbbi években radikálisan megváltoztak. A kultúrát manapság úgy fogyasztják (akik egyáltalán fogyasztják még), mint a gyorséttermek kínálatát: mindenkit csak a legfrissebb áru érdekel. A múlt heti film, a múlt havi színházi bemutató és a tavalyi könyv már senkit nem hoz lázba. Ezért (is) van, hogy a kiadók hatalmas műszámmal és alacsony példányszámmal dolgoznak, s ha beüt a siker, gyors utánnomással. Így aztán a könyvterjesztők loholnak az események után, a boltokban gyorsabban cserélik a készletet, mint balatoni szállodákban a lepedőket, az író örülhet, ha legújabb kötete kifér a polcra néhány hétre: a korábbiakat keresse, aki akarja, az antikváriumokban. Ez a különös és értelmetlen hajszja nem kedvez az életművek kezelésének, ilyesmit csak a legnagyobb kiadók engedhetnek meg maguknak egy-egy kiemelt szerző esetében. Két kezünkön meg tudjuk számolni (és még marad néhány szabad ujjunk), hány kortárs író szerepel több művel a mai könyvesbolti polcokon, kinek nyomják újra legsikeresebb munkáit, külön válogatott művekről pedig nagyon kevesen álmodozhatnak. Olyanok, akik évtizedes, gyümölcsöző kapcsolatban vannak egy-egy kiadóval.

Nyerges András nem tartozik ebbe a csoportba. Bár mennyiségileg is jelentős életművet tud maga mögött (és reméljük, maga előtt is), hosszú évtizedeken át nem sikerült egyetlen kiadó mellett sem lehorgonyoznia. 1990 előtti hányattatásairól (amikor voltaképpen két kiadó között lehetett volna választani) maga is beszámolt több írásában, sokszoros elutasításai, jegeleése, nyögvenyelős, kései kiadása egyértelműen politikai okokra volt visszavezethető, kilencven után pedig hol gazdasági, hol ízlésbeli, hol személyes okokra – de szerepet játszott örökös vándorlásában, otthontalanságában

Nádas Sándor 69

A NYOLCVANASOK PAVILONJA

Nyerges András válogatott

művei I–II–III.

sok-sok véletlen is, ahogy ez persze másokkal is megesett ezekben a zaklatott évtizedekben. Jellemző, hogy művei több, mint egy tucat kiadó gondozásában jelentek meg, s még a sikerkönyvei is (ezt a szót itt kizárólag az eladott példányok alapján használjuk) sem tudtak megállapodni ugyanott: a *Vol-70 tomiglan* hazai kiadásait például három különböző kiadó jegyzi.

Mivel magyarázhatjuk akkor ezt az örvendetes jelenséget, ezt a tizenkét kötetesre tervezett válogatást? A válasz egyetlen szó: Kronosz.

A Kronosz egy majdnem egyszemélyes pécsi kiadó, amely első sorban társadalomtudományi és helytörténeti könyveket ad ki, de időnként elkalandozik egy-egy szépirodalmi munka irányába is. Hogyan találtak egymásra ők ketten, a Kronosz és Nyerges, mindegy is ma már, az jól látható, hogy alaposan egymásra találtak. Nyerges András legújabb művei az utolsó fél évtizedben már itt jelentek meg, sőt, néhány korábbi munkája is napvilágot látott már a pécsiek jóvoltából, és most elindult a válogatott sorozat is: egyértelmű tiszteletadás ez, ünnepi ajándék egy sok vihart megélt szerzőnek, aki, úgy fest, végleges otthonra talált a Kronosznál, és a helyiek sokféle módon igyekeznek megmutatni, hogy ez az állapot számukra is örömteli.

(Első közbevetés: Amikor a Kronosz Könyvkiadóról esik szó, voltaképpen Erőss Zsoltról beszélünk. Egy történészről, aki bő tíz éve pályát módosított, és belevágott a kiadásba. Igazi self-made man, aki a könyvkészítés minden csínját-bíjnját kitanulta az évek során a nyomtatástól a könyvtervezésen át a szerkesztésig, a terjesztésig és a marketingig. Igényes, magas színvonalú munkák kerülnek ki a műhelyéből, cégét régóta magasan jegyzi a szakmában, pedig sosem keresi a nyilvánosságot, csendben és szívósan dolgozik, és egyre többször áll oda olyan ügyek mellé, melyeknek szekere az ő áldozatvállalása nélkül régen megfeneklett volna: elég, ha a minap megjelent 1935-ös Móricz-naplóra utalunk itt. Amikor Erőss Zsoltról esik szó, nekem mindig Jókai vonatkozó hősei jutnak eszembe: azok az asztalosok, ékszerészek, pécek, akik nemcsak szakmájuk igazi mesterei, de valódi polgárok is: nagy műveltségűek, áldozatkészek, önzetlen támogatói a kultúrának és a nemzeti ügyeknek. A nagy mesemondó úgy vélte, ők lesznek egykor a modernizálódó Magyarország tartópillérei. Tévedett ugyan, de legszerethetőbb hősei ezek a csöndes szavú, melegszívű alakok.)

A kiadó már az első kötet hátsó fülén közzétette, miképpen tervezi a *Válogatott művek* kiadását. Tizenkét tomos, évente egy-két megjelenés, ez (ismerve Erőss Zsolt mindenre kiterjedő figyelmét) valószínűleg azt jelenti, hogy a sorozat befejezését Nyerges András kilencvenedik születésnapjára tervezik. Nem is kívánhatunk itt mást, hogy legyen így: legyen kit és legyen mivel ünnepelni.

Ha az élet úgy hozza, hogy egy kiadó valamely szerzőjét egy válogatott sorozattal tiszteli meg, többféle logika mentén teheti ezt. Szervező elv lehet

a művek első megjelenésének sorrendje – ilyenkor az olvasó végigkövetheti az író fejlődési útját, de könnyen kedvét is vesztheti, hiszen először a zsengeken kellene átrágnia magát. Lehet egyfajta műfaji koktéllal előállni, különösen, ha a szerző megannyi műfajban kipróbálta magát: egy-egy regény közé rejtve a drámákat, verseket, tanulmányokat, hátha azok lendülete megával sodorja majd ezeket is. Aztán lehet az üzleti szempontokra figyelni elsősorban, indulni a bombabiztos sikerdarabokkal, s aztán csöpögtetni a többbit. Az utóbbi évtizedekben valamennyi megoldással találkozhattunk, igaz, többségében már elhunyt szerzők (Márai Sándor, Wass Albert, Szabó Magda stb.) esetében, és ide sorolhatjuk a legújabb Krúdy-sorozatot is, igaz, az azzal a célkitűzéssel indult, hogy összes művek lesz belőle, de ezt a célt – miként a korábbi nekirugaszkodásoknál – ezúttal sem sikerült elérni. 71

Nyerges András esetében más megoldást választott a szerző és a kiadó. (Joggal hisszük, hogy közösen alakították ki a sorozat koncepcióját.) Amennyire a közreadott tervek és a megjelent művek alapján megállapítható, a fő szervező elvet a szerző aktuális (tudniillik az adott műben ábrázolt) életkora jelenti. (És ez kap még egy vaníliaszín árnyalatot.) Egy ilyen megoldás előnye, hogy a sorozat végül kiad majd egy teljes szerzői (ön)életrajzot is, legfőbb korlátja pedig az, hogy bizonyos előnyt élveznek a válogatásnál az önéletrajzi jellegű művek. (Ez egyébként Nyerges esetében nem jelent hátrányt, hiszen legjobb prózai művei mind-mind ebbe a csoportba tartoznak.) Unikális megoldás ez, melynek létjogosultságát persze majd csak az egész sorozat megjelenése igazolhatja.

(Második közbevetés: válogatás esetében mindig az a legelső és legfőbb kérdés, hogy mi maradjon ki. Erre nézve nincsen jó recept, hiszen kevés olyan életmű van, ahol az ocsú szabad szemmel láthatóan is elválik a bűzától, és kevés olyan szerző, aki – megkönnyítve a szerkesztő dolgát – maga tiltja meg művei egy részének újabb kiadását. Esetünkben a válogatók dolgát megkönnyíthette, hogy a tervezett sorozat vastag kötetei felszívják majd az életmű mintegy kétharmadát, s voltaképpen csak az efemer műfajok, a publicisztikai írások, recenziók, tárcák estek el nagyobb számban. A „voltaképpen” mindazonáltal azt jelenti, hogy azért fontosabb műveknek is búcsút kellett inteni: szembetűnő például, hogy a regények közül a keserű áltörténeti parabolákat [disztópiákat] hagyják ki inkább [pl. *Félvadregény*], mintsem hogy az önéletrajzi ihletettségű művekről mondjanak le – vállalva így itt-ott a motívumok ismétlődésének veszélyét is.)

Lássuk akkor, mivel ajándékozta meg az olvasókat a sorozat első három kötete. (Megjegyzendő, hogy bár az egyes darabok könyvtervezésileg is élményszámba mennek – a borítók a kék különböző árnyalataiban jelennek

meg, a borítókon számítógéppel tervezett szelíd nonfiguratív ábrák, melyek az asszociációk széles körét teszik lehetővé, miközben a klasszikus szépségű betűk nyugalmat árasztanak, amellet, hogy minden fontos információt megadnak az olvasónak –, a kötetek nem kapnak sorszámokat. Tehát a sorrendet a mostani megjelenés dátuma adja, de ha egyszerre több kötet is napvilágot lát – miként ez a második és harmadik esetében történt –, akkor az olvasónak kell eldöntenie, miből mi következék.)

Nagyobb szerencséje nem is lehetett a válogatóknak, mint hogy a fenti, életrajzi logika következtében a sorozat nyitó darabja az életmű kimagasló regénye, a *Voltomiglan* című remekmű lett. A mű (amely nálunk is számos kiadásban látott napvilágot, és több idegen nyelven is megjelent) gazdag tárházát adja Nyerges írói erényeinek. A regény egy négyestendős kisfiú szemével ábrázolja az ezerkilencszáznegyvennégyes év eseményeit, egy koraérett gyermek szemével, aki érti is meg nem is, ami körötte történik, aki a maga családi poklán szűri át a kinti poklokat, aki, igaz, feketén-fehéren látja a világot, de ez egyfelől elnézhető egy négyéves gyereknek, másfelől meg tényleg ez volt a magyar történelem egyik legsötétebb éve. Ráadásul a szerző a regény végén egy váratlan csavarral (kiderül, hogy senki sem az, akinek látszik, sőt, akinek tudja magát) zárójelbe tesz mindent, a feje tetejére állítja az addigi értékrendet, és figyelmezteti az olvasót, legyen óvatos: ebben a világban, ebben a regényben minden megtörténhet.

Nyerges András költő. Ő maga régóta tiltakozik e címke ellen, mondván, évtizedek óta nem írt verset, utolsó verseskötete harminc éve jelent meg, régóta másfajta műfajokban otthonos, és ebben persze igaza van. (Talán nem tévedünk nagyot, ha azt állítjuk, e dacos tiltakozásban szerepe van Nyerges költői indulásának is, a *Tűz-tánc* utáni beskatulyázásának [ne mondjuk: megbélyegzésének], majd mindenoldali kitaszítottóságának, melynek részleteiről és következményeiről maga is többször beszámolt, egész regényeket szentelve a témának. Ám akárhogy is van, Nyerges András költő: ab ovo az. Költőként látja és ábrázolja a világot, alanyi költőként méghozzá, az általa festett világnak mindig ő az origója. Sőt, narrátora és főszereplője, aki leggyakrabban egyes szám első személyben meséli el a történetet, és ezer más módon is tudatosítja az olvasóban, hogy amit lát, az a valóság: a hős gyakran a szerző nevét viseli, ott lakik, ahol ő is lakott, családi állapota megegyezik a szerzőével stb.)

(Harmadik közbevetés: itt az ideje, hogy feltegyük magunknak a kérdést: van-e esztétikai következménye annak, ha tudjuk, amit olvasunk, az megtörtént a valóságban is. Ne vágjuk rá hebehurgyán, hogy nincs. Ha így lenne, nem nyomozna évszázadok óta az irodalomtörténet a könyvek és a szerzők születési – és egyéb – körülményei után. A magam részéről annyit tennék hozzá ehhez a kérdéshez, hogy bár magától értetődően nincsen esztétikai

következménye ennek a ténynek, befogadáslélektani minden bizonnyal van: és ha egy olvasó könnyebben azonosul a szerző értékrendjével, tudván, hogy „igazat mond”, onnan már nincs messze a katarzis sem.)

Nyerges, mint állítottuk, minden ízében költő, prózaíróként is az. Legjobb műveiben (így a *Voltomiglanban*) prózája önkéntelenül is 73 a szabadversek lendületes, szárnyaló mondatait idézi, nem egyet Füst Milán is boldogan vallhatott volna magáénak. A világlátása igazi alanyi költőhöz illően romantikus. (Rabok legyünk vagy szabadok?) Rádásul egyfajta folyamatos sértettség jellemzi, ahogy egy költőhöz illik, mert a világ csak nem akar olyan lenni, amilyennek lennie kellene. Ez a szemlélet igazán a gyermeki világhoz áll közel: nem véletlen, hogy ezek a regényei a legsikerültebbek, melyek a gyermeki világot (a saját gyermekkorát) idézik fel. A *Voltomiglan* szemlélete, stílusa, felépítése egyaránt hibátlan, itt még a cím is telitalálat.

(Negyedik közbevetés: pedig nem egyszer előfordul Nyergesnél, hogy a címadásnál túljár a saját eszén, egyszerűbben szólva egy – egyébként remek – szóteremtés kedvéért kalodába tereli az egész művet. Ilyennek tartjuk a gyűjteményes verseskötet címét, az *Esték a körmönfonóbant*, amelyhez ennyi év után is ragaszkodott, a *Jobb- vagy Balkánaánt* vagy a *Színünk és viszályunkat* például, de ide sorolnám a *Végzetgyököt* is.)

Az első kötet (nem is olyan rejtett) önéletrajzi vonalát a *Családi fantom* folytatja. Ez a kisregény, mely 2020-ban jelent meg először, a *Szigorúan bizalmas történet* egyik mellékszálát bontja ki, az ötödik évébe lépő narrátor-főhős születésnap ajándékának, egy mesekönyvnek a históriáját beszéli el. Fülöp Kató, az egyik anyai nagynéni negyvenöt januárjának elején meglátogatja a kisfiút, hogy felköszöntse, de az apai nagymama (aki ki nem állhatja a menyét, és annak egész családját) nem engedi be a lakásba – épp csak az ajándékot veszi át. Kató, ahogy egy igazi fantomhoz illik, ezután eltűnik a család szeme elől. Csak hónapokkal később tudják meg, hogy mártírhalált halt, az ellenállási mozgalomban való részvételéért. Ágnes, a húga (és hősünk édesanyja) hat évvel később összefut az utcán nővére feljelentőjével, rendőrt hív és megpróbálja elfogatni, de végül ő üti meg a bokáját: a munkahelyén fegyelmit kap, csaknem elbocsátják, hisz az egykori nyilas feljelentő azóta megbízható párttaggá avanszált. Ez utóbbi jelenet szerepelt a korábban írt műben, ezt terebélyesíti kisregénynyé Nyerges, felrajzolva Fülöp Kató szeretetreméltó portréját. A *Családi fantom* narrátora az író, aki azonban itt-ott kilép eredeti (gyermeki) szerepéből, s visszatekintve bizonyos bölcsességgel teszi helyére e történet és a történelem ezúttal is alaposan összekuszálódott szárait. A hang is könnyedebb, szarkasztikusabb, ami finoman ellensúlyozza az elbeszélendők tragédiáját,

Új Forrás 2023/8 – Nadas Sándor: A nyolcvanasok pavilonja
Nyerges András világlátott művei I–III.

és a legendák könnyű glóriájával vonja be a ködbe vesző nagynéni – az utókor által méltatlanul elfeledett – alakját.

A következő írás afféle bónusz a Nyerges-rajongók számára. Szokatlan is, ami történik, hiszen efféle válogatásokba jobbára már megjelent művek kerülnek. A *Béla, te tűröd ezt?* viszont itt debütál, az életművet jól ismerő olvasók külön öröme. Öröme egyébként is van ok, ez a jókedvű paródia voltaképpen egy elnyújtott villámtréfa, ha szabad ebből a fából ilyesféle vaskarikát faragnunk. A történet egy úrhatnám ékszerésről szól, aki előbb lovaggá vásárolja magát, majd alsó- és felsősurányi Zsigray (Saint-Marsan) Béla lesz belőle, s mint ilyen, felsőházi tag. De alig ér föl az uborkafa tetejére, már zuhan is le róla: tudniillik az 1947/4. törvény megszüntette a nemesi címeket és rangokat, és a méltóságos úrból megint csak az lett, mint ami a többiek szemében mindig is volt, egy Schwarz nevű ékszerész.

1947-ben vagyunk tehát, hősünk-narrátorunk éppen hétéves, s jól ismeri a világot, amelyet gyermeki szemmel figyel, de felnőttként ábrázol. A kisvilágot, mondhatnánk, hiszen terepe egy Eötvös utcai bérház (Nyerges András szülőháza) jellegzetes lakóival, kapcsolatrendszerével, értékrendjével, mozgásaival. Nyerges sok írásában visszatér majd ez a gangos-porolós mikrovilág, s visszatérnek azok a majdnem-belvárosi kisemberek, akik hol összefognak, hol hátba támadják egymást, akiket a történelem alaposan próbára tesz, s akik, többségükben, nemigen állják a próbát. Itt elnéző szerzői mosoly kíséri léptüket, végtére is ezúttal (már és még, hiszen, hangsúlyozzuk, 1947-ben vagyunk) nem életre-halálra megy a játék, csak a kivagyiság állítódik pelengérré. Nyerges, sajnos, egyik írásánál sem jelzi, mikor született a mű, így csak feltételezhetjük, hogy nem egy évtizede a fiókban lapuló novelláról, hanem friss írásról van szó: az önéletrajz egyik hiányzó láncszeméről.

A *Krucifix, avagy mondtam, hogy lesz meglepetés* negyvenhét nyaráról villant föl egy zsánerképet. Hősünk apja, aki ekkor a szocdem párt Komárom-Esztergom megyei szervezőtitkára, motorbalesetet szenved egy falu határában: motorjával nekimegy a faluszéli krucifixnek. Amíg otthon lábadozik, az elvtársak felmentik állásából, mondván, éretlen még a pártmunkára, és visszairányítják a termelésbe. (Ez a motívum, illetve a szülők korabeli története több műben is feltűnik, feltűnt.) Közben a mélyen vallásos anyai nagymama váratlanul hazaérkezik, s ereklyeként magával hoz egy asztali Krisztust: az egyébként szokásos szörnyű veszekedés ezúttal szinte elmarad, az apa végül csibészes mosollyal mond köszönetet a jézuskának életben maradásáért és felmentéséért – mert így végre Pestre kerül, s együtt lehet a családjával –, érzékeltetve, hogy milyen remekül cselezte ki a világot.

Ha hihetünk a szerzőnek (ebben azért ne legyünk biztosak), ez az írás 2015-ben született. A novella kezdetén ugyanis a narrátor (aki később újra

belebújik gyermeki jelmezébe) elárulja, hogy éppen hetvenöt éves, és a tükörbe nézve felfedezett magán egy olyan vonást, melyet apjánál látott, amikor az éppen túl akart járni a világ eszén. Ez a finom anyagból szőtt indítás emeli ki ezt a kedves novellát a Nyerges-átlagból (nekünk legyen mondva!), s magyarázza megjelentetését a válogatott kötetben. 75

A kötetzáró *A negyvenesek pavilonja a Voltomiglan* mellett Nyerges legismertebb regénye. 2012-ben jelent meg először, ez is erősen önéletrajzi ihletettséggű (még ha ezúttal nem saját nevükön szerepelnek is az alakok), s jól látszik belőle, hogy a szerző több, mint hatvan év után se tudta kiheverni azokat a megaláztatásokat, amelyek az ordasgyepűi tüdőszanatóriumban érték anno. Nyergesnél is szokatlanul komor munka ez, melyet egyetlen pillanatra sem old sem a humor, sem a líra, ma is csak ökölbe szorult gyomorral lehet olvasni. Ugyanakkor a szereplők szélsőséges ábrázolása (a felnőttek – az anyagi anya és két tanár kivételével – Jókai tollára való gonosz alakok, akiknek minden mozdulata csupa ármány) olyan színektől fosztja meg a művet, amelyek méltán gazdagították, gazdagítják a többi Nyerges-könyvet. Persze nem feledhető, hogy negyvennyolcat írunk épp, amikor a diktatúra első, nyers hulláma rázúdul a társadalomra, amit egy ilyen érzékeny, magányos kisfiú, mint Nesztor Gyuri, a maga világában pontosan érzékel.

(Ötödik közbevetés: az önéletrajzi regények, novellák többségében a főhősök egytől egyik saját [ti. valóságos, eredeti, civil] nevükön szerepelnek. Vannak azonban olyan művek, ahol Nyerges megváltoztatja a neveket, apjának a Nesztor Gyula, anyjának a Pressburger Judit nevet adva, nagyanyjából Bogyó Aranka lesz, ő pedig Nesztor Gyurivá változik. Ezzel a gesztussal a szerző arra figyelmezteti az olvasót, hogy a történet így vagy úgy, egy kissé elrugaszkozik majd a valóságtól. Ebből a szempontból *A negyvenesek pavilonja* afféle átmenetet képez, belőle Nesztor György lesz ugyan, de az anyát még Fülöp Ágnesnek hívják, ahogy a valóságban is. Amennyire látszik, a szerző rajongva szeretett anyai nagyapjáról, Dr. Fülöp Zsigmondról mond le a legnehezebben. Jegyezzük még meg, hogy ez a névváltoztatási gesztus más rugóra jár, mint a későbbi időket bemutató kulcsregények, ahol minden név megváltozik, nyilván a személyiségi jogi pereket elkerülendő.)

A második kötet két regényt tartalmaz: a *Szigorúan bizalmas történet* és a *Magyar paradét*. Mindkettő a rendszerváltás előtt íródott – előbbi 1985-ben, utóbbi 1989-ben –, így aztán megannyi érdekes helyi értékkel bírnak (kérdés, hogy egy mai olvasó, aki 1990 után született, mennyit tud kiolvasni ezekből). A *Szigorúan bizalmas történet* fontos mérföldkő az írói pályán azért is, mert Nyerges itt emeli a dokumentumokat a szépirodalmi mű szerves

részévé (önéletrajzok, brosúrák, hivatalos levelek, leiratok, újságcikk-részletek stb.), amelyből aztán gazdag termésű elágazás nyílik majd a *Színrebon-tások* világa felé. Igazi keserédes fekete tragikomédia ez, melynek kivételesen nem az elbeszélő a főszereplője (hősünk a regény jelen idejében tíz 76 éves kisgyermekből tizenhat éves kamasszá válik, de felnőttként em-lékszik vissza ezekre az időkre – tulajdonképpen rendszerezi szülei egykori káderanyagát), hanem az apa, Nesztor Gyula, és Magyar Ede, a frissen kiemelt személyzetis, aki Nesztor múltját kutatja lankadatlanul. A regény azt mutatja be, hogyan nyomorít meg az ötvenes évek szűk levegője mindenkit, a buta, de lelkes káderestől a nagypolgári születésű osztályvezetőn át a nagy karriert befutó főelvtársig. Hogyan megy el az esze egy egész országnak pa-rancsszóra. De itt – éppen az egykori dokumentumok bornírtsága miatt – a szerző tág teret ad a humornak, amely mindvégig leleplező erővel bír.

A *Magyar parádé* több szempontból is kilóg a sorból. A regény jelen ideje 1967, s tudjuk, több olyan Nyerges-mű van, mely a megelőző éveket tárgyalja. Itteni megjelenését csak a *Szigorún bizalmas történet* antihőse, Magyar Ede szerepe indokolja. Jóindulattal azt is mondhatnók, hogy a *Magyar parádé* az előbbi mű folytatása, de itt a jóindulaton legyen a hangsúly – a kapcsolat ugyanis vékony és eléggé erőltetett. Magyar Ede beköltözik abba az Eötvös – bocsánat, itt Vidáts – utcai házba, ahol Nyergesék (Nesztorék, természetesen) laknak, az egykori üldözött felismeri egykori üldözöttjét, el is határozza, hogy ha lesz ideje, leleplezi, de nem lesz: mint a lakóbizottság el-nökének, kisebb gondja is nagyobb ennél. Nem tagadva a regény fentebb is hangsúlyozott korabeli értékeit, ma már kissé avítottak tűnik: a paródia túl-zott, minden szereplő önmaga karikatúrája lesz, az olvasó egy idő után meg- vonja rokonszenvét mindenkitől, az immár ifjú szociológusként feltűnő szerzőt (Nesztor Györgyöt) is beleértve. Amikor önmagát az elmebetegség határára hajszoló Magyar Ede halálra zúzza magát, nemcsak az egyébként végtelenül ellenszenves lakóközösség lélegzik fel.

A regény legérdekesebb eleme, hogy Nyerges továbbfejleszti korábban kidolgozott módszerét a dokumentumok felhasználása tárgyában. Itt fiktív dokumentumokat használ (tudományos cikkek részleteit, kritikákat stb.) a korabeli tudós céhnek állítva ezzel görbe tükröt.

Nyerges András született költő – állítottuk fentebb. Eme állításunkat a *Válogatott művek* harmadik kötete csak megerősíti. Versek és drámai művek kaptak helyett itt, mégpedig – érdekes módon – nem egy új szempontú, szem-léletű válogatásban, hanem a drámákat illetően a teljességre törekedve, a verseket illetően pedig nagyjából megismételve a szerző magánkiadásában egyszer már (1996) ezen a címen megjelent bő válogatást. Hogy miért nem élt az új rendszerezés lehetőségével a szerkesztő és a szerző, azt minden bi-zonnyal az első *Esték a körmönfonóban* megjelenési körülményei magyarázzák:

Nyerges a szerény küllemű magánkiadás hátlapján idézetekkel mutatta be e verseskötet évtizedes kálváriáját, mely a magánmegjelentetéssel sem ért véget. Mondjuk úgy, eufemisztikusan, hogy kritikai fogadtatása visszafogott volt. Ez az újrázás tehát egyfajta rehabilitáció is, szerzőnek, kötetnek egyaránt. 77

(Utolsó közbevetés: meghagyjuk eljövendő korok filológusainak azt a feladatot, hogy kimutassák a két megjelenés közötti különbségeket, és hogy feltárják, mely művek megjelenésétől tekintett el a szerző az egyik, a másik vagy mindkét esetben – meg persze, hogy ebből miféle következtetések vonhatóak le. Nekünk elég annyit megállapítanunk e mennyiségi seregszemle kapcsán, hogy az életmű java itt van, az egykori kötetek szerint szeletelve, azaz a költői fejlődés éppúgy nyomon követhető, mint a cenzurális beavatkozások nyomai. Az olvasó csak azt sajnálja, hogy az egykor nagy vihart kavart Hruscsov-ellenes bökvers nem került be a kötetbe – akár a Bajszíróról szóló keserű kultúrpolitikai kuplé lábjegyzeteként. Lehet, hogy a kéziratban terjesztett mű azóta teljesen elkallódott, és a szerzőnek sem sikerült rekonstruálnia?)

A versgyűjtemény legfontosabb tanulsága, összevetve a regényekkel, novellákkal, hogy míg a szerző prózaíróként egy alanyi költő szemével látja – és ábrázolja – a világot, addig költőként éppen ellenkező utat jár be: versei tematikájukban közelebb állnak a közéleti műfajokhoz. Igazi, magas színvonalú versek mindazonáltal: Nyerges András mesterien bánik a nyelvvel, otthon van a magyar költészet történetében éppúgy, mint a költői formák világában, szarkasztikus humora egyéni színekkel vonja be műveit. Poeta doctus: képalkotása József Attilát, világlátása Örkényt, nyelvi leleményei a fiatal Tandorit idézik, noha közvetlen hatásról csak az első esetben lehet szó. Innen – tudniillik a versek világából – inkább a tárcák és *Színrebontások* felé vezet az út, mintsem a próza felé: a két műfajt Nyergesnél kozmikus magányosságának különféle, de nagyon is rokon ábrázolása köti igazán össze.

A régi Nyerges-olvasókat éppen efféle felismerésekkel, a párhuzamok és ellentétek, ívek, feszültségek, motívumvándorlások nyomon követésével ajándékozhatja meg ez a sorozat. Azoknak meg, akik csak most ismerkednek az életművel, egy jellegzetes huszadik századi pesti értelmiségi sors gazdagon illusztrált regényfolyamával. A nyolcvanasok pavilonjával. (*Kronosz, Pécs, 2022–2023*)

Egy horizontálisan határtalan ökoszisztéma közepén állok. Átlátszó fehér függönyök lógnak rétegzetten a fákról az (ön)elvesz(t)ésre alkalmas mennyiségben. Az erdő párája színes foltokban csapódna ki és szétterjed az anyag

78 Ágoston Enikő Anna

A MAGAM SÚLYTALAN TENYÉSZETE

Németh Gábor Dávid:

Lebegő arborétum

különböző pontjain: tovább tenyészik az erdő. A keveredő színek – akár a papíron az összeérő vízfestékfoltok – egyre sötétebb, sejtelmes, pontosan beazonosíthatatlan mintákká folynak össze. A lélegzéssel keresem magam körül a tér stabilitását, csak ez a fuvallat mozgatja

a leheletkönnyű anyagokat. De ingadozik a tér, akár az ereszkedő és emelkedő mellkasom, közeledik és távolodik. Majd egy pillanat alatt belélegzem a lógó, átítatott teret. A könnyű anyag belőlem is felítat valamit és keveredik az erdő leheletével. A tüdőmben a függöny tovább mozog a lélegzetvételekre, és lebegő tenyészetként változtatja magát és engem, akár a tüdőhólyagocskákban növekvő függőkert: súlytalan súly. Ilyen érzés a *Lebegő arborétum* nyelvi működése, amely éppen a rögzíthetetlen lebegő mozgásban nyeri el legfőbb sajátosságát, és ezzel a megoldással kiváltja a kötetbe ágyazott súlyos érzelmi töltöttség levitációját.

A kötet esszenciális lebegése a hang forrásának lehorgonyozhatatlanságában, referenciális bizonytalanságában terül el a kötet egészében. A hang egy olyan lírai énben lokalizálódik (és fordítva is az én a hangban), amely labilisan tenyészik az immaterialitás és a materialitás kapcsolatárnyalataiban. Az én szerepe teremt meg mindent a kötetben, ez az alkotó potenciál nagyobb távokra nyílik, mint egy körülhatároltan identifikált szubjektum archiválása, ezért érezhető a kötet hangjának rögzíthetlensége, amelyre már a *Tengerhordás* című kötetkezdő vers is reflektál. A hang egyszerűségére, az olvasásában való folyamatos haladásra történő hátrahagyott elhalványulásra és kiszáradásra történő utalás párhuzamba kerül a hang mediális működésével, ahogy a soron következő vers egységei elhangzanak, majd hátrahagyva elhallgatnak. („Sosem tudtam befejezni / elég gyorsan, az eleje megszáradt és eltűnt, / mire a végére értem.” – *Tengerhordás*; „részleteket bírsz el magadból” – *Kopogó fagy*) Az emlékezés, az értelmezés megingatja a rögzíthetőség véglegesítő lehetőségét, ahogy maga a hang is, mint a mnemoteknika eszköze és flexibilis médiuma, gyökértelen marad a likvid múlt és a múlttá tehető jelen kiszámíthatatlan archiválásával. („Elnedvesedtek a felmenők, rajtam a felelősség, / hogy megszáráítsam őket, de félek, / más formában

száradnak majd, mint amit ismerek.” – *Tengerhordás*) A kötet egészében ezt a rögzíthetetlenséget a szenzualitás és a szellemi sokrétű összefonódása, az emlék, a lecsapódott tapasztalat belső kinetikussága váltja ki. Az én, a hang maga nem csupán közvetítő, hanem mint a termőtalaj, létrehozó tápanyaga is az emlékeknek, melyek gyökeret vernek az én hangjának lebegésében. („Belőlem esznek az álmok” – *Tengerhordás*) Ezt a lebegést árnyalják a lírai én térpoétikájának paradoxonai is, és bizonytalanná teszik a kiterjedést, a határok eltűnnek és egymásba(n) kereszteződnek, melynek konstellációjában, mint egy bizonytalan területű birtok (de a birtokviszonyt egyszerre megvalósítva és megkérdőjelezve) növekedésbe kezdenek a burjánzó (távoli vagy a jelenhez kötődő tapasztalati) emlékek. Ez a lírai énhangelv az egész kötetten végighúzódik, és a benne történő poétikai elvek alapvető centrumává teszi magát.

Az én hangja maga az ökoszisztéma, amelyet igazol a „magam” személyes névmás gyakori használata és olyan centrális pozíciója, melyben érintkeznek a versek szemantikai síkú érzelmi és fizikai folyamatai. („Magamba issza a talaj minden nedves félelmemet, / lassan elvalószínűtlenedem. A sövény simogatja / hallgatásom, kaparom a rám száradó / leveleket: felmenőimet magamról.” – *Kastélykert*; „Ráncosra ázom, saját várost tenyészték magamon, / öntörvényű utcákat.” – *Felejtéstenger*) Ahogy a lírai én a versben erőteljesen összeírja/összehangoztatja magát a tér fizikai és metafizikai tereivel, amelyek önmagukban is folyamatos mozgásban vannak a materiális és immateriális érintkezésekkel, úgy tart fenn egy a biológiai és a tájon túlmutató természeti-nyelvi képződményt. („Hullám, moraj és sószag: / természetutánzásnak kiszolgáltatott családképbe menekülök.” – *Felejtéstenger*; „Visszaigazol egy erdő, / fának hazudott szorongásaival” – *Kertelés*; „Fájnak a kezek a fejemben, / amik belém simogatták szeretettel / a tengerszabású félelmet.” – *Szárzsföld*) A tér(ség) lebegését az én(hang) folyamatosan fenntartja („Meg kell őriznem a térség / illedelmes, korrekt és andalító légkörét” – *Lebegő arborétum*), melynek légköre az átmenetekben válik olyan illékonyra, hogy a levegőben tartsa a belé gyökeret vert tapasztalatokat, akárcsak egy kémiai folyamat a nyelv elemeinek találkozásával. A belső önfenntartás, az én-ökoszisztéma hatására a légcseré által termelt gáz megtartja ezt a lírai megszólalást. A hangadás (az én mechanizmusaiban) felhasználja és táplálkozik a lírai én nyelvtestéből, és a kilehelt maradék, a rögzítettségéből illékonyan feloldható nyelv tartja fenn a lebegést. Ez a nyelvkémiai folyamat a vers egységeinek reakciójából jön létre: a tömörítések és azok feloldásainak, az egységek közötti kötések lazításainak példáin keresztül tapasztalható meg, vagy a fordított műveletben, ahol egy-egy nyelvi egység essenciája

Új Forrás 2023/8 – Ágoston Enikő Anna: A magam súlytalan tenyésztete
Németh Gábor Dávid: *Lebegő arborétum*

csepeg bele a tömör egységekbe. A nyelvi sűrítmény referenciális kibontására példa, amikor a *Lassú figyelem*ben az első sor („Minden sarok számárfüles.”) bomlik ki az egész versben feltárva az első sor lebegésének képletét. Kisebb egységben valósul meg a *Kertelés* „Fekete fejű kosok” statikus képének

80 sokszorosán rétegzett kibontása: „Komor, leszegett / fejű kosok, hideg gondviselő, / mint a nehezen közelíthető apák. / Nem szólnak előre a hidegről, / csak elrakják a szemükben, / és átnézik fiaikba a reszketést.”. Fordítva történik ugyanez a *Viselés*ben, ahol az „Elnyelik a gallyak a könyörgést” sor elnyeli az előtte lévőket, vagy azok esszenciálisan csöpögnek bele abba: „Mint az ág, amit visszametsz a kertész, / a fák nyugalmi időszakában, / lombtalan állapotban sötétséggel töltik meg / a hiedelmeket.” Ezekkel a megoldásokkal olyan referenciális metódusok érvényesülnek, amelyek még nagyobb lírai térfogatot biztosítanak a tömör egységeknek a kibontással. Nemcsak a versmondatokon belül vannak distanciák a távoli képzettársításokkal, amely a lebegést is nyújtja, hanem a mondatok között is. Ezek mégsem akkorák, hogy a vers elveszítse koherenciáját, hanem laza kötésekkel kapcsolódnak egymáshoz, hogy a köztük lévő mozgás lehetővé váljon. A folyamatosan alkalmazott, szokatlanul távoli képzettársítások jellemzően az immateriális és materiális kontúrokat tépik fel és folynak egymásba belső mechanikájukkal. („Cserepekbe gyűjtöm a rögeszméimet”; „Feldobom lombjanyúlt neurózisaimat”; „a fantáziátlanul kicsírázott éberség / sürgeti a behelyettesítéseket”; „Aki nekem nem kell / növényekről hazudnia ahhoz, hogy / szétaprózódjon főbiáim mitájára” – *Lebegő arborétum*) De nemcsak ezek a paradox distanciák váltják ki a nyelv hatóerejét, hanem a már említett tömény nyelvi kiterjedések is, akár csak a szókreációk, amelyek jellemzőek a kötetre, mint a „kamillakényszer” vagy a „féreboldogult” melléknév, amelyek nemcsak, hogy tárgyítják az interpretációs teret, hanem újszerűségükkel olyan ingereket váltanak ki, mintha a testi tapasztalattal belenőnének az olvasóba.

Az én kiterjed a térbe és a tér is az énbe, ahogy maga a megszólalás is egyszerre az énben jön létre és az én is benne. („Vitorlát feszíték, / befogom az ordító szelet, befogom a számat.” – *Szárzsföld*) A határokat felbontó átmenetek alapvetően felszámolják a kiterjedés korlátjait, és ahogy formát nyerne a hang, az is felülíródik. A második ciklusban az én(hang) a gömbformába foglalja magát például az áfonyába foglalt érzeteken keresztül az *Áfonya* című versben. („Nincs mese, / számba kell vennem, / mintha lehetőség lenne.”) A számba vétel nemcsak a szájba helyezés vagy számon tartás értelmét hozza játékba, hanem az áfonyában tárolt mondanivaló szájba, nyelvbe vételének konnotációs terét is megnyitja. A gömbnek nincs határa olyan értelemben, hogy nincs sarokpontja, ahol megakadna az értelmezés: elcsúszik a gömb felületén és határoltan végtelenné válik, létrejön a „saját határnélküliség” (*Szorítsa mindenki*). Azonban ez a gömbfoglat túllépése

(„Énközi gömb.”; „A kopó kalitkarács az énkiterjedésbe olvad.” – *Károg az édes*) egy nagyobb cél felé viszi a lírai nyelvet. A kötet konstrukciója a határolt végtelen koherenciája, ahogy poétikai programját beteljesíti, összekapcsolja a verseket ismétlődő egységekkel, a stílust végig egyenletesen fenntartja, mégis előre halad valamiféle nyelvi tágulás felé, amely az 81 én egyre kiterjedő rétegeit viszi véghez („Minden elaránytalánodik. / Kitöltöm a teret. Ami mint valóság nem érvényesül / kellő mértékben, frusztráciává válik.” – *Dísztelenítő*), amíg sűrűsödve, esszencializálódva nyelvvé táglul az immateriális és materiális átmenetek hálójából szőtt énhang.

Az én, a magam állapota alapvetően egy palindrom (akár a személyes névmás nyelvi formája): magába zárt, belső egymásba folyó színkeveredés, amely úgy zárja be saját határtalanságába a kintet, hogy magához hangolja azt („Magamhoz hasonlóvá kényszerítem / az üledéket: a homályban kétesse válik minden, / ami egyszerű.” – *Száradás*), de ezzel együtt kihasználva a nyelv lírai potenciálját, kitérít a értelmezési tartományokat és szemantikai stabilizálhatatlansággal szünteti meg a gravitációt (akárcsak a „résen lenni” többértelműségében: „Aztán mindig résen voltam, / hogy hagyjak benne valamit.”; „A felmenők függönnyé tébolyodtak. / Takarásuk újrafényeli az arcom, résük, / mint egy nyitva hagyott száj: / kilógok a mondataikból.” – *Függöny*). A lírai én ökoszisztematikus működése az önmagából való táplálkozás, az önteremtés folyamataiban tartja fenn a nyelviesülést („Továbbbeszem magam ismeretlen formáig” – *Gasztofogoly*), melynek kikristályosodása a materiálisnak formát adó immateriális irányába mutat („Nyelvem sincs már semmire, / fullaszt a múlttobzódás.” – *Gasztofogoly*, „Eltenném az egészet, hátha jó lesz még valamire, / de már tele a szájpaplás, a zsúfoltságtól / eldeformálódnak a mondataim.” – *Libabőr*) Az én kiterjedése folyamatosan egyre jobban lokalizálódik a nyelvben, a kötet önreflexiós mátrixában, amely így a nyelvet jelöli ki a legtágabb médiumnak. („Hideg van bennem. Nyitva hagyott ablakaimtól / huzatos minden szavam.” – *Dioráma*) Az immaterialitás különböző formáit a kötet vége felé egyre inkább a szellem fogalmába ágyazza. Ezt az alapvető esszencialitást, a szellemet („A tájból szökő szellemeket üvegbe zárva / dekkordísként kínálok. Messziről elixírnek is / hihetné az óvatlan szem.” – *Közösségi szellem*) mint az egész kötet tömény lírai térfogatát a nyelv nyeli el és valósítja meg, melyben a lírai én hangja, maga a megszólalás materialitása az („A beszédkényszer összetereleli / a közösségi szellemet.” – *Közösségi szellem*), amely tárolhatóvá és átadhatóvá teheti a lebegő tenyészetet. (*Prae, Bp., 2022*)

Új Forrás 2023/8 – Ágoston Enikő Anna: A magam súlytalan tenyészete
Németh Gábor Dávid: *Lebegő arborétum*

„Másfelől, ha nem csalódom, mi nem hagyunk el itten senkit, sőt igazság szerint azt mondhatjuk, hogy mi vagyunk elhagyottak; mivelhogy a mieink vagy meghaltak, vagy elmenekültek a halál elől, s mintha csak nem is tartoznánk hozzájuk, magunkra hagytak ebben a szörnyű veszedelemben.”

82 Aleš Šteger

NEVEREND *

(részletek a regényből)

Giovanni Boccaccio:

Dekameron

(Fordította:

Révay József)

A bensőmben vezető út

Ha lehunyom szemem, egy utat látok. Egy nő kószál rajta csecsemőjével az ölén. Mezítláb van, haját fejfedő rejti. Jövedele, érkezése aranyat hoz a hajnal egyhangúságába. Egy fiatal nő kóvályog az úton csecsemőjével a karján. Most már ki tudom venni mozdulatlan arcát. Ennek a vidéknek jókora ellentmondásai vannak az arcára írva, a ruhája szakadt és koszos. E vidék feletti égbolt színe a viselete. Egyenes testtartással, méltóságteljesen jár, mintha nem e világból való volna. Hölgyem, álljon meg! Te nő, a csecsemőddel, azonnal állj meg, hozzád szólok. Három, négy, de akár a világ összes nyelvén megparancsolom neked, hogy állj, stop, halt, arrête, megállni! Ha kinyitom a szemem, néha eltűnik az út, csecsemőjével ölén eltűnik a nő. Amikor újra becsukom, újra látom őt, a kanyargó, végtelen utat, rajta a fiatal nőt, aki még szinte siheder lányka, kiseddel az ölén. Mezítelen talpa tétovázva rója a poros ösvényt, ami egy apró, alig hallható ima. Lába már átlépte a vonalat, a vonal alatti STOP feliratot. Megállj, megparancsolom, hé, te leány kiseddeddel az öleden. Állj, vagy lövök! Mögöttem ugyanolyan katonák vannak, mint én. Más hasonló civilek, mint te. Az ellenőrzőpont én vagyok. A határ én vagyok, amelyet senki sem léphet át ellenőrizetlenül, érted? Hallod? Még mindig itt vagy, a csukott szemem mögött? Miért nem állsz meg? Miért nem viszed a csecsemődet a halottak közé, ahová való? Miért cipeled továbbra is csak énfelém, csakis az én hívásaim felé álmaim mélyén, e vidék álmának mélyén, a rémálmok felé? Ha kinyitom a szemem, ezt hallok. Ha lehunyom, csak azt látom, amint a madarak felszállnak a fákról. Egy girhes, kóbor kutya egy pillanatra megborzong, tíz métert szalad, újra leül a belém kanyargó, az engem követő út szélére. Egy halott nő fekszik az úton, mellette kisedede. Egy szétlőtt arcú lányka fekszik az úton. Kisbaba sírását hallok, de csak akkor, ha kinyitom a szemem. Amikor lecsukom, semmit sem hallok a hajnal egyhangúságában. Csak egy bepólyázott cipót, egy kisbaba fejcskét látok egy vértócsában fekve. Csak katonákat látok teljes harci felszerelésben, katonákat,

akik felemelt puskákkal közelítik meg lassan az úton lévő vértócsát, egy monoton hajnalon. A bensőmben vezető úton, amikor lehunyom a szemem. A kisdéd teste dinamittal van tele, kiabálják felém harcostársaim, bele az éberségembe. Helyesen cselekedtél, megmentettél minket, mindannyiunkat a levegőbe röptett volna, hallatszik a katonák hangja az út mellől. Jól tudom. Tudni, ez az én munkám. Erre készültem a hadgyakorlatok során. Tudni, ez az én szakmám. Mindannyiunkat megmentettem. Ám, amint lehunyom szemem, soha többé nem látom magam, nem látom a bajtársaimat, nem látom többé a feleségemet és a gyermekeimet, soha nem látom a Sint Catelijna templom mennyezetének stációit és a mi Rue de Flandreunkat. Ha lehunyom szemem, csak az út menti sötét fákat látom, egy utat egy idegen vidéken, egy nőt, csecsemőjével az ölemn, aki felém tart. Csak azt látom, folyton, azt a soha meg nem szűnő, bensőmben vezető utat, egy szürke hajnalon, egy mezítlábas rongyos lányt a kisbabájával, akit nem tudok megállítani, egy lánykát, aki halott babájával közeledik, robbanóanyaggal tele, hogy belülről robbantson fel. Egy napon talán sikerülhet is neki. De ez még oly' messze.

Új Forrás 2023/8 – Aleš Šteger: Neverend
(részletek a regényből)

Barika

A Kiskölyök a hegyvidékről érkezett, családja birka- és kecsketenyésztésből élt, így közülünk ő volt az egyedüli, aki értette a módját, miként kell velük bánni. Először a kis barikát kell levágni, aztán az öreg jerkét. De a Kiskölyökre senki sem hallgatott. Tehát pusztá makacsságból először az öregnek estünk neki. Miközben kifolyattuk a vérét és nyúzni kezdtük, a kis báránkjája, aki a kerítés mögül végig figyelt minket, beleveszett az ismeretlen messzeségbe. Aztán úgyis minden másképp lett. Robbanások és pánik. Megragadtam a hátizsákomat, a puskámat, és mentettem az életemet. Az erdei tisztás lankái mögött nehéz szívvel tekintettem végig az állatokon, akiket kénytelenek voltunk otthagyni az egymagában árválkodó tanyaudvar közepén. Kíéhezett már a frissen sült birkahús gondolatától is félrebeszéltünk. Messziről azonban csak tehetetlenül szemlélhettük a három farkast, akik a feldarabolt állathoz közeledtek, és elkezdték szétmarcangolni a húsát. Reménytelen egy helyzet volt.

Közelebb kerültünk a frontvonalhoz. Az erdő közepén táboroztunk. Nem volt szabad tüzet raknunk, nehogy eláruljuk állásainkat. Így telt el néhány nap, mígnem egy kora reggelen, midőn még hajnalodott, az őrhelyemen ágak ropogását hallottam. Először azt hittem, hogy valami nagyobb állat lehet, egy szarvas vagy akár egy medve, amikor az eltűnt báránka lépett elő a homályból. Azonnal felismertem a testen lévő barnásszürke foltjáról. Titokban minket követett a tanyától egészen idáig, az erdő mélyére. Felemeltem a puskámat, és rácéloztam, a báránka pedig odaszaladt hozzám,

és a nadrágomhoz dörgölődött. Eléje tartottam a tenyeremet, és a szopós barika pedig megnyalta, és szopogatni kezdte a hüvelykujjamat. A kis bari láthatóan azt hitte, hogy az anyja vagyok, akit pár nappal ezelőtt vágtam le a szeme láttára. Magammal vittem. A bajtársaim azonnal le akarták 84 ölni, de én nem engedtem. A bárány azóta is velem van. Velem aludt, én pedig vigyáztam rá, tejjel és kenyérral etettem, ha volt hol szerezni. Persze tudtam, hogy őt így hosszú ideig képtelenség lesz megtartani. Ám a nehéz háborús napokban a kis bari szokatlan erővel a szívemhez nőtt, ő lett mindenem, az egyedüli tulajdonom.

A frontvonal ostromgyűrűje bezárult körülöttünk. Gyakran gyorsan kellett előrenyomulni. Kétszer kerültünk keresztút közepé, súlyos veszteségeket szenvedtünk. A parancsnokunk, pár legjobb emberünk is elesett, tőlem pár száz méterre a Kiskölyköt telibe találta egy kézigránát, és az igazi csoda az volt, hogy a báránka és én életben maradtunk. Nehezen járható terepen vonultunk vissza. A barit az összes felszereléssel együtt a vállamra kellett vennem, kanyonokon át cipelnem. Szíve vadul dobogott a tarkómon, és járás közben gyakran hálásan megnyalt. Hamarosan csapdába keveredtünk. Az ellenség nem tudta pontosan, hol vagyunk, mi pedig, az áthatolhatatlan hegyektől körülvéve, nem tudtunk tovább menni. Kénytelenek voltunk letáborozni és kivárni az ellentámadást. Ez sokáig eltarthat. Éhezünk és a bajtársaim azzal unszoltak, hogy vágjuk le végre a báránykát. Nem engedtem. Az ügy kiéleződött. Fegyvereinkkel egymásra céloztuk, szitkozódunk és fenyegetődzünk. Ekkor a barikával együtt a társaság maradék tagjától egy közeli sziklás menedékhelyre húzódtam félre, elbarikádoztam magam, és éjjel-nappal őriztem az állatkámat. Tudtam, hogy előbb-utóbb majd megpróbálják elkaparintani előlem az egyetlen élőlényt, akit legjobban szerettem a világon. A vele való együttlét volt életem értelme. A háború már nem odakint, nem köztünk és az ellenség közt zajlott. Belopódzott a brigádunkba. Éjt nappá téve leshelyemen virrasztottam. Időnként felderítés közben fel-feltűnt egykori bajtársaim árnya. A megfelelő pillanatra vártak, hogy mikor alszom el. Aztán... nem is tudom, hogyan írjam le.

Az éhségtől és a kimerültségtől leragadt a szemem, miközben báránykám vastag pihe gyapja volt a támasztékom. A csekély alvás ellenére a lelkem továbbra is mindent figyelemmel kísért, ami csak történt. A kimerültségtől elbóbiskoltam, de ugyanakkor éber is maradtam. Honnan máshonnan maradtak volna meg bennem az elmosódott képek, a fölém hajló három arc körvonása? A következő pillanatban a homlokom közepére mért tompa ütést éreztem, ömlött a vérem, és egy a nevemet bégető bárányhang hallatszott. Azt is tudom, hogy azon morfondíroztam, milyen fura, hogy egy bárány emberi nyelven szólongat. Még két jelenet vésődött mélyen az emlékezetembe. Az első egy ragacsos vértócsa látványa, benne fekszem, és a parázs heve,

felette egy leszúrt állat forgó teteme. A második pedig egy lehetetlen jelenet, akár meg is esküdhetnék rá, hogy mindenki szeme láttára történt. Ez egy olyan jelenet lehetett, amely a történelem során újra meg újra mindig bekövetkezik, és azokat az emlékeket idézte fel bennem, hogy a jövőben újra meg újra megismétlődhet!? Egy feldúlt tábori jelenet, halott bajtársaimé, holttestüket éppen egy farkascorda tépi szét.

85

Ötödik hit

Titokban követtem Magdát, a város védelmi parancsnokának feleségét. Az a pletyka járta, hogy az ötödik hit papnője. A háború előtt még sohasem hallottam ilyesmiről, a faluban papíron mindannyian a kommunista párt tagjai voltunk, a vallás semmiféle szerepet nem játszott, de amint érezni lehetett a háború förtelmes bűzét, az emberek igyekeztek valamely felekezet mellett elköteleződni: muszlimnak, ortodoxoknak, zsidónak vagy katolikusnak kezdték vallani magukat. Az általam ismert négy valláson kívül volt egy ötödik, hivatalos megnevezés nélkül, látható templommal, de még elismert múlttal sem rendelkezett. Az ötödik valláshoz tartoztak a magas rangú katonai parancsnokok, akik gyakran a legpiszkosabb üzleti ügyeket intézték a háború alatt, a gyűlöletet szító nacionalista politikusok és a város leggazdagabb lakói, vagyis azok, akik a káosz és a nélkülöző nehézségek idejét a maguk javára fordították és az idegen javak lefoglalásával, fegyverkereskedelemmel, kábítószer-terjesztéssel, prostitúcióval, valamint gyilkosságok révén egyik napról a másikra hatalmas vagyonokra tettek szert. Az ötödik vallás kivétel nélkül a romlottak és gazdagok vallása volt. Úgy hallottam, miszerint ez a kiválasztottak hite. Ugyanakkor ez volt mindaz, amit sikerült megtudnom az egész ügygel kapcsolatosan. Ezt és még valamit, mégpedig azt, hogy az ötödik vallás képviselői szombatoként a város feletti dombokon találkoznak. Hogy hol is, azt nem tudtam meg, de amikor a piacon megpillantottam Magdát, aki éppen beszállt egy autóba, ráeszméltem, hogy elérkezett a megfelelő pillanat. Motorommal követtem az autóját a városból kifelé. Az út a magas dombokra vitt fel. Valahogy sikerült elérnem, hogy nem vettek észre. Messze parkoltam le attól a helytől, ahol már rengeteg autó parkolt, és csak úgy hemzsegett a biztonsági őrkötől. Az erdőn át másztam fel a domb tetejére. Nem hittem a szememnek. Közvetlenül a csúcs alatt, a hatalmas fák lombkoronái közé rejtve, egy elképesztően hatalmas hadihajó orra meredt ki a földből. Hogy a fenébe tudtak felhozni egy hatalmas cirkálót ide a dombra és beásni a földbe, több száz kilométerre a tengertől? Sikerült az örök mellett besurrannom a hajó belsejébe. Mindenhol erős motorolaj és tömjén szag terjengett. Egy hosszú szellőztetőnyíláson keresztül végül is egy rácshoz kúsztam, amin keresztül egy hatalmas teremre

Új Forrás 2023/8 – Aleš Šteger: Neverend
(részletek a regényből)

nyílt a kilátás. Emberekkel volt tele. Több előkelő politikust, maffiafőnököt, híres gazdag embert, bankárt és feleségüket, gyermekeiket és családtagjukat ismertem fel. Az óraütésre mindenki lehunyta a szemét, karját az ég felé tárta és remegni kezdtek. Pontosan dél volt, amikor közös eksztázisba
 86 estek. Sokan a földre hulltak, rángatóztak és kiáltottak, mások felállva hirdették, hogy közel a vég, hogy ők a kiválasztottak és üdvözülnek. Ebben a transzban meztelenre vetkőztek, és elkezdődött az orgia, amikor is mindenki mindenkivel közösült, beleértve az időseket és a gyerekeket, még ők se voltak kivételek. Az egyik pillanatban felharsant egy hang. Egy szokatlan, emelkedő trombitahang, olyan erőteljes és átható, mintha nem e világból szólna. Az általános örület egyre fokozódott, szinte az egekbe hágott. Sokan egymásnak estek, és láttam olyan embereket, akik egymást fojtogatták, a végtagjaikat kicsavarták, szemüket kinyomták, a legkegyetlenebb módszerekkel kínozták és gyilkolták egymást. A pokolban voltam? Milyen vallás volt ez? Aztán egyszerre csak mennydörgött. Mindaz, aki még életben maradt, letérdelt, és imádkozni kezdett. A holttestek vértócsákban heverték szerte a földön. Aztán megremegett a föld. Az előszoba mennyezete megnyílt, feltűntünk a fák reszkető gyökerei között, amelyek benőtték a hajót, vakító fény tűzött be. Egy gondolat suhant át rajtam, hogy az Ítélet Napja tényleg olyan lehet, mint ahogy azt a próféták leírták. A fény sugar elárasztotta alattam a bűnösöket, és egymás után magához vette őket. Majd kihuny a fény és jeges, viharos szél támadt. Ekkor jöttem rá. Soha életemben nem tettem olyat, amivel akárkit is megbánthattam volna, lelkem az igazságot és a szeretetet szolgálta, és ennek ellenére mégsem lettem a kiválasztottak közé sorolva. Magasan a hegyekben a remegő hajó szellőzőrácsához szorulva, ki voltam szolgáltatva a szélvész és a tűz kényének s kedvének, amely átcsapott a világ felett, hogy örökre elpusztítsa azt.

**Neverend* (2017). Ez a regény egy nagyon zaklatott időkből játszódik. Az EU és a világ többi országával folytatott kereskedelmi háborújában banánhiány alakul ki a boltok polcain. Szlovéniában a választások már a küszöbön állnak. A regény főszereplője, egy fiatal író, aki alkotói, szerelmi és pénzügyi válsággal néz szembe. Utóbbi miatt részmunkaidőben kreatív írásműhelyt vezet egy börtönben, ahonnan három rab küldi el neki egyperces kisnovelláit valamint egy verset (összesen 33 kisnovella szerepel a regényben, amelyek önálló műként is olvashatóak, ugyanis eredetileg a szerző egy német kiadónak írta őket, és később épültek be a regénybe). Eközben Ljubljánában kaotikusan zajlanak a szimpatizáns és ellentüntetések, erősödik a szélsőséges megmozdulások minden fajtája, a politika egyre szégyentelenebbé válik, az egyén személyes szabadságának tere pedig beszűkül. A fiatal író egyre gyorsabban csúszik abba a hasadékba, amelybe egyre többen tűnnek el, akik nem tudnak, nem képesek vagy nem akarnak az ilyen játékokban részt venni. Ha szavaznia kellene, a sarki téltre és a soha el nem olvadó gleccserekre szavazna, állítja. És felfedez egy intrikus történetet, amely összekapcsolja az idriai természettudóst, Giovanni Antonio Scopoli spirituális keresését, a botanika alapítóját és levelezőtársát, Carl Linnaeust, valamint ráakad az első európai földön történő banántermesztés leírására.

A *Neverend* egy költői és egyben társadalomkritikus regény arról, hogy mi is történhetne velünk, miközben napjainkban az már valójában meg is valósult...

A parton áll, a tengert bámulja. Mindkét fiacskája alszik, felesége a könyvet bújja. Senkinek sincs rá szüksége, semmi tennivalója. Azt fontolgatja, hogy akár át is úszhatná az öblöt. Ez szép kis próbatétel lenne. De azonnal úrrá lesz rajta a félelem: talán túl nagy a távolság. Soha nem úszott még ilyen messze. Rátékint a gyerekekre és a feleségére, majd átsuhan az agyán: akár egy katalógusba illő

Sergej Curanović 87

AZ ÚSZÓ *

család. Megint egy pillantást vet a tengerre, észreveszi, hogy helyenként a délutáni napsugarak aranyfényes csillogásától tündöklük. Ismét félelem járja át. Sehogy se passzol neki ez az aggályoskodás.

A háta mögött köszöntést hall. Megérkezett a felesége barátnője; van egy gyereke, de ma nyilvánvalóan nincs vele. Szép fürdőruhát visel, ki van festve. Talán ebből sejtette meg, hogy ő az egyetlen olyan nő, akiről tudni véli, hogy megcsalja a férjét. Ahogy azt már többször is megtette, most ismét felteszi magának a kérdést, miért ez a döbbenet, hogy a nők is lehetnek házasságtörők. Heves vágy keríti hatalmába. Ekkor végre úgy dönt, hogy mégiscsak átúszik a túlpartra. Jóllehet iszonyú szomjúság gyötri, nem tér vissza a nőkhöz, hanem habozás nélkül belegázol a tengerbe, és elrugaszkodik.

Úszik. Azon van, hogy karcsapásai minél helyesebbnek, kecsesebbnek tűnjenek. Átsuhan a fején, hogy a felesége barátnője szenvedélyes úszó, hátha megdicséri a stílusát. Attól a felismeréstől, hogy az ő csodálatára vágyik, elszontyolodik, azon töpreng, miért is van benne ez a folytonos elismerés utáni vágy. Az ilyesfajta önsajnálát undort kelt benne, egy dühödt mozdulattal alábukik. Jó passzban lévén erős, nyújtott karcsapásokat végez; ahogy kezd kifulladásra, rádöbben, hogy mélyebbre merült, mint szokott, az egyre növekvő pánik érzetével a felszínre bukik. Amikor megnyugszik, hátranéz, látja, hogy senki se figyeli. Lassan tovább úszik, megint leáll; körülnéz és rájön, hogy ő az egyetlen úszó.

Az az érzete, hogy magára maradt egy óriási víztömegben, lassan hatalmába keríti, és a félelem mellett élvezettel tölti el. Elméjével igyekszik minél több részletet megragadni a jelenetből, amelybe került. Megpróbálja átérezni az őt körülölelő víz mérhetetlen nagyságát és benne saját kicsinységét. Elképzeli, hogy az élet milyen és megannyi létformájában lakozik ebben az ökotópban. Dokumentumfilmek véletlenszerű képei suhannak át a tudatán: halak raját látja, tengeri ragadozók hatalmas testét, hullámzó növényzetet a tengerfenék alján, szemmel alig látható élőlények mikroszkopikus képeit. Egyre jobban áthatja a kicsinység, a tehetetlenség érzete. Az elragadtatás és a természettel való misztikus kapcsolat érzését szeretné feléleszteni magában.

Igyekszik bizakodóbb kedélyállapotba kerülni. A hátára fordul, karját szélesre tárja, lusta, lassú mozdulatokat végez vele. Hunyorogva felnéz az égre, és figyel, mint jelenik meg lassan szemhéja belsejében a vörösség. Csak a tengervíz elfojtott csobogását hallja, ez minden, és képzeletében megjelenik, ahogy sókristályok sercegnék a fülében. Elégedett ezekkel a képekkel. Egy darabig így is marad. Amikor a víz felszíne hirtelen fodrozódni kezd, felriad. Megtörli a szemét, körülnéz. Látja, hogy a túlsó part már messze, még mindig ő az egyetlen úszó a teljes öbölben. Átsuhan rajta a félelem, hogy talán ennek is megvan az oka, talán jobb lenne visszatérni. De hiszen mégsem félhet egy egész életen át! Ezt a szokatlan okoskodását szánalmasnak, nevetségesnek tartja. Felötlik benne korábbi csalódása.

Hogy ezt elhessegesse, ismét néhány erőteljesebb karcsapást hajt végre. Jólesik neki az érzés, hogy ellökheti a vizet, és így előre hajthatja a testét. A bizsergés ellenére a víz alatt kinyitja a szemét. A vízfelületen áthaladó fény kékről sárgászöldre vált, de nem éri el az alját. Ismét elhatalmasodik rajta a rémület, most azon gondolatban leli meg tárgyát, hogy akár meg is halhatna ebben a vízben. Gyerekkorában hallott valakiről, aki úszás közben görcsrohamot kapott, és elmerült. Alighanem egy ilyen helyzetben ő maga is megfulladna; hiába kiáltozna, ha valaki netán meg is hallaná, már késő lenne a segítséget – túl messzire került a parttól.

Tovább úszik, merülés közben azonban már nem nyitja ki a szemét. Elképzeli a halála utáni eseményeket: a gyerekek felébrednének, későre járna, a felesége aggódni kezdene, és legvégül valószínűleg a rendőrséget is kihívják; nem keresnék azonnal, hiszen leszállt már az este; bűvárok jönnének másnap; a strandolók őket bámulnák, és azt kérdeznék, hogy mi történt; sejteni lehetne, hogy egy vízbefulladt embert keresnek, néhányukat kellemtelen érzések járnak át; a felesége folyton csak sírna, belekapaszkodna abba a reménybe, hogy nem fulladhatott meg, és talán már olyan gondolatok kavarnának a fejében, hogy s mint lesz tovább; még a gyerekek is magukon kívül lennének anyjuk izgatottsága láttán, és nem szívesen maradnának egy olyan barát nő felügyelete alatt, aki megcsalta a férjét; az fagyaltot venne nekik, hogy megnyugtassa őket.

Azon mereng, hogy mindenki csak ekkor fogná fel, milyen sokat jelentett nekik. Ez a gondolat, amely oly sokszor megvigasztalta, és örömet okozott neki, egészen a felnőttkoráig, most szánalmasnak tűnt számára. Az önmaga feletti kétségbeesés ismét úrrá lesz rajta. Felvetődik a kérdés, miért bonyolódik mindig ilyen gondolatmenetekbe. Mérgében megfeszíti a testét, még gyorsabban kezd úszni. De azonnal a fáradtság érzete járja át, megváltoztatja az úszási stílusát. Amint maga előtt összeér a karja, kitapo-gatja a jegygyűrűjét. Elgondolkozik azon, hogy akár le is csúszhatna az ujjáról. Az a képzelet támad, hogy a gyűrű lassan a mélybe hull, a sötétbe vész,

ami alatt valahol ott rejlik a fenék. Azon tűnődik, hogy vajon bűvárt bérelne-e, hogy megtalálja, és hogy a felesége elvárná-e ezt tőle. Kiszámolja, vajon a bűvár kerülne többbe, vagy egy új gyűrű, és úgy ítéli meg, hogy csekély a valószínűsége annak, hogy megtalálják. Megállapítja, hogy sokáig lenne depressziós, ha oly sok pénzt kellene szentimentális szimbolikára költenie. Képzletében egy új jelenet rajzolódik ki, és látja, amint a gyűrű elszőkik előle, merül le utána, gyors mozdulatokkal a mélybe nyúl, hogy megragadja, de hiába.

A sötétség látomása a mélyben egy rémes szörny képét idézi fel benne. Elképzeli, ahogy az a lény vérszomjas, de sokkal inkább gonosz szándékkal, gyors és erőteljes mozdulatokkal kiemeli testét a mélyből, és óriási torkát kítátva megragadja őt. Harapása a mellkasától a térdéig terjedne; csontjai, akár a száraz ágak, ripityára törnének, vérvörös felhő képződne. A szörny ezután ismét eltűnne az aljat elborító sötétségbe, és ott elfogyasztaná. A jelenet kényelmetlen helyzetbe hozza, de ugyanakkor tetszik is neki. Aztán arra gondol, hogy ezt a képet egy horrorfilmből kölcsönözte, és hogy sokakban magától is felmerülne ez, akik a víz alatt szemüket kinyitnák, hogy a mélységet fürkésszék. Arra gondol, miként félne, ha nem lenne televízió, és hogyan féltek azelőtt, amikor nem voltak illusztrációk, könyvek és történetek.

Az ötlet eredetinek tűnik, ettől felvidul. Megint abbahagyja az úszást, a háttára fordul. Lehunyja a szemét, megpróbálja elképzelnéni az őskori úszókat. És látja az elsőt, aki tudta, hogyan kell a felszínen maradni, majd úgy döntött, hogy eltávolodik a sekély partszakasztól. Úgy véli, hogy azon félelme, amikor a parttól azonos távolságra találta magát, mint ő is, hasonló lehetett egy tengerész félelméhez, aki az óceán kellős közepén hajójával a nyílt tengerre sodródott. Átvált ebbe a képzelgésbe, majd ennek a tengerésznek a személyét ölti magára. A saját képzeletével való elégedettsége egyre erősödik. Újra megpróbálja elképzelnéni az őt körülvevő víz mérhetetlenségét, átérezni önnön kicsinységét és jelentéktelenségét az óceánok biotikus gazdagságában. Aztán elképzeli a felette boltozódó eget és a benne rejlő elemek erejét. Ismét az őskori úszóra gondol, és eltölti az iránta való csodálat, aki ilyen rettenet ellenére is képes volt úszni. Belátja, hogy ő maga nem hagyta volna el a sekély partszakaszt, ha annak a törzséhez tartozott volna. Akkoriban valószínűleg csak azok kockáztathatták meg az úszást, akik erős és tiszta vágyat érezhettek magukban erre, miközben ő nem is tudja, hogy vajon ez az öbölátúszás az ő egyéni, saját vágya vagy külső ihlettség oka.

Összerezzen egy hajó motorjának a hallatán. Hanyatt fekvő állapotából elsőprő erővel úszó pózba fordul át. Látja, hogy a tőle nem messze lévő jachton beindították a motort, valószínűleg azért, hogy kihajózzanak

az öbölből. Körülnéz és látja, hogy még mindig ő az egyetlen ember a tengerben. A motor nagy fordulatszámra vált, éles, sípító hang hallik. Emiatt az úszó kellemetlenül érzi magát; orra benzinszagot szimatol. A kormányost figyelni, aki kivezeti az öbölből a hajót, és úgy tűnik, észre sem vette őt.

90 Tovább úszik, miközben egy új kép tűnik fel a szeme előtt.

Elképzelet, ahogy úszás közben feléje közeledik a jacht; a sofőr nem veszi észre őt, ő maga pedig túl későn figyel fel a veszélyre, hogy elmene-külhessen. Képzetele egy lassított felvétel jelenetébe vált át, ahogy a vörös vér szétterjed a tenger kékeszöldjén, majd lassanként halovány, széttrancsírozott bőr- és szövetdarabkák lebegnek a napperzselte vízen. A látomást hirtelen megszakítja. Ellenáll annak az automatizmusnak, hogy az ilyen televíziós képsorok a tudatába kényszerüljenek. Azon tűnődik, hogy félelme miért éppen ilyen tárgyi képekben nyilvánul meg, amelyeket valójában nem is szívesen néz, és miért kell egyáltalán félnie. Hogy a növekvő levertség érzését száműzze, újra gyorsabban kezd úszni. Kezd kifáradni. Érzi, hogy hevesen tűz a nap.

Kis idő elmúltával, mintha valami hangot vélne hallani. Megáll és körülnéz. Magától nem messze meglát valakit, aki egyértelműen bajban van. Jól kivehető, hogy egy férfiről lehet szó, és valószínűleg fuldoklik. Hirtelen hevületében feléje úszik. Amikor a közelébe ér, a fuldokló már nem ad hangot. Egy késő középkorú, kövér és meglehetősen szőrös, ősz szakállú alak. Egy pillanatra az apja jut eszébe. A férfi a fejét nyújtogatja kifele a vízből, hogy a felszín fölé kerüljön, némán kinyitja a száját, és lassan, jól látható erőfeszítéssel verdesi a karját, akár egy beteg madár. Az úszó sejti, hogy gyorsan kell cselekednie, ám egy pillanatig habozik. Kiemelkedik, hogy lássa, van-e még valaki a közelben, aki segíthetne. Az egész vidéken azonban csak ők ketten vannak. Pánikszzerűen próbálja megítélni, hogy a férfinak miért vannak problémái – hiszen tud úszni, ha ennyire eltávolodott a sekély partszakasztól. Ekkor észreveszi, hogy már csak a karja nyúl ki a felszínre, és minden erejéből feléje úszik. Egy valaha látott jelenetet követ, ami ösztönszerűen azt sugallja neki, hogy egy olyan személyt, aki éppen fuldoklik, háttal kell megközelíteni. Azonban, amikor a fuldoklóhoz úszik, az hirtelen elkezdi feléje kapálózni, és sikerül is megragadnia a karját.

Az úszó pánikba esik; megpróbál a felszínen maradni és a fuldokló mögé kerülni. Hamarosan úgy érzi, hogy fogytán az ereje. Átvillan rajta egy gondolat, hogy akár vele együtt ő is megfulladhat, éppen azzal, akit valójában megmenteni próbál. Hiába kiáltja neki oda többször, hogy nyugodjon meg. De a markolása szívós, és az úszó nem tud kicsavarodni belőle. Aztán megváltoztatja álláspontját; fenekével a fuldokló felé fordul, és vad rugdalózásba kezd. Érzi, hogy ütései eleinte néhányszor a puha zsírréteget találják csak el és végül a csontot is. Szorítása ekkor hirtelen lankadni kezd, majd az úszó egy adrenalinlökettel úszva a part felé veti magát. Mielőtt elérné a

sekély részt, megáll és hátrafordul; figyeli a felszínt, de az sehol sem zavaros. Úgy gondolja, hogy vissza kellene úsznia. Próbálja kitalálni, hol is láthatta a fuldoklót, de nem biztos ebben. Határozatlanul egyhelyben lebeg. Hirtelen úrrá lesz rajta a pánik, hogy a megfulladt ember valahogyan majd feléje sodródik, és utolsó, halála előtti reflexében elkapja a lábát a víz 91 alatt, és magával rántja a mélybe. Ennek ellenére egy darabig egyhelyben lebeg, és figyel. A felszín nyugodt. A lehorgonyzott hajók alig észrevehető ringását leszámítva semmi mozgás. A part felé fordul, és rendkívüli kimerültségében kimászik a kavicsos partra.

A forró kavicsokon ülve félig nyitott szemmel végigpásztázza az öblöt. A vízben senki, a lehorgonyzott hajók fedélzetén semmi mozgás. A félelem rezdüléseit érzi, pánikszerűen a háta mögé pillant. Megkönnyebbülten tapasztalja, hogy a strand üres. Felkel, hogy az erdő szélét is átvizsgálja. Pár lépésre a parttól még mindig sehol senkit sem lát. Kimerülten azt teszi, amit szeretett volna, amint kiúszott a partra – leül, könyökét behajlított térdének támasztja, homlokát pedig ráhelyezi. Szemét lehunyja, saját zihálását hallgatja. Ismét végigtekint a tájon, hogy azt a benyomást keltse, mint a mozifilmek hasonló hangszúlyos jelenete, amelyben a hős súlyos lélegzete elnyomja a cselekmény számos más hangját. Gondolatai rendezetlenül egymásra tornyosulnak. Visszatér a fulladás pillanatához, újra átéli azt. Láthatóan most másként cselekszik: több erővel és rutinnal, kontrolláltan és nyugodtan, pánik és félelem nélkül.

Ezt a pillanatnyi álmodozását egy újabb szorongása szakítja félbe. Gyakorlatiasabb nézőpontból gondolja át helyzetét. Megállapítja: a férfi meghalt; valószínűleg létezni kell egy olyasféle kötelességnek, miszerint ezt be kellene jelenteni; vagyis szólnia kell a rendőrségnek; emiatt nyomban vissza kéne mennie, és fel kellene hívnia őket; valószínűleg a parton kellene rájuk várnia, hogy körbejárhassák a terepet; majd be kellene mennie a rendőrsre, ahol ismét kihallgatnák, és jegyzőkönyvet készítenének. Pánikba esik. Ráeszmél ugyanis arra, hogy el kell majd magyarázza, miért rúgott belé: nem fogja tudni ezt elhallgatni, mert minden bizonnyal boncolást végeznek. Belátja, hogy mindez együttvéve végzetessé is fajulhat és szerencsétlenségé. Hirtelen felugrik. Félve körbe-körbenéz, egész testét borzongás járja át. A fejéhez kap, arckifejezése szorongássá torzul. Átsuhan rajta egy gondolat, hogy mindez egy filmbe illő reakció lenne, de ezt a tolkodó gondolatot azonnal elhessegeti. Visszaül, mélyeket lélegzik, igyekszik lecsillapodni. Megpróbálja előző gondolatmenetét folytatni. Eléggé valószínűnek tűnik számára az, hogy a rendőröknek gyanús lehet majd egy olyan idegen, aki megrúgta a fuldoklót, és teszem azt, eltörte a nyakát. Azzal győzködi magát, hogy sohasem lehet megtudni,

milyen ember a nyomozó, és milyennek fogja látni a dolgokat: talán a segítségnyújtás elmulasztásának vagy ehhez hasonlóknak minősítik az ő magatartását, elindítanak egy eljárást, és a végén még elítélik, sőt börtönbe is zárhatják, akár több évre is.

92 Rádöbben, hogy egész teste görcsben áll. Feltekint, az öblöt figyel. Sehoh senki. A nappali fény első szürkés árnyalatai mutatkoznak már. Hirtelen úgy dönt, hogy mégsem jelenti be a fulladást. Azzal vigasztalja magát, hogy a vízbe fulladt ember halálakor az ő jelenléte tulajdonképpen semmi változást nem hozott, egy olyan eseménynek volt a szemtanúja, amelynek lefolyása és kimenetele akkor is teljesen azonos lett volna, ha ő ott sincs. Belecsimpaszkodik ebbe a gondolatba és a megkönnyebbülés azon sejtelmébe, amely a helyzetéből való szabadulását jelenthetné. Késztetést érez, hogy a vízbe siessen, és a lehető leggyorsabban távozzon. De mégsem kel fel. Az a gondolat mardossa, hogy a nyomozók valahogy mégiscsak kiderítik, hogy jelen volt a fulladásnál. Azt pedig sehogyan sem zárhatja ki: bár ő maga nem látott senkit, nem lehetett biztos afelől, hogy őt senki sem vette észre. A bal eset helyszínéről való elmenekülése pedig még inkább befeketítené őt a nyomozók előtt.

Kétségbeesik. Ismét görcsbe rándul a teste; sírás fojtogatja. Hogy megnyugodjon, karjára támaszkodó fejét felemeli. Mélyeket lélegzik, szepegeése elmúlik. Látja, hogy még mindig egyetlen lélek sincs az egész öbölben. Elcsodálkozik, hogy lehet képes a környék ilyen nyugalomra. Átvillan az agyán, hogy bár a tenger képét látja, de az mintha csak egy tájkép lenne, nem maga a tenger. Látja magát, amint mozdulatlanul ott ül a parton, és része lehet ennek a képnek. Elveszik a vászon részleteiben, ahogy felette tőpreng, azt ötle ki, hogy akár a fuldoklást is ábrázolhatná, ám azt senki sem ismerné fel. Ennek a gondolatmenetnek a folyamán tudatában kellemes megelégedettség visszhangzik.

Csakhamar felocsúdik, és egy másik gondolat suhan át rajta, hogy most kellene elmenekülnie, amikor még senki sincs a közelben. Hezítál és spekulál. Ismét úgy véli, hogy mégiscsak jelentenie kellene az esetet. Rádöbben, hogy a holttest hamarosan a felszínre vetődhet. Azon rágódik, mennyi ideig tarthat ez. Úgy dönt, hogy efelől kérdezősködni nem szabad, sem utána járnia a neten, mert ez nyomon követhető. A holttest látomása, ami szerinte fel fog puffadni, felzaklatja. Látja, amint a dagadt hasú, vízbe fulladt ember, miközben ő maga úszik visszafele, kiemelkedik a mélyből, és megérinti. A groteszk kép és a tétovázás ismét kétségbeesésbe kergeti. Szemébe könny szökik, de ezúttal nem tartja vissza. Motyogva azon mereng, miért is vannak ilyen döre gondolatai. Öklével a homlokát csapdossa, és zokog.

Ekkor valaki könnyedén megérinti a vállát. Erősen összerenzen, szinte felszökik. Mögötte két fiatalember áll. *Are you all right*, kérdi tőle az, aki

megérintette. *Yes, yes, feleli, és megtörli az arcát. Tisztában van vele, hogy arckifejezése valószínűleg ennek épp az ellenkezőjét fejezi ki, ezért azt bizonygatja: It's nothing, don't worry, thank you. OK, mondja a fiatalember, és arrébb áll. Úgy tűnik, mintha távozna, ám habozik, mintha fel akarna tenni neki még egy kérdést. Pár pillanatig az üldögélőt nézi, majd za-*

93

varában felnevet, és azt mondja: *I am sorry to bother you, have a nice day.* Néhány lépésnyire a másik férfi köszönésképpen kissé felemeli a kezét. Társát megvárja, majd együtt mennek a vízbe, és elegáns gyorsúszással elúsznak a parttól.

Az úszó őket fürkészi. Úgy véli, mintha egyenesen a fulladás helye felé úsznának. Megrökönyödik, pánikroham kerülgeti. Elképzeli, hogy a tetem esetleg mégsem süllyedt a tenger mélyére, hanem valahol a felszín alatt lebeg. Lepereg szeme előtt a jelenet: egy fiatalember úszik, karcsapása a víz alatt egy kézhez ér, a holttestéhez, amely kinyúlik a felszínre. A látomás nem folytatódik, mert az egyik közeli hajó zsvivaja szakítja meg. *Idióták!* kiáltja egy felnőtt férfihang az elegáns jacht belső fedélzetéről, ahonnan két srác, valószínűleg testvérek, a fedélzetre egy nagy elektromos grillsütőt hurcolnak, aminek következtében valami csörömpölve a padlónak vágódott, és eltört. Az úszó ekkor más hangokat is hall maga mögött. Felpattan és körülnéz. Fiatal pár érkezik a partra: a férfi a szatyrok súlya alatt nyög, míg a nő el nem dönti, hol foglaljanak helyet, rosszalló pillantást vet a nem megszerte letelepedett kisgyermekes családra. Egy sikoly hasítja át a levegőt. Az a gondolat villan át rajta, hogy valaki felfedezhette a holttestet. Pánikszerűen megfordul. Ráeszmél, hogy egy izgalom váltotta ki ezt a kiáltást. A vitorlásról, amely a fuldoklás helyétől nem messze horgonyozhatott, egy hosszú hajú srác ugrott a vízbe. Örömeiben kiabál, és hívja a többieket is, hogy kövessék. Ezután szitkozódni kezd, mert rájött, hogy napszemüvegestül ugrott be. Mások rajta nevetnek, miközben ő alámerül. Az úszó figyel, és visszatartja a lélegzetét. Társai ekkor sikoltozva a vízbe ugrálnak, a fiú pedig abbahagyja a keresést. A víz alá nyomják egymást.

Valaki hátulról nekiütközik. Egy kislány, aki egy felfújható krokodilt cipel maga előtt, bocsánatot kér tőle, majd továbbmegy, be a vízbe. Egy aggó apa fut utána. Önkéntelenül is követi őket a tekintetével, ami aztán az öböl másik oldalára siklik át.

Látja, hogy a szemközti part is hirtelen benépesül. A fürdőzők között észrevesz egy női alakot, aki leereszkedik az erdő szélére, ahol megszakad a kavicsos part. A rá jellemző testtartásáról felismeri a feleségét. Tenyerével a szemét takarja, és az öböl szemközti partját fürkészi. Felismeri őt. Integet, hogy térjen vissza.

Sergej Curanović 1980-ban született Kranjban. A jogi egyetem elvégzése után többnyire külföldön dolgozott, főleg újságíróként (többek között a Financial Times munkatársaként) és fordítóként (az Európai Unió Bíróságán). Jelenleg Lengyelországban él családjával. Eddig több publikációt tett közzé szlovén irodalmi folyóiratokban. Az *Úszó* (Plavalec, 2019) című első novelláskötete 2020-ban a *Novo mesto short* festivalon első díjat nyert.

94

* Sergej Curanović *Az úszó* című kisnovellája kifinomult, ritmikusan egyenletes narratív hangvétellel és a kiszámítható végkifejletnek ellenálló történetekkel lep meg. Az események részletes, lassú narratív fejlődését rejtélyes szimbolika jellemzi, amely szuggesztíven köti össze az elbeszélés témáit, és ellenáll az egyértelmű jelentésrendszereknek. A hat szöveget a hangnem következetessége, az atmoszféra és a narrátorok szinte kísérletes magányának érzése különbözteti meg. A szereplők átadják magukat saját gondolataik nyugtalan sodrásának, elidegenednek a világtól és önmaguktól, nevük kezdőbetűiben rekedtek. Bár hasonlóak, eltérő kontextusuk minden alkalommal a pszichológiai mélységük új aspektusait hangsúlyozza. Curanović újszerű dimenzióban írja a történeteket, miközben megőrzi a rövid forma kerekességét. Ami a történeteket koherens egészévé köti, az a következetesen levezetett téma a saját tudattól való eltávolodás.

A narrátorok úgy írják le a világot, mintha először látnák, távol, elmosódottan, a külső szemlélő biztonságos távolságából. Az úszó ékezzszóló a diszkréciójában, és egyensúlyt teremt a rejtett és a feltárt, az elképzelt és a tapasztalt között. A köztés térben marad. Mint a Menedék című történet szereplője, aki lemondott "az emberi lény két törekvéséről, az életvágyról és az értelem utáni vágyról"; de "legfeljebb az egyikről lemondhatsz, és ezt csak azért, hogy megmentsd a másikat."

Folyóiratunk a
NEMZETI KULTURÁLIS ALAPPROGRAM és az EMBERI ERŐFORRÁSOK MINISZTERIUMA
anyagi támogatásával jelenik meg.

Terjeszti a Budapesti, a Nemzeti és a Vidéki HIRKER RT. és alternatív terjesztők

Szerkesztők

JÁSZ ATTILA – Csendes Toll (főszerkesztő)

PAPP MÁTÉ (költészet rovat: mahbija@gmail.com, zene online rovat)

REICHERT GÁBOR (főszerkesztő-helyettes, kritika rovat: reichertgabor87@gmail.com)

SZÉNÁSI ZOLTÁN (próza rovat: szenazol@gmail.com)

Lapterv

SELLYEI TAMÁS OTTÓ

Munkatársak

HEGEDŰS GYÖNGYI, KAKUK TAMÁS, MURÁNYI SÁNDOR OLIVÉR,
SOPOTNIK ZOLTÁN, SZILÁGYI MIHÁLY

Online

PAPP MÁTÉ (felelős szerkesztő), SZŰCS BALÁZS PÉTER

Tiszteletbeli munkatársak

BARI KÁROLY, BUJI FERENC, DUKAY BARNABÁS, GERLÓCZY GÁBOR,
KELÉNYI BÉLA, KRULIK ZOLTÁN, MUZSNAY ÁKOS, TOLNAI OTTÓ, URI ASAF

Korábbi főszerkesztők: PAYER ISTVÁN, MONOSTORI IMRE

ÚJ FORRÁS

IRODALMI, MŰVÉSZETI ÉS TÁRSADALMI FOLYÓIRAT
ALAPÍTÓ A KOMÁROM-ESZTERGOM MEGYEI ÖNKORMÁNYZAT
JÓZSEF ATTILA MEGYEI ÉS VÁROSI KÖNYVTÁRA

Megjelenik évente tízszer

Alapítva ezerkilencszázhatvan kilencben

Alapító főszerkesztő: PAYER ISTVÁN

Szerkesztőség: 2836 Baj-Szőlőhegy 2722/4

E-mail: jasz.attila@ujforras.hu. Interneten olvasható: www.ujforras.hu

Előfizethető az Új Forrás szerkesztőségi címén. Előfizetési díj egy évre 5000 Ft.

ISSN 0133-5332

Kiadja a József Attila Megyei Könyvtár. A kiadásért felel: Új Forrás Kiadó Nonprofit Kft.

Készült a BD Sollers nyomdájában Tatán.